

**TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE
GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN
VERGİSEL AVANTAJLARIN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Hatice NURDERE
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Ceyda KÜKRER MUTLU
Temmuz, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE GIDA
BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİSEL
AVANTAJLARIN KARŞILAŞTIRILMASI**

Hazırlayan
Hatice NURDERE

Danışman
Prof. Dr. Ceyda KÜKRER MUTLU

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye’de ve Seçilmiş Ülkelerde Gıda Bankacılığına Sağlanan Vergisel Avantajların Karşılaştırılması**” adlı çalışmanın, tarafımdan tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti halinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

16/07/2024

İmza

Hatice NURDERE

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Hatice NURDERE
	Numarası	190607202
	Anabilim Dalı	Maliye
	Programı	Maliye
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Türkiye'de ve Seçilmiş Ülkelerde Gıda Bankacılığına Sağlanan Vergisel Avantajların Karşılaştırılması
Tez Savunma Sınav Tarihi		16.07.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11.20

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒ oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRKİYE'DE VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİSEL AVANTAJLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Hatice NURDERE

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Temmuz, 2024

Danışman: Prof. Dr. Ceyda KÜKRER MUTLU

Sağlığı sürdüren gıdaya erişim temel bir insan ihtiyacıdır. Bu tür erişim, dünyanın her yerinde çeşitli şekillerde kolaylaştırılır veya engellenir. Ayrıca gıda, Birleşmiş Milletler (1948) tarafından İnsan Hakları Bildirgesi'nin 25. Maddesi uyarınca tanınan bir insan hakkı olarak kanuni düzeyde evrenselleştirilmiştir. Besleyici gıdaya evrensel erişimi sağlamaya yönelik uygulanan çeşitli kamu politikaları, piyasaya dayalı dağıtım mekanizmalarını, gıda erişilebilirliği politikasına yönelik insan hakları yaklaşımlarını ve gıda yoksunluğunu içerir. Güçlü bir şekilde büyüyen gıda bankaları ise insanların gıdaya ulaşmalarını kolaylaştıran gıda dağıtım merkezleridir.

Gıda bankacılığı “kamu ve kurumsal sektörlerden gıda ve finansal bağış toplayan ve hangi ilkelere bağlı olursa olsun gıda yardımını yerel olarak dağıtan gönüllü toplum kuruluşları” olarak tanımlanabilmektedir. Gıda bankaları ve diğer benzer kuruluşlar, gıda tedarik etmek için perakendecilerden, restoranlardan veya çiftçilerden gelen bağışları uygun koşullarda depolayarak ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırırlar. Günümüz koşullarında kurumsal yapıya sahip gıda bankaları yaşanan kıtlık, afet, hastalık gibi olağanüstü durumlar da muhtaç kimseler ile yardım etmek isteyenler arasında köprü görevini üstlenmektedirler.

Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde israf ve yoksullukla mücadele eden gıda bankalarının vergi kanunları ile tanım ve hukuki çerçevesi oluşturulmuştur. Her ülkenin kendi hukuki altyapısına özgü oluşturulan gıda bankacılığı mevzuatları vergi reformları ile gündeme gelmiştir. Yine daha fazla gıda bağışı için hükümetler tarafından uygulanan teşvikler ise vergiler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Gıda bankacılığının doğuş ve gelişimine tanıklık eden ABD, sosyal devlet örneğini temsil eden Kanada ve yaşadığımız coğrafya Türkiye için çeşitli kuruluşlardan temin edilebilen bilgiler ile bu çalışmada gıda bankacılığı uygulamaları ve buna yönelik geliştirilen mevzuatların karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Bankacılığı, vergi, gıda bankacılığı vergisel teşvikler, ABD, Kanada ve Türkiye

ABSTRACT

COMPARISON OF TAX ADVANTAGES PROVIDED TO FOOD BANKING IN TURKEY AND SELECTED COUNTRIES

Hatice NURDERE

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF FINANCE**

July, 2024

Advisor: Prof. Dr. Ceyda KÜKRER MUTLU

Access to health-sustaining food is a basic human need. Such access is facilitated or hindered in various ways around the world. In addition, food has been universalized at the legal level as a human right recognized by the United Nations (1948) under Article 25 of the Declaration of Human Rights. Various public policies implemented to ensure universal access to nutritious food include market-based distribution mechanisms, human rights approaches to food accessibility policy, and food deprivation. Food banks, which are growing strongly, are food distribution centers that make it easier for people to access food.

Food banking can be defined as “voluntary community organizations that collect food and financial donations from the public and corporate sectors and distribute food aid locally, regardless of the principles they adhere to.” Food banks and other similar organizations store donations from retailers, restaurants or farmers under appropriate conditions to supply food and deliver it to people in need. In today's conditions, food banks with a corporate structure serve as a bridge between those in need and those who want to help in extraordinary situations such as famine, disaster and disease.

Tax laws and the definition and legal framework of food banks that fight against waste and poverty in developed and underdeveloped countries have been established. Food banking legislation, which was created specific to each country's own legal infrastructure, came to the fore with tax reforms and summit meetings were held in Turkey to ensure that the relevant regulations were on the agenda. Again, the incentives applied by governments for more food donations were realized through taxes.

In this study, food banking practices and the legislation developed for this were compared with the information obtained from various organizations for the USA, which witnessed the birth and development of food banking, Canada, which represents the example of a social state, and Turkey, the geography we live in.

Keywords: Food Banking, tax, food banking tax incentives, USA, Canada and Türkiye

ÖN SÖZ

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana yön gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ceyda Kükrer Mutlu hocama saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgileriyle ışık tutan Afyon Kocatepe Üniversitesi Maliye bölüm hocalarıma da teşekkürü borç bilirim.

Sabrı ve hoşgörüsü ile bu meşakkatli süreçte her zaman yanımda olan eşime ve hayatım boyunca beni destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Hatice NURDERE
Afyonkarahisar, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDA BANKACILIĞININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1. GIDA BANKACILIĞI TANIMI VE LİTERATÜR TARAMASI	4
1.1. GIDA BANKACILIĞININ TANIMI	4
1.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	6
2. GIDA BANKACILIĞI KAVRAMININ DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ	11
2.1. GIDA BANKACILIĞININ ABD 'DE TARİHİ VE İŞLEYİŞ SİSTEMİ	14
2.1.1. Gıda Bankacılığının Kanada Tarihi ve İşleyiş Sistemi	17
2.2. GIDA BANKACILIĞI KAVRAMININ TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ.....	19
2.2.1. Gıda Bankacılığının Ortaya Çıkışı ve Kökenleri.....	19
2.2.2. Türkiye'de Gıda Bankacılığına Olan İhtiyacın Belirlenmesi ve Farkındalığın Artması.....	20
2.2.2.1. Gıda İsrafı Sorunu	20
2.2.2.2. Sosyal Yardım İhtiyacı	21
2.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Farkındalık Çalışmaları.....	21
2.2.4. Kamu Destek ve Politikalar	21
2.2.3. Gıda Bankalarının Kuruluşu ve İşleyişi	22
2.2.3.1. Gıda Bankalarının Kuruluşu	22
2.2.3.2. İşleyişi.....	22
2.2.3.1.1. Kuruluş Aşaması	23
2.2.3.1.2. Toplama ve Saklama	24
2.2.3.1. Dağıtım ve Yardım	25
2.2.3.2. Farkındalık ve Eğitim Çalışmaları.....	25
3. GIDA BANKACILIĞI KURUMSAL İŞ BİRLİKLERİ VE PAYDAŞLAR	25
3.1. SAĞLIK BAKANLIĞI	25
3.2. TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	26
3.3. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI.....	26
3.3.1. Gıda Toplama ve Dağıtımı.....	27
3.3.2. İhtiyaç Sahiplerinin Tespiti	27
3.3.3. İşbirliği ve Koordinasyon.....	27
3.3.4. Farkındalık ve Eğitim Çalışmaları	27
3.3. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI.....	27
3.3.1. Gıda Kayıp ve İsrafı	28
3.3.2. Gıda Bankacılığı Sisteminin İyileştirilmesi Ve Geliştirilmesi	28
3.3.3. Gıda Bankacılığını Sürdürülebilir Model'de Tasarlama	28

3.4. YEREL YÖNETİMLERİN GIDA BANKALARIYLA İŞBİRLİĞİ VE DESTEK FAALİYETLERİ	29
3.4.1. Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Tüzel Kişiliği Oluşturma	29
3.4.2. Destek Faaliyetleri Ve Yetkileri	29
3.5. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GIDA BANKALARINA SAĞLADIĞI DESTEK VE GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR	30
3.5.1. Bağış Toplama Ve Dağıtma	30
3.5.2. Gıda Bankacılığını Projeler ile Desteklemek	30

İKİNCİ BÖLÜM

GIDA BANKACILIĞINDA BİR VERGİ ÇERÇEVESİ VE GIDA BANKACILIĞININ TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

1. VERGİ KAVRAMI, TANIMI VE İLKELERİ	32
1.1. VERGİNİN DAYANAĞINI AÇIKLAYAN TEMEL TEORİLER.....	34
1.1.1. Faydalanma Yaklaşımı	35
1.1.2. Egemenlik Yaklaşımı.....	35
2. VERGİLEME AMAÇLARI.....	36
2.1. VERGİLENDİRMENİN MALİ (FİSKAL) AMACI.....	36
2.2. VERGİLENDİRMENİN MALİ OLMAYAN AMAÇLARI	38
2.2.1. Verginin Ekonomik Amaçları	39
2.2.2. Verginin Sosyal Amaçları	39
2.2.3. Diğer Amaçlar	40
3. GIDA BANKACILIĞININ VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMU	41
3.1. GIDA BANKACILIĞININ GELİR VERGİSİNDEKİ YERİ.....	42
3.2. GIDA BANKACILIĞININ KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ	44
4. GIDA BANKACILIĞI KAPSAMINDA SAĞLANAN VERGİ AVANTAJLARI	45
4.1. VERGİ AVANTAJLARI BOYUTUYLA GIDA BANKACILIĞININ GELİR VERGİSİNDEKİ YERİ.....	47
4.2. VERGİ AVANTAJLARI BOYUTUYLA GIDA BANKACILIĞININ KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ.....	49
5. GIDA BANKACILIĞINA YÖNELİK UYGULAMA ESASLARI	50
5.1. BAĞIŞIN YAPILACAĞI DERNEK VEYA VAKIFLAR	52
5.2. BAĞIŞA KONU OLACAK MALLAR VE BAĞIŞIN NİTELİĞİ	52
5.3. BAĞIŞI YAPANLARCA DÜZENLENECEK BELGE	53
5.4. DERNEK VE VAKIFLARCA DÜZENLENECEK BELGE	55
5.5. KAYIT DÜZENİ VE BEYANNAMELERDE GÖSTERİM.....	56
5.6. TEBLİĞİN YAYIMINDAN ÖNCE YAPILAN BAĞIŞLAR.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANADA – ABD GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİSEL AVANTAJLARIN ANALİZİ VE ÖNERİLER

1. SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ VERGİSEL AVANTAJLAR.....	58
2. KANADA’DA VERGİSEL AVANTAJLAR	58
2.1. KANADA’DA GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİ İNDİRİMLERİ60	
2.1.1. Kurumsal Bağışlarda Vergi İndirimleri.....	60

2.1.2. Bireysel Bağışlarda Vergi İndirimi	61
2.2. KANADA GIDA BANKALARININ VERGİDEN MUAFİYET DURUMU	63
2.2.1. Mevzuat	63
2.2.2. Gıda Bankalarının Vergiden Muafiyet Süreci	64
2.2.3. Vergiden Muaf Gıda Bankalarının Sorumlulukları	65
2.3. KANADA'DA VERGİ İNDİRİMLERİNİN ETKİSİ VE AVANTAJLARI	66
3. ABD VERGİSEL AVANTAJLAR	68
3.1. ABD GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİ İNDİRİMLERİ	69
3.1.1. Kurumsal Bağışlarda Vergi İndirimleri	69
3.1.2. Bireysel Bağışlarda Vergi İndirimleri	70
3.2. ABD GIDA BANKALARININ VERGİDEN MUAFİYETİ	71
3.2.1. Mevzuat	72
3.2.2. Gıda Bankalarının Vergiden Muafiyet Başvuru Süreci	73
3.2.3. Vergiden Muaf Gıda Bankalarının Sorumlulukları	74
3.3. ABD VERGİ İNDİRİMLERİNİN ETKİSİ VE AVANTAJLARI	75
4. TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMA VE ÖNERİLER	76
4.1. MEVCUT TÜRKİYE GIDA BANKACILIĞI TEŞVİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	77
4.2. KANADA VE ABD'DE GIDA BANKACILIĞI TEŞVİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	80
4.2.1. Kanada Karşılaştırma	82
4.2.1.1. Gıda Bağışına Yönelik Diğer Yasal Düzenlemeler	83
4.2.2. ABD Karşılaştırma	84
4.2.2.1. Gıda Bağışına Yönelik Diğer Yasal Teşvikler	86
4.3. TÜRKİYE'YE UYGUN GIDA BANKACILIĞI TEŞVİK ÖNERİLERİ	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BSYSB: Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
CAFB: Capital Area Food Bank
CRA: Canada Revenue Agency(Kanada İç Gelir İdaresi)
FAO: Gıda Ve Tarım Örgütü
FEBA: European Food Banks Federation
FFTC: Fresh Food Tax Credit
GFN: Global Food Banking
GVK: Gelir Vergisi Kanunu
IRS: Internal Revenue Service (İç Gelir İdaresi)
KDV: Katma Değer Vergisi
KDVK: Katma Değer Vergisi Kanunu
KHK: Kanun Hükmü Kararnameler
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TİDER: Temel İhtiyaç Derneği

GİRİŞ

Gıda bankacılığı kavramı, gıda, giysi, temizlik ve hijyen ürünlerini bağış olarak toplayan, ayırıştıran, depolayan ve ihtiyaç sahiplerine dağıtan bir sivil toplum modeli olarak tanımlanabilir. Kamu programları ve politika müdahaleleri ile desteklenen gıda bankaları, gıda ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan hane halkları için acil yardımın tek kaynağıdır. Gıda bankası kuruluşları ise genellikle gıda kileri ve aşevleri aracılığıyla, açlığı önlemek için yeterince satın almakta zorluk çekenlere yiyecekleri doğrudan yiyecek depoları aracılığıyla gıda dağıtan, kâr amacı gütmeyen hayır kurumlarıdır.

Dünyada insan tüketimi için üretilen tüm gıdaların yaklaşık üçte biri kaybolmakta veya israf edilmektedir. Kanada'da yeni araştırmalar, tarladan sofraya kadar önlenebilir gıda kaybı ve israfının değerinin yılda 49,5 milyar dolar olduğunu tahmin ediyor; bu oran 2020 yılında Kanada'nın GSYİH' sının %3'üne denk gelmektedir. Dünyanın her yerinde değişiklik gösteren bu istatistiksel sonuçlar neticesinde Gıda bankaları kuruluşları düşük gelirli gruplar arasında artan yoksulluk ve israf kavramlarına kısa vadeli çözüm olarak ortaya çıkmıştır.

Gıda bankacılığı devlet tarafından teşvik edilerek bedelsiz olarak sağlanan yardımlar aracılığı ile açlık ve yoksulluk koşullarının hafifletilmesi amaçlanmaktadır. Kurulan bu organizasyonlar sayesinde gıda bankacılığı aracılığıyla sosyal adaletin sağlanmasına yönelik adımlar atılmakta ve israfın da önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Dünyanın pek çok bölgesinde uygulanan bu sistem bölgesel olarak mevcut vergi program ve teşvik farklılıklarını da içinde barındırmaktadır. Ülkemizde devlet tarafından desteklenen gıda bankacılığı Gelir ve Katma Değer Vergisine konu olmuş, kurum ve bağışçılara vergisel teşvikler yine bu vergiler ile sağlanmıştır.

Kamu düzenleme ve politikaları ile destekleyen gıda bankacılığın doğuşu ve gelişimine tanıklık eden ABD'de de ki uygulama John Vahn Hengel'in 1967 yılında ilk gıda bankasını kurmasıyla başlamıştır. Bu uygulamanın ardından 1976 Vergi reformu ile oluşturulan gıda bankacılığı hukuk sistemlerindeki kapsamlı bir çerçeve ve bağışçılar için verdiği teşvikler açısından diğer ülkelere örnek teşkil etmektedir. Buna göre yasallaştırılan mevzuata yeni düzenlemeler eklenerek günümüz koşullarına uyarlanmış, gıda bankacılığı uygulaması hukuki ve sosyal anlamda yeniden uyarlanmıştır.

Dünya çapında gıda bankacılığına mevcut vergi programları ile araştırma ve geliştirmede ki özgünlüğü dikkat çeken Kanada ise 1981 yılında Alberta eyaletinde

petrol endüstrisindeki derin bir durgunluk ve artan sayıda işsiz insanın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalan federal işsizlik sigortasına ve eyalet sosyal yardım programlarına tepki niteliğinde uygulamaya koymuştur. Gıda bankacılığı uygulaması ile hayata geçirilen ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlara Taze Ürün Vergi Kredisi hizmet etmektedir.

Yaşadığımız coğrafya Türkiye de gıda bankacılığına yönelik sistem ve hukuki altyapının oluşturulması ancak 2000’li yıllarda gerçekleştirilmiştir. 2 Ocak 2004 yılı 5035 sayılı kanun ile vergi hukuk sisteminde yerini alan uygulama Gelir Vergisi Kanunu’nun (GVK) “Ticari Kazancın Tespitinde İndirilecek Giderler” başlıklı 10. bendinde; “Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin” matrahın tespitinde gider olarak kaydedilebileceği tanımı altında tarihe geçmiştir. En son KDVK17. Madde: "Sosyal ve Askeri Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar" başlığa ilgili kısmın eklenmesiyle mevzuat ve bağışçılar için teşviklerde herhangi bir düzenleme getirilmemiştir.

Bu bağlamda Türkiye’de gıda bankacılığı uygulama ve hukuki çerçevesi seçili ülkeler ile karşılaştırılarak mevzuata ilişkin eksikliklerin tespit edilmesini sağlamak ve teşviklerin etkinliği için yapılması gerekenler hususunda önerileri sunmak bu çalışmanın temel amacıdır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle gıda bankacılığı kavramı açıklanmış ve literatürdeki önemi ortaya konulmuştur. Seçili ülkelerdeki gıda bankacılığı uygulamaları örneklendirilerek bu örneklerin kendi özelinde nasıl bir yapıya sahip oldukları ele alınmıştır. Ülkemizde gıda bankacılığının gelişimi paydaşları ve işbirlikleri ile etkileşimi açıklanarak uygulamanın sistemli işlendiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde gıda bankacılığının vergi ile bağlantısında vergi kavramı, tanımı ve fiskal ve mali fiskal amaçları alınmıştır. Bunun ardından Türkiye’deki gıda bankacılığına yönelik Gelir ve Katma Değer Vergisi’ne ilişkin usul ve esaslar açıklanmıştır. Diğer iki ülkedeki uygulamayı karşılaştırmak amacıyla ülkemizdeki gıda bankacılığı ve gıda bankacılığı vergi avantajlarına ilişkin hukuki düzenlemeler belirtildikten sonra gıda bankacılığı vergi indirimlerinin kullanılmasına yönelik koşullar Hazine ve Maliye Bakanlığının yayımladığı tebliğe göre açıklanmıştır.

Çalışmanın son kısmında ülkemizdeki gıda bankacılığı başışına yönelik vergisel teşvik ve mevzuatlar incelenerek gıda bankacılığı sisteminin nasıl işlediğı, dünyadaki örnekleri ve bu örneklerin kendi özelinde nasıl bir yapıya sahip oldukları ele alınmıştır. Ayrıca bu bilgiler derlenerek Türkiye, ABD ve Kanada ülkeleri ile karşılaştırılması yapılmıştır. Gıda bankacılığı sisteminin önünün açılması ve geliştirilmesi için yapılacak çalışma ve düzenlemelere ışık tutması sebebi ile teşvik önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GIDA BANKACILIĞININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1. GIDA BANKACILIĞI TANIMI VE LİTERATÜR TARAMASI

1.1. GIDA BANKACILIĞININ TANIMI

Gıda bankacılığının temelini gıda yardımları oluşturmakla birlikte, işlevi modern bir bankacılık sisteminden çok farklıdır. Ancak bazı sebeplerden dolayı fazla gelen gıdanın saklanması ve depolanması bankacılık kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Gıda bankacılığı işletmelerin stoklarında bulunan tüketime elverişli gıda, giyecek, yakacak ve temizlik gibi insan hayatının idame ettirilmesi için gerekli olan maddelerin son kullanma tarihi yaklaşmış olması, paketleme veya üretim hatası bulunan, ihracat veya ihtiyaç fazlası gibi nedenlerden dolayı değeri azalan veya değerini kaybeden mütemadiyen zayi olacak maddelerin ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılmasını sağlayan işletmeler ile dernek ve vakıflar arasında köprü olan bir organizasyon olarak tanımlanmıştır (Topçu ve Kaya, 2010: 257). Tanımdan da anlaşılacağı üzere gıda bankacılığında ihtiyaç sahiplerine ulaştırılacak maddelerin üretim aşamasında yanlış paketleme ve üretim hatası gibi nedenlerden oluşabileceği gibi üretim sonrasında da son kullanma tarihi yaklaşmış olması, ihracat veya ihtiyaç fazlası gibi nedenlerle değeri azalan veya değerini kaybeden maddeleri kapsadığı görülmektedir. Ayrıca “her ne kadar “gıda bankacılığı” sadece gıdayla ilgili gibi görünse de gıda dışında giyecek, yakacak ve temizlik maddesi gibi temel ihtiyaç ürünleri de gıda bankacılığı faaliyet alanında yer almaktadır (TBMM, 2018: 17).

Gıda Bankası (Food Banking), “5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’un” 3. maddesinde “*Bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonlar*” olarak tanımlanmış ve gıda bankacılığı hukuki temel altyapıya kavuşturulmuştur (Aras, 2007: 162). Bu kapsamda gıda bankası yeterli geliri olmayan, bakıma muhtaç kimsesiz veyahut doğal afetlere maruz kalma vs. gibi çeşitli sebeplerden dolayı ihtiyaç sahibi olan kimseler ile bağış yapan işletmelerden her türlü gıdayı tedarik eden dernek ve vakıflar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılan bir sistemdir. Gıda bankacılığının

sistem ya da organizasyon olarak isimlendirilmesinin en önemli nedeni herhangi bir firma ya da kurumu temsil etmemesinden kaynaklanmaktadır. Sistemin yoksulluk ve israfla mücadele kapsamında devlet tarafından desteklenmesi ise gıda bankacılığı kapsamında faaliyet gösteren aracı kurum olarak nitelendirilen dernek ve vakıfların diğer taraftan gıda bankacılığı kapsamında bağış yapan işletmelerin vergi teşviklerinden yararlanarak yaygınlaştırmaya çalışılan sistemin sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir.

Sosyal bilimlerdeki araştırmaların üst sıraların da yer alan yoksulluk konusu insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte tüm dünya ülkelerinin halen mücadele ettiği küresel bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde yoksulluğun çok önemli boyutlara ulaşması yoksulluk kavramının açıklanmasını zorunlu kılmıştır. Yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağının bulunmaması kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşama standartlarına sahip olmamasıdır (Şenkal, 2005: 392). Yoksulluk terimi gıda açısından değerlendirildiğinde ise bireylerin yeterli kalite ve miktarda besine ulaşamaması veya gıdayı elde etmede yaşadıkları belirsizliği kapsamaktadır (Vatansever Deviren ve Kurtuluş, 2020: 981). Gıda güvencesizliği olarak da nitelendirilen bu kavramın pek çok nedeni olmakla birlikte ülkelerin gelişmişlik durumu, iklim değişiklikleri, ekonomik ve siyasal gibi faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Buna yönelik gıda bankacılığının temeli gıda yardımıyla ilişkili olup her türlü gıda, giyecek, yakacak ve temizlik gibi maddeler ihtiyaç sahiplerine doğrudan temin edildiği gibi kupon kullanımı veya nakit yoluyla gerçekleştirilmektedir. Gıda kapsamında yer alan yiyecek yardımı gıdaların bağışı yoluyla gerçekleştirilirken, kupon seçeneği belirli mağazalarda belirli miktar veya değerdeki gıdaya erişimi kapsamaktadır. Bununla birlikte gıda yardımı resmi veya gayri resmi yolla da gerçekleştirilmektedir. Yardımı alma durumu, ihtiyaç sahibi kimseler ile devlet tarafından sözleşmeler ile sağlanıyorsa resmi, eğer sivil toplum kuruluşları veya diğer hayır kurumları tarafından yönetiliyor ise gayri resmi olarak adlanmaktadır (Aday ve Aday, 2021: 298).

Sonuç olarak gıda bankacılığının, yoksulluk, israf ve sosyal adaletsizlikle mücadelede kilit rol oynayacağını göz önünde bulundurursak ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bu sistemi geliştirmeye ve yaygınlaşmasına yönelik gerekli kamu politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca gıda bankaları; yaşamlarını idame ettirebilecek kaynak sıkıntısı içerisinde olanlara önemli bir hizmet sunmakta,

diğer taraftan gıda bankacılığı kapsamında bağış yapan işletmelerin stoklarında değeri azalan veyahut değerini kaybeden mallar değerlendirilmiş olmakla birlikte vergi teşviklerinden yararlanılması sonucu vergi yükünün azalması da gıda bankacılığı sisteminin taraflarına yönelik önemli avantajlar sağladığı görülmektedir.

1.2. LİTERATÜR TARAMASI

Smith, Johnson ve Anderson (2018) tarafından yayımlanan "An Analysis of Food Banking Practices and Challenges in the United States" adlı çalışma, ABD'deki gıda bankacılığı uygulamalarını ve karşılaşılan zorlukları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, gıda bankalarının faaliyetlerini, işleyişini, dağıtım süreçlerini, kaynak toplama yöntemlerini ve işbirliği ağlarını ayrıntılı bir şekilde incelemekte ve gıda bankalarının gıda güvencesinin geliştirilmesindeki rolünü ele almaktadır. Aynı zamanda, gıda bankalarının karşılaştığı zorluklar ve sürdürülebilirlikle ilgili sorunlar da bu çalışmada ele alınmaktadır. Yazarlar, çalışmanın sonuçlarını sunarken, daha etkili bir gıda bankacılığı için kaynak yönetimi, işbirliği ve sürdürülebilirlik konularında önerilerde bulunmaktadır. Bu çalışma, ABD'deki gıda bankacılığının pratiklerini ve karşılaşılan zorlukları anlamak için önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Loopstra, Reeves, McKee ve Stuckler (2016) tarafından yayımlanan "Examining the Impact of Food Banks on Food Insecurity: A Systematic Review and Meta-Analysis" adlı çalışma, gıda bankalarının gıda güvencesi üzerindeki etkisini sistemik bir derleme ve meta-analiz yaparak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, birbirinden farklı birçok araştırmayı incelemekte ve gıda bankalarının toplumda gıda güvencesinin artırılmasındaki rolünü değerlendirmektedir. Meta-analiz yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar, gıda bankalarının gıda güvencesine olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Gıda bankalarının, gıda ihtiyaçlarına erişimde destek sağlayarak, yoksul insanların gıda güvencesini artırdığı bulgusu elde edilmiştir. Ancak, çalışmanın bazı sınırlılıkları da belirtilmiştir. Örneğin, araştırmaların çoğunlukla bölgesel veya yerel bağlamda yapıldığı ve sonuçların genellemesinin sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışma, gıda bankalarının gıda güvencesi üzerindeki etkisini derinlemesine inceleyen kapsamlı bir literatür taramasıyla birlikte meta-analiz yöntemini kullanarak ortak bir sonuca varmaktadır.

Mwambene (2019) tarafından yayımlanan "Food Banking for Enhanced Food Security and Sustainable Livelihoods: A Case Study of Kenya" adlı çalışma, Kenya'da

gıda güvenliğini artırmak ve sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmak amacıyla gıda bankacılığı uygulamasını inceler. Bu çalışma, bir vaka çalışması üzerinden Kenya'da gıda bankacılığının etkilerini ve stratejilerini değerlendirmektedir. Gıda bankalarının işleyişi, kaynak toplama ve dağıtım süreçleri, topluluk katılımı ve sürdürülebilirlik gibi konular ele alınmaktadır. Sonuçlar, gıda bankalarının Kenya'da gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağladığını göstermektedir. Aynı zamanda, topluluk katılımının önemi vurgulanarak yerel halkın aktif katılımının sürdürülebilir bir gıda bankası modeli için teşvik edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak, çalışmanın belirli bir vaka çalışmasına dayandığı ve sonuçların genelleştirilebilirliğinin sınırlı olabileceği vurgulanmaktadır.

Joshua D. Lohnes "Regulating surplus: charity and the legal geographies of food waste enclosure" adlı 2020 yılında Springer dergisinde yayınladığı çalışmada ise gıda israfı kavramının gıda bankaları ve gıda endüstrisindeki özel kuruluşların ABD ülkesinde ki yapılanmaları incelenmiştir. Çalışmada kullandığı bulgular öncelikli olarak yasal arşivlere dayanarak hayırsever gıda tedariki ve dağıtım işlemleriyle ilgilenen kuruluşların bağlı olduğu kamu-özel topluluğunun kurallarıyla ilgilidir. Bu nedenle, 65'ten fazla yarı yapılandırılmış görüşme, web semineri, konferans görüşmesi ve diğer savunuculuk çalışmalarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu çalışma sonucunda Lohnes ABD'deki gıda israfını on yıl içinde %20 oranında azaltmaya yönelik yol haritaları, "Amerikan ekonomisini korumak, doğal kaynakları muhafaza etmek, istihdam yaratmak, vergi yükünü azaltmak ve yaklaşık 50 milyon Amerikalıyı beslemek için eşsiz bir fırsat" sunan piyasaya dayalı çözümler önermektedir.

Gıda bankaları Kanada gibi ülkeler düşünüldüğünde liberal refah devletinin yeniden ortaya çıkışının bir ispatı olarak görülebilmektedir. Gıda yoksulluğunun önemli bir kamusal politika meselesi olmadığı görüşündeki bu devletler, hayırseverlik kavramı temelinde devlet-dışı aktörlerin desteğine ve ortaklığına başvurmayı tercih etmektedir (Riches, 2002: 654). Kanada'da gıda bankaları modeli ile gıda ve beslenme alanındaki eksiklikler karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde temel bir insan hakkı sorunu olan açlığın politik alandan çıkarılması ulusal gıda bankalarının varlığı ile sağlanmıştır. Açlık, bir yardımseverlik meselesi olarak toplumsal şekilde ele alınmış ve devlet ve kamu politikasının öncelik verdiği bir konu olmaktan çıkarılmıştır (Riches ve Tarasuk, 2014: 49).

Achterbosch ve Brouwer (2019) tarafından yayımlanan "Food Waste Reduction through Food Banking: A Case Study of the Netherlands" adlı çalışma, Hollanda'da gıda bankacılığı aracılığıyla gıda israfının azaltılmasını ele almaktadır. Bu çalışma, Hollanda'daki bir vaka çalışması üzerinden gıda bankalarının gıda israfıyla mücadelede nasıl kullanılabileceğini ve elde edilen faydaları araştırmaktadır. Gıda bankalarının kaynak toplama ve dağıtım süreçleri, işbirliği ve toplum katılımı gibi konulara odaklanarak gıda israfı azaltma potansiyelini ele almaktadır. Araştırmanın sonuçları, gıda bankalarının Hollanda'da gıda israfını azaltma konusunda etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle, perakende sektöründe fazla üretim ve tüketiciler arasında yanlış algılardan kaynaklanan israfın azaltılmasında önemli bir işlev gördüğü belirtilir. Ayrıca, çalışma, gıda bankalarının sadece gıda israfını azaltmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarını karşılamada da önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

"Gıda Bankacılığı: İsrafın Engellenmesinde Bir Çözüm Aracı Olarak Gıda Bankaları" adlı çalışma, Tuncer ve Gözlek (2020) tarafından Marmara Coğrafya Dergisi'nde yayınlanmıştır. Bu çalışma, gıda bankalarının gıda israfının engellenmesindeki etkinliğini incelemektedir. Makale, gıda bankalarının işleyiş mekanizmalarını, toplumun duyarlılığını ve Türkiye'deki gıda bankacılığı uygulamalarını detaylı olarak ele alır. Gıda bankalarının sosyal yardım sistemleri ve sürdürülebilir kalkınma açısından ne kadar önemli olduğunu vurgular. Araştırma, gıda bankalarının gıda israfını azaltmada etkili bir çözüm aracı olduğunu ve bu işleyişi sürdürebilmeleri için toplumun desteği ve katılımının kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma gıda bankalarının gıda israfıyla mücadeledeki rolünü vurgulayarak, daha sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturulmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

"Gıda İsrafının Azaltılmasında Gıda Bankaları ve İş Birliklerinin Rolü: Türkiye Örneği" adlı makale, Sönmez ve Ergen (2019) tarafından yayınlanmıştır. Makale, Türkiye'deki gıda israfı sorununu ele almakta ve gıda bankalarının ve iş birliklerinin gıda israfının azaltılmasındaki önemli rolünü vurgulamaktadır. Çalışma, gıda bankalarının nasıl işlediğini, kaynakları nasıl yönettiğini ve dağıtım ağlarını nasıl oluşturduğunu incelemektedir. Ayrıca, üreticiler, perakendeciler, gıda endüstrisi ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliklerinin gıda israfının azaltılmasında nasıl başarılı sonuçlar elde edildiğini göstermektedir. Sonuç olarak, makale Türkiye'deki gıda

israfiyla mücadelede gıda bankaları ve iş birliklerinin önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır ve daha sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturulmasına katkıda bulunabilir.

"Gıda Bankaları ve Türkiye'deki Durumu" adlı çalışma, H. Özden (2016) tarafından "Türkiye Tarımsal Ekonomi Dergisi"nde yayımlanmıştır. Bu çalışma, Türkiye'deki gıda bankalarının durumunu inceleyerek, gıda israfının azaltılmasına ve gıda güvenliğine katkı sağlayan rollerini ele almaktadır. Çalışmada, gıda bankalarının gelişim süreci, faaliyetleri, toplumsal etkileri ve sivil toplum kuruluşları ile olan işbirlikleri genel olarak incelenmektedir. Türkiye'deki gıda bankalarının sayısı, dağıtım ağı, çalışma prensipleri ve kaynak temin etme süreçleri de detaylı bir şekilde ele alınarak mevcut durum değerlendirilmektedir. Ayrıca, çalışmada gıda bankalarının etkililiği ve mevzuatın rolü de tartışılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki gıda bankalarının önemini vurgulayarak, gıda israfının azaltılması ve gıda güvenliğinin sağlanması konularında faydalı bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

"Gıda Bankacılığı: Dünyada ve Türkiye'de Durumu, Mevzuatı ve Etkililiği" adlı çalışma, H. Aygöl, A. N. Durak ve G. S. Uzel tarafından sunulan bir bildiri olan Türkiye III. Gıda Kongresi Bildirileri'nde yapılan bir araştırmayı kapsamaktadır. Bu çalışma, gıda bankacılığının dünya çapında ve Türkiye'deki varlık durumunu, mevzuatını ve etkililiğini değerlendirmektedir. Gıda bankacılığının gelişimi ve dünya genelindeki farklı uygulamaları tartışıldıktan sonra, Türkiye'deki gıda bankacılığının durumu incelenmektedir. Türkiye'deki gıda bankalarının sayısı, dağıtım ağları, çalışma prensipleri ve kaynak temin süreçleri gibi konular ele alınmaktadır.

A. A. Topaloğlu'nun "Türkiye'de ve Dünyada Gıda İsrafi ve Gıda Bankaları" adlı çalışması, 2014 yılında "Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi"nde yayımlanmıştır. Bu çalışma, dünya genelinde ve Türkiye özelinde gıda israfı ve gıda bankalarının durumunu incelemektedir. Gıda israfının hem ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri üzerinde durulmuş, hem de gıda bankalarının israf edilen gıdaların toplanması, depolanması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasında oynadıkları rol ve etkileri açıklanmıştır. Türkiye'deki gıda israfının boyutu, nedenleri ve etkilerinin yanı sıra Türkiye'deki gıda bankalarının sayısı, faaliyetleri ve etkinlikleri hakkında da bilgi sunulmuştur. Bu çalışma, gıda israfının azaltılması ve toplumsal yardımlaşma konularındaki potansiyellerine odaklanarak, gıda bankalarının önemini vurgulamaktadır.

"The Role of Food Banks in Reducing Food Insecurity and Food Waste" adlı makalede, gıda bankalarının gıda güvencesi sağlamadaki rolü ve gıda israfının azaltılmasındaki potansiyeli incelenmektedir. Bu çalışma aynı zamanda gıda bankalarının sosyal faydalarına odaklanmaktadır. Gıda bankalarının, maddi sıkıntı içinde olan ailelere ve çocuklara erişilebilir gıda sağlayarak, toplumsal düzeyde olumlu etkiler sunarak, toplumda dayanışma ve sosyal bağları güçlendirdiği belirtilmektedir. Böylece, gıda bankaları hem gıda güvencesi hem de sosyal etkiler açısından önemli bir rol oynamaktadır.

"Food Banks As Surplus Food Recovery Entrepreneurs" adlı makale, Garcia-Casarejos, Escrivá-Escrivá ve Martinez-Carrasco tarafından yayınlanmış olup, sürdürülebilirlik dergisinde 2018 yılında yer almıştır. Makalede, gıda bankalarının artan gıda fazlasını kurtarma girişimcileri olarak nasıl işlev gördüğü incelenmektedir. Gıda israfının büyük bir sorun olduğu vurgulanırken, gıda bankalarının bu soruna çözüm sunabileceği ve hem gıda güvencesi sağlama hem de gıda israfının azaltılması açısından önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, bu girişimci rolünün sürdürülebilirliğe olan katkılarına da değinilmektedir. Makale, gıda bankalarının artan gıda fazlasını kurtarma konusunda değerli bir literatür taraması sunmaktadır.

"Food Banks and Food Security: Welfare Reform, Human Rights and Social Policy" adlı makale, Loopstra, Dachner ve Tarasuk tarafından Canadian Public Policy dergisinde 2014 yılında yayımlanmıştır. Makalede, gıda bankalarının gıda güvencesi sağlama, refah reformu, insan hakları ve sosyal politikalarla olan ilişkisi incelenmektedir. Gıda bankalarının gıda güvencesi sağlama konusunda önemli bir rol oynadığı vurgulanırken, refah reformunun ve sosyal politikaların gıda güvencesi üzerindeki etkileri de ele alınmaktadır. Ayrıca, makalede gıda bankalarının acil yardım sağlamanın ötesine geçerek, yapısal değişiklikler ve insan hakları odaklı aktivizm yapma eğiliminde olduğu da belirtilmektedir. Bu çalışma, gıda güvencesi ve sosyal politikalarla ilgili tartışmalar için değerli bir literatür taraması sunmaktadır.

"The Concept of Food Banking: A Systematic Review of the Literature" adlı makale, Carroll tarafından 2019 yılında Journal of Hunger & Environmental Nutrition dergisinde yayımlanmıştır. Bu çalışma, gıda bankacılığı kavramını sistematik bir şekilde incelemekte ve mevcut literatürdeki bulguları özetlemektedir. Makalede, gıda bankacılığının temel işlevleri, kaynaklarının yönetimi, dağıtım süreçleri ve etkileri gibi konular ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bununla birlikte, gıda bankalarının acil

yardım sağlamaktan öteye geçerek, toplumsal dışlama, gıda güvencesi ve sürdürülebilirlik gibi daha geniş bir perspektife odaklandığı da vurgulanmaktadır. Makale, gıda bankacılığı konusunda kapsamlı bir literatür taraması sunarak, bu alanda bilgi sahibi olmak isteyenlere değerli bir kaynak sunmaktadır.

"The Food Bank Business Model: Does It Need a Tune-Up for the 21st Century?" makalesi, 2017 yılında Lehnert ve Allen tarafından yayımlanan bir literatür taramasıdır. Bu çalışma, gıda bankacılığı iş modelinin günümüz ihtiyaçlarına uygun olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Makale, gıda bankalarının işleyişini, müşteri tabanı, kaynak toplama yöntemleri, stoklama ve dağıtım süreçleri, gıda tedarik zinciri, israf ve sürdürülebilirlik gibi kilit konuları ele alarak, iş modelinin güncellenmesi için potansiyel iyileştirmeleri tartışmaktadır. Bu çalışma, gıda bankalarının gelecekteki zorluklarla nasıl başa çıkabilecekleri konusunda araştırmacılara ve karar vericilere önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

2. GIDA BANKACILIĞI KAVRAMININ DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Gıda bankacılığının toplumsal ve uluslararası sisteme sahip olması sürecinde öncülük gösteren ve aynı zamanda gıda bankacılığının babası olarak tanımlanan John Vahn Hengel'in 1967 yılında dünyanın ilk gıda bankası olan St. Marys Food Bank Alliance'ı kurmasıyla gıda bankacılığının tarihi başlamış oldu.

Emekli bir iş adamı olan Hengel'in 1960'ların sonunda ABD'nin Arizona Eyaletinin Phoenix şehrinde fakirlere yardım amacıyla yaptığı çalışmalar ile birlikte gıda bankacılığının temelleri atılmaya başlandı. Hengel, fakirlere yemek dağıtan yerel bir mutfakta gönüllü olarak çalışırken, bir annenin marketlerin çöplerinde ezilmiş ve paketi yırtılmış gıdaları topladığını görmesi sonucu "neden ihtiyacı olan insanlar ile fazla gıdaya sahip ancak pazarlanma durumu olmayan ve halen tüketime elverişli gıdalar arasında bir köprü kurulmasın" sorusundan hareketle ve daha sonrasında bu kişinin gıdaların atılmayıp banka gibi bir yerde saklanması önerisinden etkilenerek çalıştığı yere bağış olarak gelen fazla yiyecekleri saklayabilecek bir depo kiralamış ve ilk gıda bankacılığı uygulamasını başlatmıştır (Yetkiner, 2004: 61). Van Hengel'in gıda bankası, yiyecekleri doğrudan ihtiyaç sahiplerine dağıtmayarak, kiler ve aşevleri gibi dağıtım merkezleri ağı aracılığıyla çalışmıştır. Dünya çapında aşırı gıda üretimi ve bolluğunun aynı zamanda verimsiz gıda dağıtımı ve açlıkla mücadelede paralellik

göstermesinde olumlu etkiler yaratması sonucu, benzer girişimler ABD'deki diğer şehirlerde de ortaya çıktı. 1976'da Vahn Hengel, bu yerel girişimlere yardımcı olmak ve gıda bankalarının çalışmalarını kolaylaştırmak için “Amerika’nın İkinci Hasatı” anlamında America’s Second Harvest’i kurdu. Söz konusu sistemin gelişmesinde federal hükümetin Van Hengel’e ülkede gıda bankacılığı faaliyetini yaygınlaştırması için yardım ve teşvikte bulunmasının etkili olduğu söylenebilir. 1979’da America’s Second Harvest kısa zamanda büyük bağışçı şirketlerin (donör) bilgi alma ve danışma merkezi oldu. 1982 yılında federal bütçeden alınan yardım durduğunda, America’s Second Harvest alternatif finansal kaynaklarını kullanarak paralel bir ilerleme kaydetti (Döndü, 2008: 13). 2000’li yıllara gelindiğinde ise ülkenin en büyük gıda kurtarma kuruluşu olan Foodchain ile birleşmiştir. 2008 yılında ise kuruluşun misyonunu daha iyi yansıtmayı amacıyla adını Feeding America (Amerika’yı Beslemek) olarak değiştirmiştir. Feeding America 50 eyalet, Washington DC ve Porto Rico’da 200’den fazla gıda bankasından oluşan bir ulusal ağ ile 46,5 milyondan fazla insana yardım sağlayan, ülkenin en büyük açlıkla mücadele kuruluşudur (Feeding America, 2015) Gıda bankacılığı uygulaması, yalnızca ABD ile sınırlı kalmamış, Avrupa ülkeleri ile Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda’ya da yayılmıştır.

1984 yılında Paris’te artan yoksullukla başa çıkmak amacıyla, Bernard Dandrel liderliğinde birçok hayır kuruluşunun katkısıyla bir gıda bankası kuruldu. Bu gıda bankası, toplumun en dezavantajlı kesimlerine gıda yardımı sağlamak ve israf edilen gıda kaynaklarını kullanarak açlığı azaltmak amacıyla faaliyet göstermeye başladı. Daha sonra bu model, Brüksel’de kurulan bir gıda bankası tarafından örnek alınarak gelişimini devam ettirdi. Daha sonrasında ise Avrupa genelinde birlikte çalışma ve işbirliği yapma ihtiyacı doğmuş ve 23 Eylül 1986’da Avrupa Gıda Bankaları Federasyonu (FEBA - European Federation of Food Banks) kurulmuştur. FEBA, Avrupa genelindeki gıda bankalarını bir araya getirerek koordinasyonu sağlamak, en iyi uygulamaların paylaşılmasını desteklemek ve toplumun yoksul kesimlerine gıda yardımı konusunda faaliyetlerini güçlendirmek amacıyla kuruldu.

FEBA, Avrupa genelindeki gıda bankalarının ortak hareket etmeleri, verimliliklerini artırmaları ve enerji, kaynak ve bilgi paylaşımı yapmaları için bir platform sağlamıştır. Federasyon, güçlerini birleştirerek daha etkili bir şekilde yoksullara yardım etmeyi ve israf edilen gıda kaynaklarının en iyi şekilde kullanılması yönünde mücadele etmektedir. Ayrıca, gıda bankaları arasında iletişimi ve işbirliğini

teşvik ederek, daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir gıda yardım sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu şekilde, Avrupa Gıda Bankaları Federasyonu, artan yoksullukla başa çıkmak ve gıda israfını azaltmak için birlikte hareket eden birçok gıda bankasının ortak çabasıyla kurulmuştur. Bugün, FEBA'nın üye olduğu ve desteklediği birçok gıda bankası, Avrupa genelinde milyonlarca insana gıda yardımı sağlamaktadır (Garcia-Casarejos, Escrivá-Escrivá, & Martinez-Carrasco, 2018: 18).

Avrupa'daki açlık ve gıda israfıyla mücadelede Avrupa Gıda Bankaları Federasyonu (FEBA) önemli bir rol oynamaktadır. FEBA, 23 ülkeden (Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Sırbistan, Slovakya, İspanya, İsviçre, Ukrayna ve İngiltere) 256 gıda bankasını bir araya getiren bir federasyondur. Özellikle Hollanda, FEBA'nın üyesi olan ve açlıkla mücadelede örnek teşkil eden ülkelerden biridir. Hollanda'daki gıda bankaları, israf edilen gıdaları toplamak ve ihtiyaç sahiplerine dağıtmak için etkili bir sistem geliştirmiştir. Bu bankalar, süpermarketler, restoranlar, üreticiler ve diğer gıda tedarikçileriyle işbirliği yaparak, yaklaşık 1,3 milyon insanın gıda yardımına erişimini sağlamaktadır (Achterbosch ve Brouwer, 2019: 4).

Gıda bankacılığının Türkiye'deki gelişimi ise 2000'li yıllara dayanmaktadır. Açlıkla mücadele kapsamında Türkiye'de Gıda Bankacılığı faaliyeti ilk olarak, Türkiye İsrافی Önleme Vakfının katkılarıyla Diyarbakır'da 20 Ocak 2004 tarihinde başlamış ve 2000 metrekaarelik alanda faaliyet göstermek üzere Diyarbakır Gıda Bankası kurulmuştur. İkinci gıda bankası 8 Mayıs 2004 yılında Konya Dost Eli Derneği, üçüncü gıda bankası ise yine aynı 2004'te Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından faaliyetlerine geçirilmiştir (Akgül, 2004: 14).

Gıda bankacılığı gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde yaygın bir kavram haline gelememiştir. Bunun nedeni ise gıda bankacılığı kavramının ABD'de 1960'lı yılların sonu ve diğer Avrupa ülkelerinde 1970'li yılların başında ortaya çıkmış olmasıdır. Ülkemizde gıda bankacılığına yönelik sistem ve hukuki altyapının oluşturulması ancak 2000'li yıllarda gerçekleştirilmiştir. Buna yönelik her ülkede önemi ve günden güne sayısı artan gıda bankacılığının tarihi ve işleyiş sistemi farklılık

göstermektedir. Bu bölümde gıda bankacılığının doğduğu ABD ve diğer ülkelerdeki tarihsel gelişimini incelenecektir.

2.1. GIDA BANKACILIĞININ ABD ‘DE TARİHİ VE İŞLEYİŞ SİSTEMİ

Dünyada her 3 tabaktan biri çöpe gitmekte ve her 1 dakikada 3 çocuğun açlıktan öldüğü bilinmektedir. Üstelik israf edilen gıdanın yüzde 60’ı yeniden kazanılabilecek durumdadır. Durumun ciddiyeti yalnızca az gelişmiş ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de hissedilmektedir. Dünyada herkesi beslemek için yeteri kadar yiyecek olmasına rağmen dünya üzerindeki insanların 815 milyonu gıdaya erişememektedir (Türkiye İsrâf Raporu, 2018: 18).

Gıda bankacılığının merkezi olarak bilinen ABD’de ise İkinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhranın etkileri yirminci yüzyılda devam ederek batı ülkelerini gıda yoksunluğuna sürüklemiş, bu dönemde geniş ölçekli aşevlerinin kurulduğu ve küresel gıda yardımlarının savaş ve kuraklıktan etkilenen ülkelere ulaştırıldığı bir dönem olmuştur. Gıdaya erişimdeki kısıtlılığın 1960’lara kadar devam ettiği bu süreçte gönüllü olarak aşevinde çalışan emekli iş adamı John Van Hengel’in bir annenin marketlerin çöplerinde ezilmiş ve paketi yırtılmış gıdaları topladığını görmesi sonucu gıdaların atılmayıp banka gibi bir yerde saklanması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmış ve 1967 yılında Arizona’nın Phoneix şehrinde ilk gıda bankacılığı uygulaması başlatılmıştır (Yetkiner, 2004: 61; Feeding America, 2019).

“Her arz kendi talebini yaratır” sloganından hareketle St. Mary Kilisesinin desteğini de alan St.Marys Food Bank Alliance gıda bankası daha ilk yılında, ihtiyaç sahiplerine 124 bin ton gıda dağıtımını gerçekleştirmiştir. Söz konusu sistemin büyümesindeki en önemli adım ise 1976 yılında gerçekleşen Vergi Reformudur. 1977 yılının sonuna gelindiğinde Amerika’da faaliyet gösteren gıda bankası sayısı artarak 18’e ulaşmıştır. Gıda bankalarının sayısının artmasıyla John Van Hengel, 1979 yılında “İkinci Hasat” adında ulusal bir gıda bankası ağı kurmuştur. Daha sonra 2008 yılında bu kuruluş ismini değiştirerek, “Amerika’yı Beslemek” adını almıştır (Feeding America, 2019). Feeding America, ABD’deki gıda bankalarını tek çatı altında toplamak ve gıda bankacılığını desteklemek amacıyla gıda bankacılığını kurumsallaştıran ilk kuruluş olma özelliği taşıdığını söyleyebiliriz.

1980’lerin başlarında Ronald Reagan yönetimin federal yardımları azaltmasıyla gıda bankacılığı alanında çalışan kuruluşların sayısı hızla artmıştır. 2002 yılında yapılan

bir araştırmaya göre, ABD’de faaliyet gösteren gıda bankalarının %90’ından fazlası 1981 yılından sonra kurulmuştur (Hunger in The USA, 2019). Böylelikle ABD hanelerinde ve toplumlarında gıda güvenliği ve gıda güvenliği ölçümü üzerine yapılan araştırmalar 1981 yılından itibaren önemini artırmıştır.

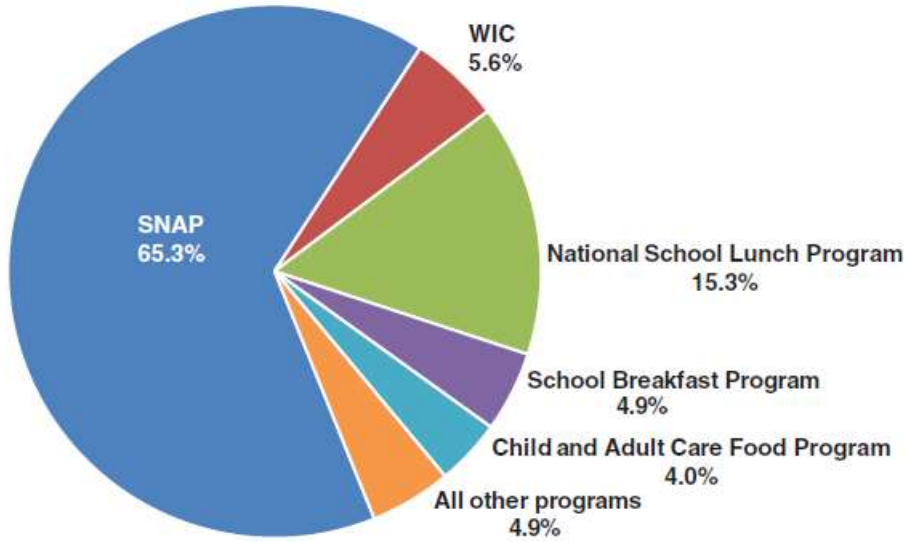
ABD’de 1970’ler ve 1980’ler süresince kurulan gıda bankaları, gıdanın gelip çıktığı bir işletme olarak endüstriyel tarım sisteminin en tepesinde, acil hallerde, esas olarak işsizlik ve fakirlik gibi durumları hafifletmek amacıyla ihtiyati gıda sağlayan kuruluşlardı. Bağışlanan gıdalar, daha çok büyük perakendecilerin ihtiyaç fazlası ürünlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bölgede toplanılan meyve ve sebze bahçelerinden arta kalan veyahut unutilan ürünlerinde toplanmasının yanı sıra, nakdi bağışlarla alınan ürünlerde dağıtılan gıdaların diğer kısmını oluşturmaktadır. Gıda bankalarının başarısı, temin ettikleri gıdanın miktarı ve hizmet verdikleri kişilerin sayısı ile değerlendirilmektedir. Bununla beraber 2008’den bu yana ABD’deki pek çok gıda bankası, kronik açlık, obezite ve diyabet problemi olan kişilerin sayısının artması ve ABD’deki gelir adaletsizliğinin kötüleşmesi nedeni ile hizmetlerine yönelik beklenmedik bir taleple karşı karşıya kalmış ve bu taleplere yönelik gıda programlarıyla birlikte sağlıklı yaşam, kamusal ağ ve çocuk açlık programı gibi farklı çeşitler sunarak çözüm önerileri geliştirmiştir (Durna, 2020: 345).

2008 küresel krizin en çok etkilendiği düşük gelirli aileler ile pek çok kişinin yararlandığı gıda bankacılığı sistemi uzun vadede ek gelir sağlayarak fırsat haline dönüşmüş olup, toplumun gıdaya erişiminde yetişkinlerden çocuklara kadar her bir farklı program geliştirilerek tarihten bugüne insanlığın halen mücadele ettiği sağlıklı beslenme sorununa alternatifler sunmuştur.

ABD’de gıda bankaları, genel olarak yerelde faaliyet gösteren ve önemli ölçüde gönüllülerce yürütülen organizasyonlardır. Pek çoğu, dini temelli organizasyonlarla ilişkilidir. Büyük ölçekli bazı gıda bankaları bağımsız bir organizasyon yapısına sahipken, daha küçük gıda bankaları dağıtılan gıdayı kiliseler veya diğer sivil toplum organizasyonlar ile işbirliği içerisinde karşılamaktadır. Gıda bankalarınca dağıtılan gıdalar çoğunlukla yerel kaynaklardan ve bağışlardan gelmektedir. Bununla beraber, Amerikan Tarım Bakanlığı, Acil Gıda Destek Programına yönelik bu kurumların faaliyetlerini düzenli bir şekilde yerine getirebilmesi amacıyla bütçe ayırmaktadır. SNAP (EK Beslenme Yardım Programı) kapsamında 2019 yılı içerisinde 92,4 milyar dolar gıda harcaması ile ayda yaklaşık 35,7 milyon insanın gıdaya ulaşımını

gerçekleştirmiştir. Amerikan Tarım Bakanlığının gıda bankacılığı sistemine ayırdığı bütçenin %65'lik kısmını SNAP oluştururken, bebekler ve kadınlar için özel beslenme programı, ulusal okul yemeği, yardıma muhtaç yetişkin bakımı gibi programlar da bu bütçeye dahil edilmiş olup gıda bankacılığına ayrılan bütçenin diğer kısmını oluşturmaktadır (USDA ERS 2019a). Şekil 1'de görüldüğü üzere Amerikan Tarım Bakanlığı bütçesinin üçte ikisini oluşturan gıda bankacılığı sistemi birçok programı kapsamakla birlikte %65.3'ünü düşük gelirli ailelerin yararlandığı Ek Beslenme Destek Programı oluştururken %15.3'lük kısmını okuldaki öğrencilere indirimli veya ücretsiz yemek sunan Ulusal Okul Öğle Yemeği Programı, Kadınlar, Bebekler, Çocuklara Özel Ek Beslenme Programı %5.6'sını, okul çocuklarına kahvaltı imkanı sağlayan School Breakfast Programı %4.9 yine aynı oranda diğer programlar içerisinde yer alan acil gıda yardım, özel süt programı, beslenme hizmetleri teşvik programı yer alırken son olarak ve bütçenin %4'üne tekabül eden çocuk ve yetişkin bakım merkezlerindeki kişilere gıda tedariki sağlayan Child And Adult Care Food Program (Çocuk Ve Yetişkin Bakımı Gıda Programı) olduğunu görmekteyiz.

Şekil 1. USDA Food and Nutrition Assistance Expenditures by Program, FY 2019

Notes: FY = Fiscal Year. SNAP = Supplemental Nutrition Assistance Program (Ek Beslenme Destek Programı) WIC = Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants, and Children (Kadınlar, Bebekler Ve Çocuklar İçin Özel Ek Beslenme Programı) National School Lunch Program (Ulusal Okul Öğle Yemeği Programı) School Breakfast Program (Okul Kahvaltı Programı) Child And Adult Care Food

Program (Çocuk Ve Yetişkin Bakımı Gıda Programı) All Other Programs (Diğer programlar)

2.1.1. Gıda Bankacılığının Kanada Tarihi ve İşleyiş Sistemi

Son kırk yıl içerisinde önemi ve sayısı artan gıda bankalarının günümüz toplumları üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmış olmakla birlikte her ülkede tarihi ve işleyiş biçimi farklılık göstermektedir.

Gıda bankalarının Kanada'daki ilk örneklerinden biri, 1981 yılında petrol endüstrisindeki derin bir durgunluk ve artan sayıda işsiz insanın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalan federal işsizlik sigortasına ve eyalet sosyal yardım programlarına tepki niteliğinde Alberta eyaletinin başkenti Edmonton'da açılan gıda bankasıdır (Riches, 2002: 651). Daha sonrasında 1983 yılında Toronto'daki Daily Bread Food Bank (Günlük Ekmek Gıda Bankası), Greater Vancouver Food Bank ve Quebec'teki Moissons gıda bankaları kurulmuştur. 1988 yılında ise Kanada Gıda Bankaları Birliği (CAFB) kurularak gıda bankacılığı sistemin kurumsallaşmasında önemli bir adım atılarak gıda bankaları tek çatı altında toplanmıştır. Gıda bankalarından oluşan ulusal bir koalisyon olarak hareket eden CAFB, toplanan veya bağışlanan gıdaların üye gıda bankalarına hızlı ve verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için ülke genelinde ulaşım şirketlerinin bağışlanan hizmetlerini kullanarak koordine eder. Ayrıca gıda bankaları, özel sektörün içerisinde yer alan sanayi ve hükümet arasında irtibatı sağlayarak ve gıda bankalarının sesi olarak hareket etmektedir (CAFB, 2002). CAFB, Kanada'daki gıda bankası alıcılarının yüzde 80'ine hizmet veren gıda bankalarını temsil etmekte ve hiçbir hükümet düzeyinden mali yardım almamaktadır. Kurum daha yakın yıllarda, yoksullukla mücadele ve gıda güvenliği hareketini desteklemede aktif bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, gıda bankalarının kurumsallaşmasındaki kritik dönüm noktası, CAFB'nin büyük gıda şirketlerinden ve bazı ulusal ve il pazarlama kurullarından gelen gıda bağışlarının ülke çapında tek distribütörü olduğu 1995 yılında Ulusal Gıda Paylaşım Sisteminin kurulmasını söylemek yanlış olmayacaktır. Adil Paylaşım Sistemi adı verilen sistem, 1997 yılında Campbell Kraft, Kelloggs, H. J. Heinz ve Quaker Oats gibi büyük şirketlerin de aralarında bulunduğu 63 kurumsal gıda sponsoru tarafından desteklenmiştir (CAFB, 2002).

Kuzey Amerika ülkesi ABD'de olduğu gibi gıda bankacılığı Kanada'da fazla gıdayı (bağışlanan/paylaşılan) uygun koşullarda toplamak, depolamak ve dağıtmak

amacıyla kayıtlı merkezi depolar veya takas odaları şeklinde isimlendirilirken, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak da tanımlanabilir. Toronto'daki Daily Bread Food Bank, Greater Vancouver Food Bank veya Quebec'teki Moissons sistemi gibi bazı gıda bankaları, acil beslenme programlarına, aşevlerine veya topluluk mutfaklarına gıda sağlayan büyük koordinasyon gıda toplama ve dağıtım takas merkezleridir. Diğer gıda bankaları ise hem bağışlanan yiyecekleri toplayan hem de bakkaliye görevini üstlenerek dağıtan veya ihtiyaç sahibi kimselere yemek sağlayan küçük, yerel kilise tarafından işletilen sosyal kuruluşlardır. Fonksiyonları ve hacimleri her ne olursa olsun büyük gıda bankaları bile gıdaya ihtiyacı olan insanlarla doğrudan ilgilenebilir. Bazı gıda bankaları, azalan gıdaları satın alırken, diğerleri tamamen bağışlanan ürünlerle sistemi devam ettirmeye çalışmaktadır. Bazıları ihtiyacı olan insanlara gıda yardımlarını ulaştırmakla birlikte savunuculuk ve halk eğitimi ile uğraşırken, çoğu sadece ihtiyacı olan kimselere gıda yardımı için hayırsever bir hizmet sunmayı tercih etmektedir. Toronto'daki Daily Bread Food Bank gıda yardımının yanı sıra bölgesel dengesizlikleri gidermek ve sosyal adaleti gerçekleştirmek adına çocuk bakım ve kamu konutları gibi sosyal güvenlik programları da sunmaktadır. Ayrıca Ontario'daki en büyük gıda bankası olan Daily Bread Food Bank güçlü bir gıda güvenliği hareketi ve sosyal yardım programları gibi ulusal hizmetleri gerçekleştirmek için sürekli olarak ön plandadır (Riches, 2002: 657).

Sonuç olarak, Kanada'da gıda bankacılığını kurumsal bir yapıya kavuşturan Gıda Bankaları Birliği, gıda bankacılığı sisteminin önemini ve gelişimini desteklemek için her yıl ülkedeki 644 gıda bankası verilerini kapsayan bir rapor yayınlamaktadır. 2018 yılında yayınlanan rapora göre, ülkede 826.386 kg'ı meyve ve sebze olmak üzere 4.179.758 kg gıda bağışı toplanmıştır. Bu gıda bağışının ülkenin çeşitli yerlerine ulaştırılması ve korunması için 736.232 dolarlık nakliye ve depo hizmetleri sağlanmıştır. Bununla birlikte gıda bankalarından yardım alan her 8 kişiden birine istihdam olanağı yaratılmaktadır (Food Banks Canada, 2020). Ülkede sadece ihtiyacı olan kimselere gıda tedarik etmeyi amaçlayan gıda bankacılığı, sosyal yardım programlarının yanı sıra bireylere istihdam olanağı da sağlayarak çağımızda refah sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

2.2. GIDA BANKACILIĞI KAVRAMININ TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

2.2.1. Gıda Bankacılığının Ortaya Çıkışı ve Kökenleri

Gıda bankacılığı kavramının Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde, çeyrek asırlık bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Açlıkla mücadele kapsamında, gıda bankacılığı uygulaması 2004 yılında Türkiye İsrافی Önleme Vakfı'nın girişimleriyle ilk defa Diyarbakır'da başlatılmıştır. Bu program sayesinde 1300 aileye gıda yardımı yapılmış ve bu da Türkiye'deki gıda bankacılığı hareketinin başlangıcını oluşturmuştur.

Diyarbakır'daki başlangıcın ardından, gıda bankacılığı alanında önemli bir gelişme Dost Eli Derneği'nin çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu dernek, 2005 yılında Konya'da 800 aileye gıda yardımı yaparak Türkiye'deki ilk gıda bankalarından biri olmuştur. Ayrıca, Dost Eli Derneği'nin "Yoksullar İçin Ücretsiz Gıda Marketi ve Giyim Mağazası" adını taşıyan projesi ile her ay yaklaşık 150 aileye giyim desteği sağlanmış ve 750 aileye de gıda yardımı yapılmıştır. Bu projeler, dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardım sağlama alanında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki sivil toplum kuruluşları ve bireysel girişimcilerin faaliyetleriyle gıda bankacılığı hareketi genişlemiştir. Bu inisiyatifler, gıda israfının azaltılması ve yoksullukla mücadele amacı güderek, daha fazla insanın temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamasını hedeflemektedir (Tuncer ve Gözlek, 2020: 110). Daha sonra ise gıda bankacılığı alanında kurumsal ve resmi destekler artmış, böylece bu çalışmaların kapsamı ve etkinliği genişlemiştir.

Gıda bankacılığı, toplumun farkındalığının artması ve gıda atıklarının azaltılması gibi konularla birlikte daha da önem kazanmaktadır. Türkiye'de gıda bankalarının sayısının artmasıyla birlikte, daha fazla insanın gıda yardımı alması ve gıda güvencesine erişim sağlaması hedeflenmektedir. Bu sayede, gıda israfının azaltılması ve sosyal yardımların sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi amaçlanmaktadır (Özden, 2016: 218).

27.05.2004 tarihli 5179 sayılı kanun ile gıda bankacılığı alanında faaliyet gösteren kuruluşlar arasındaki iş birliğini, koordinasyonunu ve denetimini sağlamak amacıyla Gıda Bankaları Birliği kurulmuştur. Bu birlik, Türkiye'deki tüm gıda bankalarını tek çatı altında toplayarak, yardımların daha etkin bir şekilde dağıtılmasını hedeflemektedir (Öğüz ve Akarçay, 2015: 3).

Gıda Bankaları Birliği'nin kurulmasıyla, gıda bankacılığı faaliyetleri daha organize bir yapıya kavuşmuştur. Birlik, gıda bankalarının üye olabileceği ve birlik içerisinde işbirliği yapabileceği bir platform sunmaktadır. Bu sayede, gıda bankaları arasında kaynakların daha verimli kullanılması, yardıma ihtiyacı olan kişilere daha adil bir şekilde ulaşılması ve yardımların daha etkin bir şekilde dağıtılması sağlanmaktadır.

Gıda Bankaları Birliği aynı zamanda denetim ve koordinasyon görevini de üstlenmektedir. Gıda bankaları üzerinde denetim faaliyetleri gerçekleştirerek, yardım süreçlerinin şeffaf ve etik ilkelere uygun şekilde yürütülmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, birlik aracılığıyla yapılan koordinasyon çalışmaları sayesinde, gıda bankaları arasında bilgi ve deneyim paylaşımı artmakta ve en iyi uygulamaların yaygınlaşması sağlanmaktadır.

Gıda Bankaları Birliği'nin kurulması, gıda bankacılığı alanında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu birlik sayesinde, Türkiye'deki gıda bankaları daha güçlü bir şekilde bir araya gelmiş ve daha verimli çalışmalar yapabilme imkânı elde etmiştir. Gıda yardımlarının daha etkin ve adil bir şekilde yapılması, gıda israfının azaltılması ve toplumun beslenme güvencesinin artırılması gibi hedefler, Gıda Bankaları Birliği'nin çalışmalarının temel odak noktasını oluşturmaktadır.

2.2.2. Türkiye'de Gıda Bankacılığına Olan İhtiyacın Belirlenmesi ve Farkındalığın Artması

Türkiye'de gıda bankacılığına olan ihtiyacın belirlenmesi ve farkındalığın artması, bir dizi faktörün etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu faktörler, Türkiye'de gıda bankacılığına olan ihtiyacın belirlenmesi ve farkındalığın artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gıda bankalarının faaliyetleri ve toplumdaki bilinç seviyesi, daha iyileştirilmiş bir gıda yardımı sisteminin oluşturulması için temel adımları atmıştır.

2.2.2.1. Gıda İsrafı Sorunu

Dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 9,8 milyara ulaşacağı tahmin edildiğinden, küresel gıda talebi de artacak olup, bu artışın gıda tedarik sistemi üzerinde baskı oluşturacağı beklenmektedir (Withanage, Dias ve Habib, 2021: 2). Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), küresel olarak her yıl 940 milyar \$ tutarında 1,3 milyar ton gıdanın kaybedildiğini veya israf edildiğini tahmin etmektedir (FAO, 2016) Küresel sorun haline gelen gıda israfı kavramı Türkiye açısından da çok büyük önem arz etmektedir. Üretim, dağıtım, perakende ve tüketim aşamalarında meydana gelen israf miktarı

oldukça yüksektir. Gıdalar üretimden son tüketiciye ulaşmaya kadar çeşitli aşamalardan geçmekte ve bu aşamalar gıda tedarik zincirini oluşturmaktadır. Bu zincirde, birbiriyle etkileşime giren çok sayıda üretici, işleyici, perakendeci ve tüketici bulunmaktadır. Bu aşamalar sırasında çeşitli nedenlerle gıdalar kayıp olmakta ve bunun neticesinde de israf ekonomisi karşımıza çıkmaktadır. Gıda bankalarının başlıca hedeflerinden biri, bu israfı azaltmak ve kullanılabilir gıdaların çöpe gitmesini engellemektir. Gıda bankalarının organize yapıları ve uygulamaları ülkeler arasında farklılık gösterse de, bu girişimler genel olarak ihtiyaç sahiplerine gıda sağlamak için, gıda bağışlarının ve gönüllülerin bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Gıdalar; üreticilerden, firmalardan, perakendecilerden veya halktan gelen bağışlar yoluyla toplanmaktadır. Devletin rolü ise bu kapsamdaki faaliyetlerin kolaylaştırılmasına yöneliktir.

Gıda israfının azaltılması da, gıda yardımının yönetimine dair politikalara bağlı olup, bu amaçla gıda bankaları kullanılabilmektedir.

2.2.2.2. Sosyal Yardım İhtiyacı

Türkiye'de dezavantajlı gruplar arasında beslenme güvencesi sorunu vardır. Yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik gibi faktörler nedeniyle birçok insan yeterli ve sağlıklı gıdaya erişimde zorluklar yaşamaktadır. Gıda bankaları, bu dezavantajlı gruplara gıda yardımı sağlamak ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla önemli bir rol oynamaktadır.

2.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Farkındalık Çalışmaları

Türkiye'de gıda bankacılığı konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, farkındalığı artırmak ve ihtiyaç sahiplerine yardım sağlamak için çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluşlar, gıda israfının kötü ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini vurgulayarak, toplumu gıda bağışı ve israfın azaltılması konularında bilinçlendirmektedir.

2.2.4. Kamu Destek ve Politikalar

Türkiye'de gıda bankacılığının gelişimi, Tarım ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının destekleriyle sağlanmaktadır. Gıda bankalarının kuruluş ve faaliyetleri için gerekli olan yasal düzenlemeler ve yönetmelikler, bu desteklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Gıda Bankacılığının ihtiyaç sahibi ailelere ulaşılması ve taleplerini karşılayabilecek kaynaklar ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ayrılan fonlarla karşılanabilmektedir. Ayrıca Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlara mali destek sağlanarak ve bağışların arttırılması amacı için gerekli düzenlemeler Hazine ve Maliye Bakanlığı yönetmelikleriyle belirtilmektedir.

2.2.3. Gıda Bankalarının Kuruluşu ve İşleyişi

2.2.3.1. Gıda Bankalarının Kuruluşu

Türkiye'deki gıda bankacılığı sistemi incelendiğinde, genellikle kurumların bireysel olarak hareket ettiği görülmektedir. Kurumlar, kendi imkanlarıyla elde ettikleri ürünleri ihtiyaç sahiplerine dağıtma sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu sistem, bazı gıda bankalarında market benzeri bir düzenle ilerlerken, diğerlerinde ise hazırlanan gıda paketlerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması şeklinde gerçekleşmektedir. Her iki sistem de Türkiye'de gıda bankaları arasında farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu durum, gıda bankalarının kendi kaynakları, personeli ve ihtiyaç sahiplerinin profilini dikkate alarak, en etkili ve verimli yöntemi belirlemelerine bağlıdır. Amacı ise ihtiyaç sahiplerinin gıda güvencesini sağlamak ve gıda israfını azaltarak daha sürdürülebilir bir sistem oluşturmaktır. Daha yerleşik bir sisteme sahip olan gıda bankaları, diğer gıda bankalarına veya gıda bankacılığı yapmak isteyen vakıflar, dernekler ve belediyelere danışmanlık hizmeti de sunmaktadır (Okur ve Sayın, 2014: 23).

Bu bağlamda, Türkiye'de gıda bankacılığı alanında bir birlik oluşturmak amacıyla Gıda Bankacılığı Derneği kurulmuştur. Derneğin uzun vadeli hedefi, Türkiye'deki gıda bankalarının bilgi, deneyim ve imkanlarını paylaşacakları ve ülkemizdeki gıda bankacılığı standartlarını oluşturacak bir Gıda Bankaları Birliği çatısı altında bir araya getirmektir. Bu birlik sayesinde, gıda bankalarının güç birliği yapması, daha etkin ve koordineli bir şekilde faaliyet göstermeleri hedeflenmektedir (Öğüz ve Akarçay, 2015: 4). Böylelikle, gıda bankalarının kapasitesi artacak, kaynakların daha etkin kullanılması sağlanacak ve daha fazla ihtiyaç sahibine yardım eli uzatılabilecektir.

2.2.3.2. İşleyişi

Gıda bankacılığı yapabilmesi için tüzüğünde veya senedinde belirli hükümler bulunan kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Sürmen ve Aygün, 2009: 193).

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların, gıda maddelerinin güvenli, etkili ve uygun bir şekilde nakli, depolanması ve muhtaçlara dağıtılması için gerekli düzenleme yeteneği, teknik kapasite ve personeli olması.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların, gıda maddelerini ücret karşılığında dağıtamaması, üçüncü kişilere satamaması, dağıtım için kar, komisyon vb. talep edememesi.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların, son kullanma tarihi geçmiş, insan sağlığına zararlı veya standartlara uygun olmayan ürünleri dağıtamamaları.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların, başka alanlarda faaliyet gösteriyor olması veya kamuya yararlı dernek veya vergiden muaf vakıf olup olmamasının gıda bankacılığı faaliyetlerine engel teşkil etmemesi.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara yapılan bağışların şartlı olarak (bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere) yapılmış olması.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların, ürünlerin depolanması, tasnifi, muhafazası ve dağıtımını için uygun depolama alanlarına sahip olmaları.

- Gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların yönetici, üye ve yakınlarına öncelikli olarak dağıtım yapmamaları.

- Gıda bankacılığı faaliyetlerinde bulunan dernek ve vakıfların, dağıtım organizasyonunu kargaşa, kaos ve kişilerin mağdur olmasına sebep olmayacak şekilde planlamış olmaları ve gerekli güvenlik önlemlerini almış olmaları.

Bu özellikler, kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların gıda bankacılığı faaliyetlerini etkili ve sorumlu bir şekilde yürütmelerini sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Böylelikle, ihtiyaç sahiplerine yardım edilirken, güvenlik, hijyen ve etik standartlara uygunluk da sağlanabilmektedir.

2.2.3.1.1. Kuruluş Aşaması

Türkiye'de gıda bankalarının kuruluş aşamasında, belirli bir bölgedeki ihtiyaçların ve kaynakların değerlendirilmesi önemli bir adımdır. Potansiyel bağışçılar, gıda üreticileri, perakende marketler, restoranlar ve diğer işletmelerle işbirliği yapılarak, kullanılabilir gıdaların toplanması ve depolanması için bir ağ oluşturulur. Ağ

kapsamında gıda bankacılığını faaliyet göstermek isteyen kuruluş ise herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşu'nun dernek veya vakıf bünyesinde kurulmalıdır.

“Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü” nün 31.07.2017 tarih 43531645-08.01.277-19773 sayılı yazısına göre, gıda bankacılığı yapan vakıf ve dernekler Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın denetimi altındadırlar ve gıda işletmesi olarak bakanlık nezdinde kayıtlı olmaları gerekmektedir. Kayıtlı olarak faaliyet gösteren gıda bankaları “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”nın 7.9.2016 tarih E.97090 sayılı yazısına göre, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan aktarılan kaynakları kullanabileceklerdir (Kala, 2020: 200).

2.2.3.1.2. Toplama ve Saklama

Gıda bankaları üç yolla gıdayı tedarik etmektedir. Bunlardan birincisi bağışlar olup, bunlar aşırı sipariş nedeniyle meydana gelen stok fazlaları, iptal edilen siparişler, hava koşullarındaki değişiklikler, alıcı tercihlerinin değişmesi ve üretim hataları gibi çeşitli nedenlerden üreticiler, toptancılar ve perakendeciler tarafından sağlanan ürünlerdir. İkinci yol, doğrudan üreticilerden maliyet fiyatına gıdanın satın alınması iken üçüncü yol ise “İşbirlikçi Tedarik Programından” yararlanmaktır. Bu program vasıtasıyla gıda bankaları, diğer tedarikçiler veya üreticilerden bağış alarak, gerekli temel gıdaları (süt, kahvaltılık gevrekler, makarna) üretmek için üreticinin ihtiyaç duyduğu bazı bileşenleri sağlamaktadır (Booth & Whelan, 2014: 1397).

Gıda bankacılığı, kurumların belediyelere bağışladığı gıda malzemelerinin uygun şartlarda saklanması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasıdır. Bu kapsamda bağışlanan gıda ürünlerinin sağlıklı olmasına, raf ömrünün dolmamasına, uygun koşullarda saklanmasına ve ürünlerin barkod sistemi ile kayıt altına alınmasına dikkat edilmelidir. Depolanacak gıda maddelerinin poşetlerinde son kullanma tarihi, miktarı ve içeriği yazılmalıdır. Ayrıca bu süreçte, gıdaların kalite ve güvenlik standartlarına uygunluğu sağlanır. Kalite ve güvenlik kriterlerinden geçemeyen arızalı gıda malzemeleri bağış yapan kurumlara iade edilmelidir. Gıdalar, türlerine ve depolama gereksinimlerine göre ayrı ayrı sınıflandırılır ve depolanır. Kontrolü yapılan gıda maddelerinin çeşidine göre uygun depolarda işlem yapılana kadar depolanır. Depolar, kuru yiyecek depoları, soğuk hava depoları ve dondurucular olarak 3'e ayrılmaktadır. Böylece uzun bir raf ömrü sağlamak için her gıda kendine uygun saklama koşullarında muhafaza edilir (Yalçın, 2019: 294).

2.2.3.1. Dağıtım ve Yardım

Gıda bankaları, topladıkları ve sakladıkları gıdaları ihtiyaç sahibi kişilere ulaştırmak için sistemli bir dağıtım süreci işletirler. Gıdalar, ihtiyaç sahiplerine gıda paketleri veya mağazalarda yapılan alışverişlerle erişilebilir hale getirilir. Bu süreçte, sosyal hizmet uzmanları, gönüllüler ve işbirliği yapılan kuruluşlar yardım sağlama sürecini yönetirler.

2.2.3.2. Farkındalık ve Eğitim Çalışmaları

Türkiye'deki gıda bankaları, insanların gıda israfının sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri konusunda bilinçlendirilmesi için farkındalık ve eğitim çalışmaları düzenler. Gıda israfının azaltılması, kaynakların kullanımının optimize edilmesi ve sürdürülebilir beslenme alışkanlıklarının teşvik edilmesi gibi konularda toplumu eğitir ve bilinçlendirirler.

Bu süreçler, Türkiye'deki gıda bankalarının etkin bir şekilde faaliyet göstermesini sağlar. Bu kuruluşlar, sivil toplumun güçlü birer aktörü olarak dezavantajlı gruplara gıda yardımı sağlama, gıda israfını azaltma ve toplumda farkındalık yaratma gibi önemli rolleri üstlenirler.

3. GIDA BANKACILIĞI KURUMSAL İŞ BİRLİKLERİ VE PAYDAŞLAR

3.1. SAĞLIK BAKANLIĞI

Sağlık Bakanlığı 181 sayılı Kanun hükümleri uyarınca "Yenilecek ve içilecek tüm gıda maddeleri ile toplum sağlığını ilgilendiren eşya ve levazımın sağlık yönünden kontrol ve denetimlerini yapmak ve gerekli hallerde izin vermek" görevlerini yerine getirmektedir. Sağlık Bakanlığı, 560 sayılı KHK ile gıda maddesi üreten işyerlerinin, herhangi bir sınıf gayrisihhi müessese olsun, çalışma izni almak ve Sağlık Bakanlığı'nın düzenleyeceği gıda işyeri siciline kayıt olmak zorunda olduğunu belirtmiştir.

Gıda maddeleri üreten işyerleri, teknik ve hijyenik yönden Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenirken, gıda maddeleri satış yerleri ve bu yerlerde satılan gıda maddeleri, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde Sağlık Bakanlığı kontrolünde, belediyelerle işbirliği içinde denetlenmektedir. Ayrıca, tescil, izin ve denetim sonuçlarına ilişkin esas ve usuller de Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmektedir.

Bu hizmetler, merkezde Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 81 ilde Sağlık İl Müdürlükleri, 74 ilde Halk Sağlığı Laboratuvarları ve 6 Hıfzısıhha Merkezi

tarafından yürütülmektedir. Ancak, 5179 sayılı Kanun'un kabulü ile gıda satış yeri denetimleri ve çalışma izni ile ilgili görevler önce Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülmekteyken, Danıştay'ın yürütmeyi durdurması sonucunda 04.08.2005 tarihinden itibaren çalışma izni ve gıda sicili işlemleri belediye mücavir alanı içerisinde belediyeler, mücavir alan dışında ise İl Özel İdare Müdürlükleri ve organize sanayi bölgelerinde Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır (<http://saglik.gov.tr>).

3.2. TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

05.06.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5179 sayılı Kanuna kadar, gıda işyerlerine çalışma izni verilmesi, gıdaların satış ve beslenme yerlerinin denetlenmesi, özel gıda laboratuvarına kuruluş izni verilmesi, doğal kaynak ve maden sularına yönelik tescil ve kontrol hizmetlerinin yapılması görevleri Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekteydi. Ancak, 5179 sayılı Kanun'un kabulü ile birlikte doğal kaynak, doğal maden, içme ve tıbbi sular ile işlenmiş içme, işlenmiş kaynak ve işlenmiş maden suyu üretimi, ambalajlanması, satışı, tüp beslenme ürünleri dahil özel tıbbi amaçlı gıdalar, tıbbi amaçlı bebek mamaları ile ilaç olarak kullanımı bilimsel ve klinik olarak kanıtlanmış ancak reçeteye tabi olmayan ürünlerin üretim, ihracat ve denetimine ilişkin hizmetler Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

Bu nedenle, yetki devri yapılan Kanun hükümleri gereği Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılmış ve "Gıda Güvenliği ve Laboratuvarlar Daire Başkanlığı" ile "Gıda Güvenliği Daire Başkanlığı" olarak değiştirilmiştir. Gıda Güvenliği Daire Başkanlığına bağlı kuruluşlar ise şunlardır:

- Gıda Kodeksi ve Denetim Şube Müdürlüğü
- Toplum Beslenmesi Şube Müdürlüğü
- Su Güvenliği Şube Müdürlüğü
- Eğitim, Planlama ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü (<http://saglik.gov.tr>)

3.3. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca kullanılan Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS), web servis aracılığıyla 24 kamu kurumuyla entegre olup, kırk milyon kişiye ait veri bu bilgi

sisteminde kayıtlarını tutmaktadır. Sistem sayesinde kişilerin sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurları merkezi veri tabanından sorgulanabilmekte, muhtaçlık durumu, gerçekleştirilen yardımlar elektronik ortamda takip edilebilmektedir. 633 sayılı KHK'ya göre bu bilgi sistemi kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idareler ve Türkiye Kızılay Derneği'ne açılabilir. Böylelikle ihtiyaç sahibi kişiler her il ve ilçede teşkilatı bulunan SYD Vakfına başvurarak veya e-devlet kapısı üzerinden kendisine ait sosyal yardım verilerini sorgulayabilmekte ve kayıt için başvuru yapabilmektedirler (Kala, 2020: 21).

Gıda bankacılığı, ülkedeki gıda israfını azaltmak ve gıda güvencesi sağlamak amacıyla uygulanan bir sosyal yardım programıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bu program kapsamında aşağıdaki görevleri yerine getirir:

3.3.1. Gıda Toplama ve Dağıtımı

Bakanlık, gıda bankaları aracılığıyla toplanan taze, sağlıklı ve yenilebilir gıdaları toplayarak ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırır. Bu sayede, israf edilen gıdaların toplumun faydasına kullanılması sağlanır.

3.2.2. İhtiyaç Sahiplerinin Tespiti

Bakanlık, belirlenen kriterlere göre ihtiyaç sahibi aileleri tespit eder ve bu ailelere gıda güvencesi sağlar. Bu sayede, dezavantajlı durumda olan ailelere destek olunur ve temel gıda ihtiyaçları karşılanır.

3.2.3. İşbirliği ve Koordinasyon

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, diğer kamu kurumları, gıda üreticileri, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerle işbirliği yaparak gıda bankacılığı programını koordine eder. Bu sayede, daha etkili ve verimli bir şekilde gıda güvencesi sağlanır.

3.2.4. Farkındalık ve Eğitim Çalışmaları

Bakanlık, gıda bankacılığı ve gıda güvencesi hakkında farkındalık yaratmak ve eğitim çalışmaları düzenlemek suretiyle toplumu bilinçlendirir. Bu sayede, gıda israfının azaltılması ve ihtiyaç sahiplerine daha fazla yardım sağlanması hedeflenir.

3.3. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI

Gıda kayıpları ve israfının önlenmesi, azaltılması ve yönetilmesi maksatlı Tarım ve Orman bakanlığı birçok eylem planı geliştirmiştir. Öte yandan daha iyi işleyen gıda bankacılığı sistemi ve diğer gıda kurtarma ve yeniden dağıtma modelleri için var olan

yasal düzenlemelerin ilgili kurumlarla birlikte gözden geçirilmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılması yine bu bakanlık tarafından yönetilmektedir. Bununla beraber, kayıt altına alınmış olan gıda bankaları mevcut olup gıda güvenilirliği açısından resmi kontrolleri Tarım Ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

3.3.1. Gıda Kayıp ve İsrafı

Gıda bankacılığının temel hedefi olan gıda israfının anlaşılmasında sayısal veriler şu şekildedir: Küresel tüketici israfı %22, dağıtım kaynaklı israf ise %12 olarak tahmin edilmektedir (FAO, 2011) Buna göre Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından tüketicilerin gıda israfının önlenmesi ve azaltılmasında etkin bir rol oynayabilmesi için, gıda kayıpları ve israfının sebepleri ve çözümleri üzerine farkındalık yaratılması, önlenmesi ve azaltılmasına yönelik eğitimler verilmesi, tüketicilerin bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması gerekmektedir (FAO, 2011: 18)

3.3.2. Gıda Bankacılığı Sisteminin İyileştirilmesi Ve Geliştirilmesi

Doğrudan insani tüketim için güvenilir ve besleyici gıdanın kurtarılması ve yeniden dağıtılmasına istinaden gıda bankacılığı sisteminin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve izlenmesi amacıyla yönelik bu sistemin teknik altyapısını iyileştirmek kolay bozulabilen gıdaların uzun süreli korunmasını sağlayacaktır. Gıda bankacılığı uygulamaları da dahil olmak üzere gıda kayıpları ve israfı ile mücadele etmek amacıyla Düzenli Fonlama Sistemine fon sağlama amaçlı SMS, internet sitesi ve diğer araçlarla aynı ve nakdi bağışlar alma olanağı sağlayan gıda bankalarına yönelik ulusal güven fonu sistemi ile gıda bankaları daha fazla kaynağa sahip olabileceklerdir (FAO, 2011: 28).

3.3.3. Gıda Bankacılığını Sürdürülebilir Model’de Tasarlama

Türkiye’de gıda bankacılığı sistemindeki mevcut düzenlemeleri katılımcılık ilkesiyle gözden geçirmek ve olası yazılım platformu, hedef kitle uygunluk kriterleri, uygulama modelleri ve kriterleri, gıda güvenliği kriterleri denetim mekanizmaları hakkında rehber ve taslak hazırlanarak gıda bankacılığı modeli benimsenecek ve gerekli altyapı ile sürdürülecektir. Gıda bankacılığı faaliyetlerinde bir akreditasyon sistemi ile gıda bankacılığı sisteminde ulusal bir organizasyon şeması oluşturulması ve çalışma ilkelerini tanımlanması ile değerlendirme ve raporlama süreci sonuçlandırılıp ve ilgili makamlara sunulacaktır (FAO, 2011: 31)

3.4. YEREL YÖNETİMLERİN GIDA BANKALARIYLA İŞBİRLİĞİ VE DESTEK FAALİYETLERİ

Gıda bankacılığının artan taleplere cevap verebilmesi ve muhtaç insanların bulundukları bölgede ihtiyaçlarını giderilmesi maksatlı yerel yönetimlere de gıda bankacılığı faaliyetinde bulunma izni getirilmiştir. Ayrıca belediye haricinde kurulan gıda bankalarını denetleme ve destekleme gibi hususlar yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır. Bu hususlar 03.07.2005 tarih 5393 sayılı Gıda Bankası Uygulama Yönetmeliği'nde belirtilmiştir.

3.4.1. Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Tüzel Kişiliği Oluşturma

03.07.2005 Tarih ve 5393 Sayılı “Belediye Kanunu” ile yerel yönetimlerin gıda bankacılığı yapabilmelerine kanuni dayanak oluşturmuştur. Buna göre belediye bünyesinde gıda bankacılığına uygun bir tüzel kişilik seçme hakkı da belediyelere verilmiştir. Belediye tarafından bağış yapanları teşvik etme amacıyla Gıda Bankacılığı yapmaya yetkili Dernek veya Vakıf ile protokol imzalanır. Dernek ve Vakıflar tarafından kendi mevzuatlarının öngördüğü belgeler düzenlenerek, bağış yapanlara bir örneği verilir.

3.4.2. Destek Faaliyetleri Ve Yetkileri

Belediye bütçesinden yardım için alınan gıda, temizlik maddeleri, giyim ve yakacak maddeleri ile kamu kurum ve kuruluşları, vakıflar, dernekler, sivil toplum kuruluşları, esnaflar, özel ve tüzel kişilerden bağış yoluyla alınan gıda, temizlik maddeleri, giyim ve yakacak maddeleri gıda bankasına kabul edilir.

Belediye; yapılan bağışların makbuz karşılığı teslim alınması, dağıtılacak ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve ihtiyaç sahiplerine teslim edilmesi sürecindeki her aşamada yetkilidir. İhtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ise Belediye Meclisi tarafından onaylanan Sosyal Yardım Yönetmeliği hükümleri uyarınca, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğüne müracaat sahiplerinin ekonomik ve sosyal durumları araştırılır ve ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen vatandaşlara Değerlendirme Komisyonu Kararı ile aynı yardım yapılır (Gıda Bankası Uygulama Yönetmeliği, 2005: 5393)

3.5. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GIDA BANKALARINA SAĞLADIĞI DESTEK VE GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR

Gıda Bankacılığı, gıda, giysi, temizlik ve hijyen ürünlerini bağış olarak toplayan, ayrıştıran, depolayan ve ihtiyaç sahiplerine dağıtan bir sivil toplum modelidir. Buna göre sivil toplum tarafından ortaya konulan ve geliştirilen gıda bankacılığı dernek veya vakıf şeklinde örgütlenerek faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları gönüllü çalışanları tarafından yürütülmektedir. Ayrıca dernek veya vakıfa bağlı olan STK'lar daha fazla insana ulaşabilmek ve israfı önleme amacı ile toplum farkındalığına artıracı her bölgenin koşul ve durumuna göre projeler geliştirmektedirler.

3.5.1. Bağış Toplama Ve Dağıtma

Sivil toplum kuruluşları gönüllü olarak bulundukları gıda bankacılığının gerekli şirketler, özel okullar ve diğer kurumlar ile gıda, giysi ve temizlik ürünlerini toplama kampanyaları düzenlemektedirler. Toplanan ürünleri gıda bankamızın yararlanıcılarına ulaştırıyor. Bağışların dağıtılması ise bazen belli programlar altında gerçekleşmektedir. Örneğin kahvaltı yapmadan okula gelen ve kantinden bir şey alabilecek durumu olmayan öğrenciler için okul öğünü desteği verilmesi gibi faaliyetler gıda bankacılığı programını oluşturmaktadır (GH, 2024)

3.5.2. Gıda Bankacılığını Projeler ile Desteklemek

İhtiyaç sahibi insanlara gıda hizmeti sunmanın yanı sıra Sosyal Etki Merkezleri ile gıda bankacılığından yararlanan ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarının kitap ihtiyacını dönüşümlü olarak sürdürülebilir çerçevede karşılamak adına Sevgi Kütüphaneleri kurulmuştur. Bu sayede fırsat eşitliği sağlanarak tüm çocuklara kitap ve bilgi erişiminin önü açılacaktır.

Ayrıca STK'lar topluma daha iyi hizmet ve yanıt verebilmek için İyilik Peşinde Koş Platformu, Adım Adım'ın desteklediği v.b gibi Sivil Toplum Kuruluşlarının Projeleri için koşturma isteyen gönüllülerin kullanacağı bir yardımseverlik koşusu web uygulaması oluşturulmuştur. Gıdayı Boşa Harcama, Gıdanı Kurtar Dünyayı Kurtar gibi sloganlarla gıda israfına ve kaybına yönelik toplumu bilinçlendirme ve farkındalık yaratma amaçlı projeler geliştirmektedirler (GHK, 2024)

Ülkemizde Gıda bankacılığı Zirvesi Temel İhtiyaç Derneği (TİDER) ile istihdam projeleri ve destek web sunumu projeleri yürütülmektedir. Bu proje yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların temel ihtiyaçlara ulaşabilmelerinin ardından meslek edindiriş

kendi ayakları üzerinde durabilmelerine yöneliktir. Böylelikle muhtaç kimselere mesleki beceri ve tecrübe kazandırılmasından ardından iş bulabilmeleri daha kolay hale getirilecektir (TİDER, 2024)

İKİNCİ BÖLÜM

GIDA BANKACILIĞINDA BİR VERGİ ÇERÇEVESİ VE GIDA BANKACILIĞININ TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Gıda bankacılığı, toplumda gıda güvenliği sağlamak, yoksullukla mücadele etmek ve gıda israfını azaltmak amacıyla yapılan bir faaliyet olmakla birlikte bu faaliyeti yürüten dernekler veya vakıflar, bağışlanan gıda ürünlerini ihtiyaç sahiplerine dağıtmak için çalışırlar. Ancak gıda bankacılığı faaliyetleri vergi açısından bazı soruları da beraberinde getirebilir. Örneğin vergi yasalarına göre gıda bankalarının faaliyetleri üzerinde vergi avantajları veya muafiyetleri olabilir. Vergi sistemine uyum sağlamak ve vergi avantajlarından yararlanmak için gıda bankacılığı bağışında bulunanların vergi yasalarına uygun olarak hareket etmeleri önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, vergi kavramı, tanımı ve vergi ilkeleri gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergi çerçevesini anlamak ve yönetmek maksadıyla açıklanmayı zorunlu kılmıştır. Vergi kavramı tanımı ve ilkeleri gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergi çerçevesini anlamak ve yönetmek için temel bir öneme sahiptir. Vergi kavramı, kamu hizmetlerini finanse etmek amacıyla devlet tarafından tahsil edilen zorunlu bir ödemedir. Gıda bankalarının da vergi yasalarına uygun olarak faaliyet gösterdiği ve vergilendirmeye tabi tutulduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu nedenle vergi kavramı, tanımı ve vergi ilkelerinin ayrıntılı bir şekilde açıklanması, gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergilendirme sürecini anlamak ve yönetmek için önemlidir. Ayrıca bu bilgiler, gıda bankası bağışçılarının vergi avantajlarından faydalanmalarına ve topluma daha fazla katkı sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Ayrıca vergileme amaçları da gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergi politikalarına nasıl uyduğunu anlamak açısından önemlidir. Gıda bankacılığı faaliyetleri, toplumsal adaleti sağlamak, ekonomik teşvikler yapmak veya sosyal yardım programlarına yatırım yapmak gibi vergileme amaçlarına hizmet edebilir. Bu nedenle, vergileme amaçlarının açıklanması gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergi çerçevesini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

1. VERGİ KAVRAMI, TANIMI VE İLKELERİ

Mali literatürde vergi, günün koşullarına ve yorumlayan kişinin bakış açısına göre farklılık gösteren bir kavramdır. Vergi aynı zamanda mutlak bir kavram

olmamakla birlikte herhangi bir kanunda tanımı yapılmamış fakat birçok bilimsel çalışmada yer edinerek, günümüzde ise devlet ile toplum arasındaki bağı oluşturan içtimai ve iktisadi unsur olarak önemini korumaktadır.

Fransız maliyeci Lucien Mehl'e göre vergi, devletin, yerel yönetimlerin veya kamunun müdahil olduğu organizasyonların, gerçekleştirdikleri kamu hizmetlerinin yükünü karşılayabilmek adına, kamu otoritesi ile gerçek kişilerden, özel sektördeki tüzel kişilerden ve kamu sektöründeki bazı tüzel kişilerden, mali güçlerine göre, karşılıksız ve kesin olarak aldıkları paradır (Fırat, 2021: 99)

Yapılan araştırmalarda vergiye ilişkin çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bunlardan birisi; kamu hizmetlerinin finansmanı ile kamu borçlarının ifası amaçlı devlet hükümlerine dayalı toplanan, karşılıksız, hukuki zora dayanan ve para şeklinde yapılan ödemelerdir (Akdoğan, 2009:118).

Vergiye tanımlayanların başında gelen yazarlardan biri olan Gerloff'a göre vergi, "kamusal malî ihtiyaçların karşılanması veya kamu ekonomisine ait diğer gayelerin, özellikle iktisadî ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için zorunlu olarak ve özel bir karşılık gözetmeksizin kamu tüzel kişilerince diğer ekonomik birimlere yüklenen ödemelerdir. Haller'e göre "vergi, kamu hizmetleri ile herhangi bir şekilde ilişki haline getirilmeksizin zorunlu bir malî yüküm olarak tahsil edilen ve siyasî karar sürecinde çoğunluğun çıkarına göre belirlenen devlet görevlerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir araçtır (Turhan, 1993: 21)

Şen ve Sağbaş ise çalışmalarında vergiyi; Devlet veya devlet tarafından yetkilendirilmiş kamuya ait kurumların; kamu hizmet finansmanı ve sosyoekonomik hayata müdahale amaçlı gerçek ve tüzel kişilerden aldığı, egemenlik gücüne dayanarak hukuki cebir altında, belli bir kamu hizmeti karşılığı olmayan nakdi iktisadi değerler olarak tanımlamıştır (Şen ve Sağbaş, 2016: 1-2). Vergiler farklı kelime ve yorumlarla tanımlanabilse de temelde belirli özellikleri ve fonksiyonları olan bir kamu gelir türüdür. Bu tanımlardan yola çıkarak verginin başlıca özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir;

Vergi alacaklı ve borçlu olarak iki taraftan oluşmaktadır,

- Fiskal (mali) ve fiskal olmayan (sosyoekonomik) amaçlarla toplanır,
- Hukuki zora dayalıdır.

- Doğrudan bir karşılığı yoktur.
- Nakdi olarak alınır.

1982 Anayasası'nın 73. Maddesinde ise vergiye dair özellikler belirtilmekle birlikte vergi kavramı gerçek ve tüzel kişilerin yerine getirmekle mükellef olduğu bir ödev olarak düzenlenmiştir. Buna göre “Vergi Ödevi” ile ilgili düzenleme, “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısımın, “Siyasî Haklar ve Ödevler” başlıklı Dördüncü Bölüm'ünün 73. maddesinde yer almıştır, madde şu şekildedir: “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.” (T.C. Anayasası)

Tüm bu tanımlamalardan görüleceği üzere vergiler; devlet veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerin, gerçek veya tüzel kişilerden zorunlu ve nakdi olarak alınır. Bu zorunluluk kanuna dayanmaktadır. Vergiler, belirli bir hizmet karşılığı olmadan alınırlar. Yani bireyler, devlet bana hiçbir hizmet vermesin ama vergi de almasın gibi bir şey söyleyemeyeceği gibi ödedikleri vergi miktarı kadar kendisine hizmet verilmesini de isteyemezler. Mükelleflerden vergi alınmasını gerekçelendiren farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar vergi mükelleflerinin ödedikleri vergiyi, devletten aldıkları hizmetin karşılığı olarak gören faydalanma ilkesi bir diğeri ise vergilendirmeyi, devletin egemenlik gücüne dayalı olarak açıklayan egemenlik ilkesidir (Tak, 2023: 4).

1.1. VERGİNİN DAYANAĞINI AÇIKLAYAN TEMEL TEORİLER

Verginin geçmişten günümüze teorik anlamda geçirdiği evrim, vergilendirme yetkisini kullanan devletlerin mükelleflerden vergi alınmasını gerekçelendiren farklı yaklaşımlardan oluşmaktadır. Buna göre devletler gelir vergisi sistemlerini farklı ilkelere dayandırabilmekte ve bu ilkelerin hangilerinin seçileceği ise ülkelerin çıkarlarına göre değişebilmektedir. Bunlardan birincisi devletin rasyonalist, bireyci ve faydacı niteliğe sahip olduğunu ileri süren faydalanma teorisi, diğeri de devletin organik ve toplumcu niteliğe sahip olduğunu kabul eden iktidar teorisi adı altında geliştirilmiştir.

1.1.1. Faydalanma Yaklaşımı

Vergilemede fayda ilkesi, mükelleflerin kamu hizmetlerinden yararlandığı oranda vergiye katılması gerektiğini savunmaktadır. Buchanan'ın da (1993) şu sözleriyle “vergi, devletin sağladığı faydalar için ödenen bir bedeldir” öncülük ettiği bu yaklaşıma göre, devletin sağladığı mal ve hizmetlerden az fayda sağlayanların az vergi, çok fayda sağlayanların ise çok vergi ödemesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında hiç fayda sağlamayanların hiç vergi ödememesi gerektiği düşünülmektedir (Kaynar, 2010: 26).

Ancak, günümüz modern devlet anlayışına göre vergiyi tek başına” fayda teorisiyle” izah etmek mümkün değildir. Zira, vergiyi bir malın veya hizmetin fiyatı olarak kabul edebilmek için söz konusu mal veya hizmetin marjinal faydasının ölçülebilir olması ve piyasada arz-talep ilişkisi içinde üretilmesi ve tüketilmesi gerekir. Buna yönelik kamusal mal ve hizmetlerin bireye sağladığı marjinal faydayı ölçmek mümkün olmadığı gibi vergiyi de bir fiyat gibi değerlendirmek imkânsız hale gelir. Ayrıca, eğer kamusal hizmetlerden sadece vergi ödeyenler yararlandırılacak olursa, vergi ödeme gücü olmayan toplum kesimlerinin kamu hizmetlerinden mahrum bırakılması gerekir ki, bu durumu günümüz sosyal devlet anlayışı ile bağdaştırılması söz konusu değildir (Demir, 2016: 59)

1.1.2. Egemenlik Yaklaşımı

Egemenlik felsefesinin iki önemli kurucusu olarak kabul edilen Jean Bodin ve Thomas Hobbes egemenliğin devlet tarafından yetkilendirilen mutlak ve daimi güç olduğu, bu güç himayesindeki insanlar veya devletin ileri gelenleri basitçe ve koşulsuz olarak kendi seçtikleri bir kişiye egemen ve daimi gücü vererek istediği gibi yönetmek üzere mülkleri ve insanları ona teslim edebilmelerini savunmuşlardır. Buna göre insanların oluşturduğu toplumdan ayrı ve üstün olan devlet egemenlik hakkını kullanarak, toplumu oluşturan kişi veya kurumlardan zorunlu ve karşılıksız bir şekilde vergi ödemelerini isteyebilme hakkını sahip iken kişi veya kurumlarda bu görevi yerine getirme zorundadırlar (Aktan, 2018: 174; Demir, 2015: 114).

Organik-toplumcu devlet teorisi adlandırılan bu ilke zorunlu ve karşılıksız vergilendirmeyi ödeme gücü yaklaşımına dayandırarak, vergi yükünün adil dağıtılabilmesi için herkesin iktidarı oranında vergi vermesi gerekliliğini açıklamaktadır. Ayrıca vergi mükelleflerinin vergi ödemekten dolayı katlandıkları

fedakârlığı eşitleme amacı ile ekonomik güçleri eşit olanlardan eşit vergi vermeleri (yatay adalet), farklı olanların da güç farklarında değişiklik yaratmayacak şekilde farklı vergi ödemeleri (dikey adalet) gerekir (Yılmaz, b.t: 26).

2. VERGİLEME AMAÇLARI

Devlet faaliyetin finansmanında en önemli gelir kaynağı olan vergiler de diğer ekonomik araçlar gibi gelir sağlama (mali) ve iktisadi istikrarı sağlamak, gelir dağılımını adil hale getirmek gibi (mali olmayan) amaçlar için kullanılmaktadır. Zira hiçbir amaca hizmet etmeyen vergiler, mükellefler tarafından hoş karşılanmayacak ve kabul görmeyecektir.

Vergi literatürüne bakıldığında vergilemenin amaçlarının devletin siyasi felsefesi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun dönemin zorunlu kıldığı fonksiyonların gelişimine paralel bir seyir izlediği görülmekle birlikte hep gündemde kaldığı gözlenmektedir. Buna göre devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini, vergilerin sadece kamu harcamalarının finansmanına (mali amaç)yönelik olması düşüncesini savunan Klasik İktisatçıların, 1929 Ekonomik Buhranı ile mali amacın yanında ekonomiye müdahale ederek fiyat istikrarı ve tam istihdam gibi mali olmayan amaçlara da hizmet etmesi gerekliliğini savunan Keynesyen görüş egemen olmaya başlamıştır. Verginin çevreye yönelik amacının da olduğuna ilişkin görüşlerle birlikte literatürde yaygın olarak bu amaçlar mali, sosyal ve ekonomik amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. (Demir, 2015: 118)

Bu başlık altında verginin amaçları genel bir sınıflandırmaya tabi tutulurak mali veya fiskal amaç ve mali olmayan amaçlar veya ekstra fiskal amaçlar olmak üzere iki şekilde incelenecektir.

2.1. VERGİLENDİRMENİN MALİ (FİSKAL) AMACI

Vergilendirmenin kamu harcamalarına finansman kaynağı oluşturması, vergilendirmenin birincil ve asli amacı olan vergilendirmenin mali amacı olarak adlandırılmaktadır. Buna karşın vergilendirmenin mali amacı en yüksek önceliğe sahip olan ve geçmişten günümüze değişim göstermeyen amacdır.

Klasik devlet anlayışına göre vergilendirmenin mali amacı, devletin kamu hizmetlerini yerine getirirken yapmış olduğu giderleri finanse etmek amacıyla vergi alınması anlamına gelmektedir. Geniş anlamda ise, devletin kamu giderlerini karşılamak amacıyla herkesin mali gücüne göre, piyasa mekanizmasını aksatmayacak şekilde asgari

düzeyde masraf yaparak vergi toplamasıdır. Yani, vergilendirmenin mali amacında bireylerin gelir-servet-harcamalarına göre, bir deyişle bireylerin ödeme gücü oranında vergiye tabi olması ve vergi hasılatı toplanırken katlanılacak olan reel vergi yükünün mümkün olduğu kadar düşük seviyede tutularak tahsil işleminin ucuz bir şekilde gerçekleştirilmesi de hedeflenmektedir (Yolal, 2017: 19).

Vergilendirmenin geleneksel amacını oluşturan mali amaç toplumdaki bireylere herhangi bir fiyat karşılığı olmaksızın yararlanabileceği kamusal mal ve hizmetlerin sunulabilmesi için gerekli olan finansmanı sağlayabilmektir. Diğer bir deyişle, kamusal mal ve hizmet niteliğinde olan milli savunma, asayiş, yargı ve iç güvenlik gibi hizmetlerin yerine getirilmesini sağlayan en temel kaynak vergiler olmaktadır. Buna bağlı olarak, vergilerin mali fonksiyonu sayesinde devlet en temel görevlerini yerine getirmektedir. Adolph Wagner “Devletin varlığı ve hayatiyeti bireylerinkinden daha önemlidir. Bireylerin hakları ancak, devletin varlığı ile korunabilir.” diyerek vergilendirmenin devletin devamı ve bireylerin korunması açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamış ve bunların gerçekleştirilmesi için vergilendirmenin mali amacını işaret etmiştir (Pehlivan, 2022: 19)

Ancak sadece mali amaçla alınmış olsa dahi vergilerin rasyonel bir temele dayanması esastır. Mali nitelikte rasyonel bir vergilemeyi gerçekleştirmenin bazı koşulları sağlaması gerekir;

İlk olarak, vergi yükü adil bir şekilde dağıtılmalıdır. Diğer bir deyişle, yüksek gelirlilerin, düşük gelirlilere oranla daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi (dikey adalet) ve vergi ödeme gücü açısından eşit durumda olanların da aynı şekilde eşit vergilendirilmesi (yatay adalet) sağlanmalıdır (Doğru Binokay, 2010: 4).

İkinci olarak, vergilerin tarh ve tahsil giderleri minimum düzeyde tutulmalıdır. Buna bir vergi hasılatının elde edilebilmesi için katlanılması gereken objektif veya reel vergi yükünü en düşük düzeyde tutma ilkesi, yani vergi tarh ve tahsilinin ucuza mal edilmesi ilkesi denilmektedir (Özkara, 2004: 6)

Üçüncü’sü ise vergileme piyasada rekabet bakımından tarafsız olmalı ve etkinliği bozmamalıdır yani, toplumdaki kişilerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını etkilemek suretiyle, ekonomideki toplam tasarruf ve yatırımlar ile işgücü arzını değiştirmemesi ve piyasa mekanizmasını aksatmayarak milli hasılanın azalmasına neden olmamalıdır (Aksoy, 2017: 17)

Son olarak verginin gelir elastikiyeti yanında verginin esnekliği yüksek olmalıdır. Gerek vergilerin her biri gerekse vergi sisteminin tümü, milli gelirdeki değişikliklere otomatik olarak uyum sağlamalıdır.

Özetle, vergilemenin mali amacı iktidar teorisinin uygulanması anlamına gelmektedir. Buna göre kamu harcamalarını karşılamak üzere herkesten mali gücüne göre, piyasa mekanizmasına zarar vermeyerek rekabet eşitsizliği yaratmayacak şekilde optimal vergi hasılatı toplanmalı ancak veri bir vergi hasılatını asgari tarh ve tahsil masrafı yapmak suretiyle, makroekonomik kavramlarla uyumlu ve milli gelirdeki değişimle paralellik arz edecek şekilde vergi geliri sağlanmalıdır (Yüce, 2004: 2)

2.2. VERGİLENDİRMENİN MALİ OLMAYAN AMAÇLARI

Klasik iktisatçıların savunduğu tarafsız devlet ve tarafsız vergi kavramları, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ortaya çıkmasıyla birlikte tarafsız devletin yerini müdahaleci devlete bırakmış, tarafsız vergide müdahaleci vergiye dönüşmüştür. Devletin giderek müdahaleci bir karakter kazanması, geleneksel hizmetlerin yanı sıra iktisadi ve sosyal alanlarda yeni görevler yüklenmesine sebep olmuştur. Her yeni görev yeni bir harcama, her harcamada vergi gelirlerinde bir artışın meydana gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sebeptendir ki vergi gelirlerinin milli gelire oranı 20. yüzyılın başlarında %5-15 arasında değişirken 1930'lerden sonra bu oranın %25-40 düzeylerine ulaşması tekrar ekonomiye enjekte edilmesini zorunlu kılmıştır (Özkara, 2004: 7).

Modern maliye politikasının kurucusu kabul edilen Keynes ise 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” başlıklı çalışmasında, verginin yalnızca kamu harcamalarını finanse eden veya gelir-servet dağılımındaki adaletsizlikleri gideren bir araç olmadığı hususu üzerinde durmuş; vergilerin mali ve sosyal amaçlar yanında ekonomik amaçları olduğuna da dikkat çekmiştir. Vergilemenin ekonomik amaçları ise ekonomik hayat üzerinde çok yönlüdür. Öncülüğünü J.M Keynes'in yaptığını modern maliyeciler de optimal kaynak dağılımı ve adil gelir dağılımının sağlanması ile ekonomik istikrar ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde vergilerin etkin rol aldığını savunmuşlardır (Şen ve Sağbaşı, 2016: 22)

Vergiler belirli iktisadi amaçlara ulaşmak için kullanılabileceği gibi, sosyal amaçlar için de kullanılabilir. Sözelimi, vergi yoluyla sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, yani gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması amacı güdülebilir.

Bunun için, yüksek düzeyde gelir ve servete sahip kişilerin nispeten daha ağır bir biçimde vergilendirilmesi yoluna gidilerek ve transfer harcamalarıyla da geliri yeniden dağıtarak, gelir dağılımındaki eşitsizlikler giderilmektedir. Günümüzde vergiler iktisadi ve sosyal amaçların yanı sıra çevre sorunları ile mücadele etmek, belirli nüfus politikalarını desteklemek gibi daha pek çok amacın gerçekleştirilmesinde kullanılabilmektedir (Şeker, b.t: 133).

Görüldüğü gibi vergilendirme pek çok amacın gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilmektedir. Modern maliyecilere göre vergilemenin mali olmayan amaçları ekonomik, sosyal ve diğer amaçlar şeklinde gruplandırılabilir

2.2.1. Verginin Ekonomik Amaçları

Vergiler milli gelirin içinden devlete ayrılan payı oluşturduğu için ekonomik bir olgu olarak kullanılmakta ve belirlenmiş ekonomik amaçlara ulaşmada etkin rol oynamaktadır. Bu anlamda vergilemenin ekonomik amacı, alınan vergisel önlemler ve düzenlemelerle ekonominin yönlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Vergilendirmenin ekonomik amacının gerçekleştirilebilmesi için ülkede ekonomik istikrar ve büyümenin sağlanması gerekmektedir. Ekonomik istikrar, bir ülkede fiyat istikrarının ve tam istihdam düzeyinin sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Fiyat istikrarı ile kastedilen dengeli bir fiyat seviyesi olup keskin bir biçimde aşağı ve yukarı yönlü dalgalanmaların mevcut olmamasıdır. Ekonomik istikrarın sağlanmasında bir diğer temel faktör olan tam istihdam düzeyi ise çalışma arzusu bulunan herkesin iş bulmakta sorun yaşamadığı ve istenilmeyen işsizliğin mevcut olmadığı durum olarak tanımlanmaktadır (Köstekçi ve Özbay, 2023: 50).

Ekonomide bazı sektörlerin veya bölgelerin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla yatırım indirimi ve sektörel vergi muafiyetleri getirilmesi, döviz darboğazının aşılması amacıyla vergisel teşvikler ile yatırımların hızlandırılması, işgücünün nitelik ve nicelik yönünden artırılması maksadıyla teknolojik gelişmelerin takip edilmesi gibi pek çok düzenleme, vergilemenin iktisadi amacına ulaşmada kullanılan araçlar arasında yer almaktadır (Eker, 1996:130).

2.2.2. Verginin Sosyal Amaçları

Sosyal amaç ile vergileme ilişkisinde tek tek vergilerin veya çeşitli vergi müesseselerinin ya da bütünüyle vergi sisteminin doğrudan bir müdahale aracı olarak tasarlanması ve kullanılmasıyla ilgilidir. Daha yakın zamanlarda vergilemenin doğrudan

bir sosyal politika aracı olarak kullanılması düşüncesi ise, ilk defa, Milton Friedman'ın (1968) "Negatif Gelir Vergisi" önerisiyle geniş yankı bulmuştur. Bu öneri kısaca kişilerin yıllık belli bir gelir tutarının altında gelir elde etmeleri durumunda, o kişilerden gelir vergisi almak yerine, hesaplanan gelir vergisi tutarı kadar bir tutarın, bunlara bütçeden nakit olarak ayrıca ödenmesi esasına dayanmaktadır (Karabacak, 2013: 228)

Devletler fırsat eşitliği sağlama konusunda yüksek gelir sahiplerinden daha yüksek oranda ve daha fazla miktarda aldığı vergiler aracılığı ile elde ettikleri kaynağı, düşük gelir sahibi kimselere veya herhangi bir geliri olmayanlara aktarabilmektedir. Bir ülkede sosyal politika amacıyla transfer edilen nakit sosyal yardımlar veya gelir transferleri (dul, yetim, sakatlık, emekli aylığı vb.) örnek verilebilir. Gelir dağılımında adaleti sağlamanın yanı sıra, bölgesel eşitsizliklerin de giderilerek toplumun tümüne yansıyacak şekilde eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesini finanse edecek sosyal bir sistem, teşvik edici vergi politikaları yahut indirim ve muafiyetler gibi yollar ile geliştirilebilmektedir (Sevinçhan, 2014: 47)

2.2.3. Diğer Amaçlar

Verginin mali, ekonomik ve sosyal amaçları yanında zamana göre değişen ve ülkeden ülkeye farklılık gösteren başka amaçları da söz konusu olabilir. Günümüzde küresel hassasiyetlerin artması ile birlikte, küresel kamu mallarının korunması ve küresel kamu mallarının finansmanı üzerine de düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, karbon vergileri ve bazı çevre vergileri yürürlüğe konulmuştur. Örneğin çevreyi kirleten ve halk sağlığına zarar veren firmalara ek vergiler getirilebilir. Zira olumsuz dışsallıkların çözümü hususunda da günümüzde daha fazla vergisel amaçlar göz önüne alınmaktadır (Ayber, 2022: 27).

Ayrıca bazı sektörlerin yurt içinde kurulması ve geliştirilmesi maksadı ile bu tür malların ithalatına çok yüksek vergiler konulabilir veya büyük çaplı vergi teşvikleri sağlanabilir. Vergiler tekel niteliğindeki firmaların aşırı kâr elde etmesini önlemek amacıyla kullanılabilir. Vergilemenin nüfus politikasıyla ilgili olarak kullanılması ise nüfus artışını teşvik için evli mükelleflerin vergi yükleri azaltılması veyahut geçmişte Fransa ve Almanya'da "Bekarlık Vergisi ve Evlilik Yardımı" uygulamaları örnek verilebilir (Ataç vd., 2002: 133).

Şekil 2. Vergi Politikasının Temel Amaçları

VERGİ POLİTİKASININ TEMEL AMAÇLARI

Sosyal verimliliği yüksek faaliyetleri geliştirmek için kaynak dağılımını düzenlemek
Vergi ayrıcalıkları ve benzer mali önlemler ile özel sektörü teşvik etmek
Ekonomideki enflasyonist eğilimleri kontrol etmek
Gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak
Kamu sektörü faaliyetleri için kaynak yaratmak

Kaynak: Şekil araştırmacı tarafından literatüre dayalı olarak hazırlanmıştır.

3. GIDA BANKACILIĞININ VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMU

Gıda bankacılığı faaliyetleri, ihtiyaç sahibi kişilere gıda yardımı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir sosyal hizmettir. Bu faaliyetler vergi kanunları açısından belirli düzenlemelerle desteklenmektedir.

Gıda bankacılığı bağışında bulunan gerçek veya tüzel kişiler, Gelir Vergisi ve Katma Değer Vergisi Kanun'nda sağlanan belli başlı istisnalar sayesinde vergilendirilebilir gelirlerin bir kısmı vergiden muaf tutulabilir.

5179 sayılı Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun'un 3. maddesinde “Bağışlanan veya üretim fazlası, sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kar amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonları” şeklinde tanımlanan gıda bankacılığı 12. ve 8. maddeleriyle “Gelir Vergisi” ve “Katma Değer Vergisi” kanunlarındaki değişiklik ile ilk kez Türk vergi hukuk sistemine girmiştir (Akartepe, 2016: 4)

Buna göre Kanunun 12. Maddesinde, “31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 40’ıncı maddesinin birinci fıkrasına Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin tamamı, yıllık beyanname ile bildirilen gelirden indirileceği eklenmiştir.

Gıda bankası bağışçıları, gıda maddeleri ile ilgili bağışlar için KDV avantajından da yararlanabilirler. Katma Değer Vergisi Kanununda 8. Maddesinde ise değişiklik yapılarak, “3065 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin (2) numaralı fıkrasının (b) bendi gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı yapacak olan gelir vergisine ve kurumlar vergisine tabi işletmeler bu yardımların teslimlerinde KDV’ den müstesnadır şeklinde değiştirilerek 1.1 .2004 den itibaren yürürlüğe girmiştir. Daha sonrasında Maliye Bakanlığı’ da 251 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak gıda bankacılığında gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi açısından gıda bankacılığına yönelik vergiden müstesna teslimlere yönelik ilkeleri belirleyerek gıda bankacılığının vergi mevzuatındaki temelleri atılmıştır (Akar, 2004: 57).

Bu sayede, gıda bankalarına yapılan gıda bağışları KDV ödemeksizin kullanılabilir ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz olarak dağıtılabilir. Ayrıca, gıda bankaları temizlik, giyim ve yakacak gibi bağışları da KDV hesabından gider olarak kaydedebilir. Bu vergi kanunlarındaki düzenlemeler, gıda bankalarının gıda yardımlarını daha etkin bir şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olurken, bağışçıların da vergisel teşviklerden faydalanmalarını sağlar. Ancak bu avantajlardan yararlanabilmek için gıda bankalarının ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak faaliyet göstermeleri gerekmektedir. Ayrıca bağış ve yardımlara ilişkin belgelendirme ve raporlama süreçlerini de eksiksiz bir şekilde yerine getirmeleri önemlidir. Sonuç olarak, gıda bankacılığı faaliyetleri vergi kanunları tarafından desteklenen bir sosyal hizmettir. Gelir Vergisi Kanunu ve KDV Kanunu düzenlemeleri, gıda bankalarının bağışları daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlarken, bağışçıları da vergisel teşviklerden faydalanmalarını sağlar. Gelir Vergisi Kanunu ve KDV Kanunu düzenlemeleri daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

3.1. GIDA BANKACILIĞININ GELİR VERGİSİNDEKİ YERİ

5281 sayılı kanunun “Değiştirilen hükümler” başlıklı 43. maddesiyle, “8) 193 sayılı Kanunun;a) 40 ıncı maddesinin birinci fıkrasının (10) numaralı bendinde yer alan gıda maddelerinin ibaresi gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin, d) 89 uncu maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinde yer alan gıda maddelerinin ibaresi gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin,” şeklinde değiştirilmiştir. 5281 sayılı kanunun değiştirilen hükümleriyle yapılan düzenleme gıda bankacılığı açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bu düzenlemeyle, gıda bankacılığının kapsamındaki malların sadece gıda maddeleri olmaktan çıkartılmış, böylelikle gıda

bankacılığının kapsamındaki mallar sadece gıda maddeleri olmaktan çıkarılmış, temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri de gıda bankacılığı kapsamına alınmıştır (Kala, 2020: 193). Bu sayede, gıda bankaları toplumun farklı kesimlerine daha kapsamlı bir yardım hizmeti sunabilmekte ve ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır. Bu düzenlemenin gıda bankacılığı açısından önemi, ihtiyaç sahiplerine sunulan yardımların kapsamının genişlemesi ve daha fazla ihtiyaca cevap verebilme kapasitesinin artmasıdır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesinin son hali; "İndirilecek giderler: Madde 40 – Safi kazancın tesbit edilmesi için, aşağıdaki giderlerin indirilmesi kabul edilir: 10. (Ek: 25/12/2003-5035/12 md.) Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli."; 80. maddesinin son hali ise, "Gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden aşağıdaki indirimler yapılabilir Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı." şeklini almıştır (Yetkiner, b.t: 2)

Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesine yapılan değişikliklerle, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara fakirlere yardım amacıyla bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin indirilebilir gider olarak kabul edilmesi sağlanmıştır. Bu indirim, gıda bankalarının faaliyetlerini sürdürebilmelerine ve daha fazla yardım sağlayabilmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun 80. maddesine yapılan değişikliklerle, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yapılan bağışların tamamı gelir vergisi matrahından indirim konusu yapılabilmektedir. Bu sayede, gıda bankaları elde ettikleri bağışların tamamını gelirlerinden düşürebilirler. Bu düzenleme, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıfların finansal açıdan desteklenmesini ve daha fazla kaynak elde edebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, bağışçılar tarafından yapılan bağışların vergi avantajı sağlanması, gıda bankalarına olan bağışların artmasını teşvik eder ve yardım hizmetlerinin genişlemesine yardımcı olur.

Gıda bankacılığının gelir vergisi düzenlemelerindeki bu yerleşmiş durumu, dernek ve vakıf organizasyonlarının daha etkin bir şekilde faaliyetlerini

sürdürebilmelerini ve toplumun ihtiyaç sahiplerine daha fazla yardım sunabilmesini amaçlamaktadır.

3.2. GIDA BANKACILIĞININ KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ

5281 sayılı kanunla, “Katma Değer Vergisi Kanunu” yönüyle de gıda bankacılığının kapsamı genişletilmiştir. Katma Değer Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle, gelir vergisine ve kurumlar vergisine tabi olan işletmelerin gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımlarının KDV'den istisna edilmesi hükme bağlanmıştır. Kanunun “Değiştirilen Hükümler” başlıklı 43. maddesiyle, gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı yapacak olan gelir vergisine ve kurumlar vergisine tabi işletmeler bu yardımların teslimlerinde KDV’ den müstesnadır. Buna göre 3065 sayılı Kanunun; a) 17 nci maddesinin (2) numaralı fıkrasının (b) bendinde yer alan gıda maddelerinin ibaresi gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin,” şeklinde değiştirilerek istisnanın kapsamı Gelir Vergisi Kanunundaki değişikliğe paralel olarak ilgili maddeler ile alanı genişletilmiştir (Demirhan v.d, 2015: 4). Bu düzenlemenin amacı, gıda bankalarının faaliyetlerini desteklemek ve daha fazla kaynak elde edebilmelerini sağlamaktır. İşletmeler, yaptıkları gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımlarıyla ilgili olarak KDV ödemek zorunda kalmadan bu hizmetleri sürdürebilirler. Bu da gıda bankacılığı faaliyetlerine katkı sağlayarak, ihtiyaç sahiplerine daha kapsamlı bir şekilde yardım yapılabilmesine imkân tanımaktadır.

Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK)’nun “Sosyal ve Askeri Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar” başlıklı 17. Maddesinin “2. Sosyal Amaç Taşıyan İstisnalar” bölümünün b bendindeki hükmü şu şekli almıştır: (5281 sayılı Kanunun 43/14-a Geçerlilik; 01.01.2005, Yürürlük; 31.12.2004) gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı yapacak olan gelir vergisine ve kurumlar vergisine tabi işletmeler bu yardımların teslimlerinde KDV’ den müstesnadır (Gökgöz ve Dizkırı, 2011: 21). Bu istisna hükmü, sosyal amaç taşıyan yardım kuruluşlarına ve gıda bankalarına destek olmak amacıyla getirilmiştir. İşletmeler, ihtiyaç sahiplerine gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak gibi temel ihtiyaçları sağlamak için bu yardımları yapabilmekte ve bu işlemlerinde KDV yükümlülüğünden muaf tutulmaktadırlar. Bu düzenleme ile işletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri teşvik edilmekte ve toplumsal dayanışmanın sağlanması hedeflenmektedir. İşletmelerin KDV muafiyeti sayesinde daha fazla kaynak ayırabilmeleri, ihtiyaç sahiplerine daha etkili yardım yapabilmelerine olanak sağlamaktadır.

4. GIDA BANKACILIĞI KAPSAMINDA SAĞLANAN VERGİ AVANTAJLARI

Gıda bankacılığı faaliyetleri vergi avantajlarından yararlanarak, ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımlarını daha etkin bir şekilde sürdürülebilmeleri, aynı zamanda bu avantajların, gıda bankalarını desteklemek isteyen bağışçıların da vergisel açıdan teşvik edilmesini sağlayabilmek adına düzenlenmiştir.

Vergi hukuku ve mevzuatında yapılan düzenlemeler ile gıda bankacılığını finansal açıdan desteklenmesini amaçlamaktadır. Vergisel teşviklerle, gıda bankalarının faaliyetlerini sürdürmesi ve daha etkin bir şekilde yardım yapabilmesine imkân sağlanmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 2004 yılında yapılan düzenlemeleri ve 5035 sayılı Kanunun ilgili maddeleri, Türkiye'deki gıda bankacılığına önemli bir yasal zemin sağlamakta ve bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlara destek olmaktadır.

Gelir Vergisi Kanunu'na göre, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernekler ve vakıflara yapılan bağışlar, maliyet bedelleri gelir vergisinden indirim olarak değerlendirilebilir. Bu avantaj ile bağışçılar, yaptıkları bağışları gelir vergisi matrahlarından düşerek vergi yükümlülüklerini azaltabilirler. Ayrıca, gıda bankaları da elde ettikleri bağışları gelir olarak beyan ettiğinde, bu bağışların maliyetleri vergiden düşülebilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73/2. maddesi, herkesin mali gücüne uygun olarak vergi ödemekle yükümlü olduğunu belirtir. Gıda bankacılığı faaliyetlerinde bulunan dernekler ve vakıflar da kamu giderlerini karşılamak amacıyla mali güçlerine göre vergi ödemekle yükümlüdürler. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi mükellefleri, gıda bankacılığı kapsamında gerçekleştirdikleri bağışlara konu olan gıda maddelerinin maliyet bedellerini, vergi matrahlarında gider olarak kaydederek vergi yükünü azaltabilirler. Kurumlar vergisi mükellefleri de 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 6. Maddesinin 2. Bendinde “Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanunun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır” hükmünden yararlanabileceklerdir Bu sayede, vergi ödevinin adaletli ve dengeli bir şekilde dağılımı sağlanır ve maliye politikasının sosyal amacına uygun olarak toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunulur.

Gıda bankaları, gıda maddeleri bağışlarını KDV'den muafiyet avantajıyla kullanabilirler. Bağışçılar tarafından yapılan gıda bağışları KDV ödemesi gerektirmeden gıda bankaları tarafından değerlendirilir ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Ayrıca, gıda bankalarının temizlik, giyim ve yakacak gibi yardımları da KDV hesabından gider

olarak kaydedilebilir. Bu avantajlar, gıda bankalarının ihtiyaç sahiplerine yönelik desteklerini daha etkin bir şekilde sürdürebilmelerine olanak sağlar.

Bu vergi avantajları sayesinde, gıda bankaları daha fazla bağış alabilir, elde ettikleri kaynakları daha etkin bir şekilde kullanabilir ve ihtiyaç sahiplerine daha geniş kapsamlı yardımlarda bulunabilirler. Ayrıca, bağışçılar tarafından yapılan bağışların vergi avantajlarından yararlanmaları, sosyal sorumluluk bilincinin artmasına ve toplum içinde dayanışmanın güçlenmesine katkı sağlar.

Ancak gıda bankalarının bu vergi avantajlarından faydalanabilmesi için belirli kurallara uygun faaliyet göstermeleri gerekmektedir. Örneğin, faaliyetlerini sürdüren derneklerin, Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esasları yerine getirmesi önemlidir.

“Bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonları” şeklinde tanımlanan Gıda Bankacılığı uygulamasının gündeme gelmeye başlamasıyla birlikte Türkiye’de sosyal devlet ilkesi gereği mevzuat ve Türk vergi hukukunda düzenleme çalışmalarını vergisel teşviklerle desteklemiştir. Buna göre 2 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5035 sayılı Kanunun 8, 12 ve 14. maddelerinde yapılan değişiklikle Türk hukuk sisteminin pozitif kaynaklarında gıda bankacılığı karşılığı olan bir uygulama olarak yerini almıştır (T.C. Yasalar, 2004)

5035 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Gelir Vergisi Kanunu’ nun 40. ve 89. Maddelerinde ve Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 17. Maddesinde yapılan değişikliklerle 01.01.2004 tarihinden itibaren fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedellerinin bağışı yapanlarca gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılabilir. Ayrıca bu teslimlerin katma değer vergisinden istisna edilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Topçu ve Kaya, 2010: 261). Bu düzenleme, sosyal devlet anlayışını ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi hedefleyerek, gıda bankacılığı faaliyetlerinde bulunan dernek ve vakıfların daha fazla kaynak elde edebilmesini sağlarken, bağış yapan kişilere vergi avantajı sunmaktadır. Böylece, fakirlerin temel ihtiyaçları olan

gıda, temizlik, giyecek ve yakacak gibi maddelerin toplumun ihtiyaç sahiplerine ulaşması ve sosyal yardımların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Maliye Bakanlığı'na belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılması ve bu teslimlerin katma değer vergisinden istisna edilmesine yönelik düzenleme yetkisi verilmiştir. Maliye Bakanlığı' da 251 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği ile kendisine verilen yetkiyi kullanarak gıda bankacılığında gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi açısından gıda bankacılığına yönelik vergiden müstesna teslimlere yönelik ilkeleri belirleyerek Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren uygulanmasını öngörmüştür. (Arpacı, 2014: 2).

Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) "Ticari Kazancın Tespitinde İndirilecek Giderler" başlıklı 40. maddesine 5035 sayılı Kanun ile eklenen 10. bendinde; "Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin" matrahın tespitinde gider olarak kaydedilebileceği belirtilmiştir. Bu maddeye göre, hem ticari kazanç elde eden gelir vergisi mükellefleri gerçek kişiler, hem de kurumlar vergisinin tarafını oluşturan tüzel kişiler gıda bankacılığı kapsamında yapmış oldukları bağışlara konu malların maliyet bedellerini vergiye tabi kazancın tespitinde gider olarak değerlendirebileceklerdir (Karaman ve Uyanık, 2023: 647).

Ayrıca KDVK17. Madde: "Sosyal ve Askeri Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar" başlıklı maddeye gıda bankacılığı ile ilgili olarak, "fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin teslimi KDV'den müstesnadır" hükmü eklenerek gıda bankacılığı kapsamında bağışı gerçekleştirilen temizlik, giyim ve yakacak maddelerinin ilgili KDV hesabından gider olarak kaydedebileceği hükmüne yer verilmiştir (TBMM, 2018: 18).

4.1. VERGİ AVANTAJLARI BOYUTUYLA GIDA BANKACILIĞININ GELİR VERGİSİNDEKİ YERİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının " Vergi Ödevi" başlıklı 73/2. Maddesi uyarınca; herkes kamu giderlerini karşılamak amacıyla mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olup, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacı olarak nitelendirilmiştir. Yine T.C Anayasası'nın 65. maddesi

gereğince devlet toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına yönelik gerekli mali kaynakları kullanarak, sosyal politikaları benimsetmek amacı ile gerçek kişiler ile kâr amacı güden işletmelere vergisel teşviklerle aşılamaya çalışmıştır (T.C anayasası 1982).

2 Ocak 2004 tarih ve 5035 sayılı 10. Bendinde eklenen Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) “Ticari Kazancın Tespitinde İndirilecek Giderler” başlıklı 40. maddesine; “Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelinin” matrahın tespitinde gider olarak kaydedilebileceği belirtilmiştir. Bu maddeye göre, hem ticari kazanç elde eden gelir vergisi hem de kurumlar vergisi mükellefleri gıda bankacılığı kapsamında yapmış oldukları bağışlara konu malların maliyet bedellerini vergiye tabi kazancın tespitinde gider olarak değerlendirebileceklerdir (Çuhadar,2017:693).Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesi, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernekler ve vakıflara yapılan gıda bağışlarının maliyet bedellerinin gelir vergisi matrahında gider olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Bu avantaj, gıda bankacılığı bağışında bulunan gerçek veya tüzel kişilere ilgili bağışların maliyet bedellerinin vergiden düşebilmesine imkân tanımaktadır.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışların Gelir Vergisi Kanunu'n ilgili bendinden yola çıkılarak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun “*Safi kurum kazancı*” başlıklı 6. maddesinin “*Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır*” ibaresi kurumlar vergisine tabi olan işletmelerin de gider olarak gösterilmesine olanak sağlamış, böylelikle gıda bankacılığı faaliyetine yönelik hüküm bulunmayan kurumlar vergisinin mevzuattaki eksikliği giderilmiştir (Öğüz ve Akarçay, 2015: 10).

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışların maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınmasına yönelik olarak yapılan düzenlemelerin ikincisi, Gelir Vergisi Kanunu'nun gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden indirimleri düzenleyen “*Diğer İndirimler*” başlıklı 89. maddesinde yer almaktadır. Şöyle ki; “Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan) gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı” Gelir Vergisi Kanunu'nun 89/6. maddesi uyarınca gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınabilmektedir. Buna göre bağışlanan gıda maddelerinin işletme haricinde olması söz konusu malın

maliyet bedelinin tamamının yıllık gelir vergisi beyannamesi üzerinde indirim konusu yapılmasına olanak sağlamıştır (Özden, 2019: 134)

İlgili madde ile GVK'na tabi ticari kazanç elde eden işletmeler, gıda bankacılığı kapsamında yapmış oldukları bağışlara konu olan malların maliyet bedellerini vergiye tabi kazancın tespitinde gider olarak göz önünde bulundurabileceklerdir. Maliyet bedeli tespit edilirken bağışa esas maddenin satın alma veya imal bedelinden başka vade farkı, kur farkı, nakliye vb. ödemelerde dahil edilecektir. Ayrıca, bağış yapılan maddelerin maliyetlerinden yüklenilen katma değer vergileri indirim konusu yapılmayıp gider olarak dikkate alınacaktır.

Gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak maddelerinin bağışları ve yardımlar aynı yapılacağı için, bağış ve yardım konusu maddelerin mukayyet değeri yoksa Vergi Usul Kanunu' nun 267/3. maddesine göre takdir komisyonunca emsal değer tespit edileceği genel uygulamasında sapılarak maliyet bedeli esas alınmıştır (Gündoğdu, 2008: 74).

4.2. VERGİ AVANTAJLARI BOYUTUYLA GIDA BANKACILIĞININ KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ

Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK)' nun “Sosyal ve Askeri Amaçlı İstisnalarla Diğer İstisnalar” başlıklı 17. Maddesinin “2. Sosyal Amaç Taşıyan İstisnalar” bölümünün b bendindeki hükmü şöyledir; 8/2/2007 tarihli ve 5580 sayılı Kanun hükümlerine tâbi özel okullar tarafından ilgili dönemdeki kapasitelerinin % 10'unu, üniversite ve yüksekokullarda ise % 50'sini geçmemek üzere verilen bedelsiz eğitim ve öğretim hizmetleri, kanunların gösterdiği gerek üzerine bedelsiz olarak yapılan mal teslimi ve hizmet ifaları, birinci fıkrada sayılan kurum ve kuruluşlara bedelsiz olarak yapılan her türlü mal teslimi ve hizmet ifaları ile fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığı'nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı yapacak olan gelir vergisine ve kurumlar vergisine tabi işletmeler bu yardımların teslimlerinde KDV' den müstesnadır (Çankaya, 2006: 161).

Öte yandan aynı kanunun indirilemeyecek Katma Değer Vergisini düzenleyen KDVK'nun 30. maddesinin a bendi hükmü şöyledir; “Vergiye tabi olmayan veya konusu gereği vergiden istisna edilmiş bulunan malların teslimi ve hizmet ifası ile ilgili alış vesikalarında gösterilen veya bu mal ve hizmetlerin maliyetleri içinde yer alan katma değer vergisi, mükellefin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanan katma

değer vergisinden indirilemez”. Buna göre mükelleflerin bağışladıkları kıymetlerin iktisabı ya da imalinde yüklenilen vergiler mükellefin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanan katma değer vergisinden indirilemeyecektir. Ayrıca KDVK’ nun 58. maddesi gereğince indirim kabul edilmeyen katma değer vergisinin, mükelleflerce gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmeyecektir (Topçu ve Kaya, 2010: 262).

Ayrıca Bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin işletmeye dahil olmaması halinde ise söz konusu malın maliyet bedeli (KDV dahil), Gelir Vergisi Kanunu’nun 89 uncu maddesi çerçevesinde yıllık beyannamenin bağış ve yardımlara ilişkin bölümüne yazılarak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınacaktır.

Dernek kuruluş tüzüğünde ihtiyacı bulunanlara gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi yardımı yapabilmesine ilişkin hüküm bulunan (H) Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğine, bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere yukarıdaki usul ve esaslar çerçevesinde gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin teslimi KDV’den istisna olacaktır. Ayrıca söz konusu maddelerin ihtiyacı olanlara bedelsiz olarak teslim edilmesi gerekmekte olup, bu teslimlere de KDV uygulanmayacaktır” şeklinde açıklama yapılmıştır. Buna göre bağışı yapan gelir veya kurumlar vergisi mükellefi bağışlanan malın işletmeye dahil olması halinde bu malın maliyet bedelinin tamamını gider olarak gösterebilecek, malın işletme haricinde olması durumunda KDV dahil maliyet bedelini yıllık beyannamenin bağış ve yardımlara ilişkin bölümüne yazıp o dönemin gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak kaydedecektir (Özden, 2019: 137).

5. GIDA BANKACILIĞINA YÖNELİK UYGULAMA ESASLARI

Gıda bankacılığına ilişkin söz konusu yasa değişikliklerinin uygulanması ile ilgili ayrıntılı açıklamalara Maliye Bakanlığı 251 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nde yer vermiştir. Bu tebliğde 5035 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununun 40 ve 89 uncu maddelerinde, Katma Değer Vergisi Kanununun ise 17 nci maddesinde yapılan değişikliklerle Maliye Bakanlığının belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılması ve bu teslimlerin katma değer vergisinden istisna edilmesine yönelik düzenlemeler açıklanarak gıda

bankacılığı bağışının kapsamı, usul ve esaslarına değinilmiştir. Zira gıda bankacılığı ile ilgili indirim ve istisna hükümlerinin yer aldığı Gelir ve Katma Değer Vergisi Kanunu'ndaki bentlerde "Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde" ibaresi bulunmaktadır (Kala, 2020: 192).

251 sayılı "Gelir Vergisi Genel Tebliği"nde gıda bankacılığı ile ilgili yapılan düzenlemeler şunlardır:

i. Gıda maddesi bağışının derneklere veya vakıflara yapılması gerekmektedir. Vergi indirimlerinden ve istisnalardan yararlanabilmek için bağışın kurumlar tarafından kabul edilmesi gerekmektedir;

ii. Bağış konusu olabilecek malların gıda maddesi niteliğinde olması gerekmektedir. Bu kapsamda, taze veya işlenmiş gıda ürünleri, temizlik malzemeleri gibi ihtiyaç sahiplerine yönelik gıda ve temel yaşam malzemeleri bağışı yapılabilmektedir;

iii. Bağış yapan kişiler, bağışı belgelendirmek amacıyla gerekli belgeleri düzenlemelidir. Bu belgeler, bağışçının kimlik bilgilerini, bağışın niteliğini ve miktarını içermelidir;

iv. Gıda bankası veya benzeri kuruluşlar, bağışları kayıt altına almak ve kontrol etmekle yükümlüdür. Kayıt düzeni, bağışların doğru ve güvenilir bir şekilde takip edilmesini sağlamak amacıyla belirlenmiştir;

v. Bağışlar, ilgili beyannamelerde gösterilmelidir. Gelir veya kurumlar vergisi beyannamesi gibi ilgili beyannamelerde, bağış yapılan dernek veya vakfın bilgilerinin, bağışın miktarının ve niteliğinin doğru bir şekilde beyan edilmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler gıda bankacılığıyla ilgili vergisel işlemlerin düzenli ve şeffaf bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Bu düzenlemeler ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

251 sayılı "Gelir Vergisi Genel Tebliği"nde, gıda bankacılığı kapsamında vergi indirimlerinden ve istisnalarından yararlanabilmek için, gıda maddesi bağışının derneklere veya vakıflara yapılmış olması gerektiği, bağış konusu olabilecek malların gıda maddesi niteliğinde olabileceği, buna yönelik bağış yapanlar kişiler tarafından nasıl bir belge düzenleneceği, kayıt düzeninin ne şekilde olacağı ve beyannamelerde gösterimiyle ilgili usul ve esaslar açıklanacaktır.

5.1. BAĞIŞIN YAPILACAĞI DERNEK VEYA VAKIFLAR

Gıda bankacılığına yönelik uygulama esaslarına göre, bağış yapılacak dernek veya vakıfların belirli kriterleri karşılaması ve gıda bankacılığı amacına uygun olarak faaliyet göstermesi gerekmektedir. Bu şekilde, gıda bankacılığının düzenli ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve ihtiyaç sahiplerine en iyi hizmetin sunulması hedeflenmektedir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlar için, bağışın dernek veya vakfa yapılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bağışlar doğrudan ihtiyaç sahiplerine veya başka organizasyonlar aracılığıyla yapılamaz ve sadece dernek veya vakıflara yapılabilir. Bağış yapılacak dernek veya vakfın, ihtiyaç sahiplerine gıda yardımı yapabilmesine ilişkin hükümlerin tüzük veya senedinde yer alması gerekmektedir. Bu belgede, dernek veya vakfın gıda yardımı faaliyetlerini açıkça belirtmesi ve bununla ilgili hükümleri içermesi gerekmektedir (Maliye Bakanlığı, 2004: 251).

Bağış yapan kişinin, bağış yapacağı dernek veya vakfın bu tür faaliyetlerde bulunabilme yetkisine sahip olduğundan emin olması önemlidir. Böylelikle, bağışların amacına uygun bir şekilde kullanılacağı ve ihtiyaç sahiplerine yönlendirileceği garanti altına alınmış olur.

Öte yandan, dernek veya vakfın başka alanlarda da faaliyet gösteriyor olması veya kamuya yararlı dernek veya vergiden muaf vakıf olup olmaması, uygulama açısından herhangi bir önem taşımamaktadır. Öncelikli olarak, bağışçıların belirli kriterleri karşılayan ve gıda yardımlarını etkili bir şekilde yönetebilecek dernek veya vakıflara bağış yapması gerekmektedir.

Bu bilgilere ek olarak, bağış yapılacak dernek veya vakfın belirli standartları karşılaması, gıda yardımlarını düzenli olarak kayıt altına alması ve etkin bir şekilde dağıtımını yapması da önemlidir. Böylelikle, gıda bankacılığı ile ilgili bağışların doğru ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanır (Maliye Bakanlığı, 2004: 251).

5.2. BAĞIŞA KONU OLACAK MALLAR VE BAĞIŞIN NİTELİĞİ

Gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışların, gıda maddesi niteliğinde olması gerekmektedir. Ancak, 01.01.2005 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 5281 sayılı kanunla birlikte, başta sadece yiyecek olarak planlanan bağışlar, "bağışlanan gıda maddeleri" ifadesinin "bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri" şeklinde genişletilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2004: 251).

Bu nedenle, gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışlar; gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerini içerebilir. Ancak, bu bağışların şartlı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Yani, bu tür bağışlar, bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması amacıyla yapılmalıdır.

Gıda maddesi niteliğine sahip olmayan veya şartlı olarak yapılmayan bağışlar, gıda bankacılığı kapsamında değerlendirilmemektedir. Yalnızca gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerini içeren bağışlar, gıda bankacılığı amacına uygun olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda şartlı olarak nitelendirilen bağışın, bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması amacına yönelik yapılmış olmalıdır.

Bu bilgilere ek olarak, gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bu tür bağışların yönetimi önemlidir. Bağışçılar, bağışlarını belirli kriterleri karşılayan ve etkin bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırabilen dernek veya vakıflara yönlendirmelidir. Aynı zamanda, gıda bankaları, bağışları kabul etme, kayıt altına alma ve düzenli dağıtım süreçlerini sağlama konusunda titizlikle çalışmalıdır. Böylelikle, ihtiyaç sahiplerine en iyi hizmeti sunarak gıda bankacılığı amaçlarına katkıda bulunulabilir.

5.3. BAĞIŞI YAPANLARCA DÜZENLENECEK BELGE

Gelir Vergisi Kanununun 40' ıncı maddesine eklenen hüküm çerçevesinde indirim konusu yapılacak bağışlar, bağışa konu mal bedel Vergi Usul Kanununun 232' nci maddesinde belirtilen fatura düzenleme sınırının altında kalsa dahi (2024 – 6900) mutlaka fatura ile belgelendirilecek ve ayrıca taşıma için sevk irsaliyesi düzenlenecektir. Bağışlanan mala ilişkin bilgileri eksiksiz olarak içerecek fatura, bağış yapılan dernek veya vakıf adına oluşturulacaktır. Mal bedeli olarak faturada, bağışa konu malın maliyet bedeli (yüklenilen katma değer vergisi hariç) yazılı olacaktır. Faturada "İhtiyaç sahiplerine yardım şartıyla bağışlandığından KDV hesaplanmamıştır." ibaresinin yer alması zorunludur.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesine eklenen hüküm, bağış yapanların bağışlarını belgelendirerek vergi indiriminden yararlanmasını ve vergisel yükümlülüklerini yerine getirmesini hedeflemektedir. Bağışların fatura ile belgelendirilmesi, bağış yapan ve alan taraflar arasında yapılan işlemin gelir ve gider olarak doğru bir şekilde kaydedilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, fatura üzerinde yer alan bilgiler, bağışın yapıldığı dernek veya vakfın adını, bağışa konu malın değerini ve diğer önemli detayları içermektedir. Bu sayede, bağışın amacına ve ilgili kanun hükümlerine

uygun olduğu denetlenebilir hale gelmektedir. Aynı zamanda, bu düzenleme bağış yapanların vergi avantajından yararlanabilmesini sağlar. Bağış yapanların bağış miktarını gelir vergisinden indirebilmesi için, bu bağışlarının belgelenmesi gerekmektedir. Bağış yapılacak mal bedelinin fatura düzenleme sınırının altında olması durumunda dahi, fatura düzenlenerek kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu düzenleme aynı zamanda vergi denetimlerinde de etkin bir kontrol mekanizması sağlar. Vergi otoriteleri, bağış yapılan dernek veya vakıfların ve bağış yapan kişilerin bağışlarıyla ilgili kayıtlarını inceleyerek, vergisel uyumu ve doğruluğu denetleyebilirler. Sonuç olarak, bu düzenleme bağışların vergisel açıdan düzgün bir şekilde belgelendirilmesini, denetlenebilirliğini ve vergi avantajından yararlanabilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesinde yapılan düzenleme çerçevesinde, yıllık beyannamede yer alacak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılacak işlemlerde bağış yapan tarafından bir belge düzenlenmesine gerek bulunmamakta olup, varsa bağış yapılan malın edinimine ilişkin belgelerin saklanması zorunludur. Bu düzenleme, yıllık beyannamede yer alacak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılan işlemlerde, bağış yapan tarafından belge düzenlenmesine gerek duyulmamasının nedenine yönelik bir açıklama sunabilir. Bu düzenleme, vergi yükümlülerinin işlemlerini kolaylaştırmak ve bürokrasiyi azaltmak amacıyla yapılmış olabilir. Bağış yapan kişi, yıllık beyannamesinde gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılacak işlemleri belirtirken, ayrı bir belge düzenlemek zorunda kalmaz. Ancak, eğer bağış yapılan malın edinimine ilişkin belgeler varsa, bu belgelerin saklanması zorunludur.

Bu düzenlemeyle birlikte, vergi mükellefleri belge düzenleme ve muhafaza süreciyle ilgili iş yükünün kısmen de olsa azaltılması hedeflenmektedir. Bu sayede, vergi mükellefleri gerçekleştirmiş oldukları bağışlar için ekstra bir zamana ihtiyaç duymadan daha hızlı ve kolay bir şekilde vergi beyannamelerini hazırlayabilir ve sonraki bağışlarını hiç tereddüt etmeden gerçekleştirebilir. Tüm bunların yanı sıra, vergi idaresi de başvuru ve denetim süreçlerini daha etkin bir şekilde yönetebilir. Vergi mükellefleri bağışlarının vergi beyannamesinde doğru bir şekilde belirttiğı ve gerekli belgeleri sakladığı sürece, bağışlarının gerçekliğı ve uygunluğu denetlenebilir.

Sonuç olarak, Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. maddesinde yapılan düzenleme, bağış yapan kişinin yıllık beyannamede yer alacak gelir vergisi matrahının tespitinde

indirim konusu yapılacak işlemlerde ayrı bir belge düzenlemek zorunluluğunu kaldırmış ve sadece bağış yapılan malın edinimine ilişkin belgelerin saklanması gerektirmiştir. Bu düzenlemenin vergi mükelleflerine iş yükü azaltıcı etkisi olabilirken, vergi idaresine de daha etkin bir denetim mekanizması sağlamış olabilir.

5.4. DERNEK VE VAKIFLARCA DÜZENLENECEK BELGE

Gıda bankacılığı bağışının diğer tarafını oluşturan dernek ve vakıflar kendi mevzuatlarının öngördüğü belgeleri düzenlemekle ve bağış yapanlara bir örneğini vermekle yükümlüdürler. Ticari faaliyetle uğraşanlarca düzenlenen faturalar dernek ve vakıf tarafından muhafaza edilecektir (Maliye Bakanlığı, 2004: 251). Bu düzenleme, dernek ve vakıfların gıda bankacılığı bağışlarını yönetirken mevzuatlarına göre belge düzenlemelerini ve bağış yapanlara bir örnek verme yükümlülüğünü getirmiştir. Ayrıca, ticari faaliyetlerle uğraşanlarca düzenlenen faturaların dernek ve vakıflar tarafından muhafaza edilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu önlemler, gıda bankacılığı bağışlarının doğru bir şekilde yönetilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla alınmıştır. Dernek ve vakıflar, bağışlarını belgelendirerek vergi indiriminden yararlanmak ve vergisel uyumluluklarını sağlamak için mevzuatlarına uygun olarak belge düzenlemekle yükümlüdürler. Bu belgeler, bağış yapanlara bir örnek verilerek bağışın yapıldığının ve doğru kaydedildiğinin kanıtını oluşturur.

Aynı şekilde, ticari faaliyetlerle uğraşanlarca düzenlenen faturaların dernek ve vakıflar tarafından muhafaza edilmesi gerektiği hükmü, gıda bankacılığı bağışlarının kayıtlarının ve denetlenebilirliğinin sağlanması için alınmış bir önlemdir. Bu faturalar, bağışı yapan ve alan taraflar arasında yapılan işlemleri belgeler ve gıda bankacılığı faaliyetlerinin vergisel açıdan doğru bir şekilde kaydedilmesini sağlar. Ayrıca, bu faturalar üzerinde yer alan bilgiler, bağış yapıldığı dernek veya vakfın adını, bağışa konu malın değerini ve diğer detayları içerir.

Bu düzenleme, bağış yapanların vergi avantajından yararlanabilmesini ve vergisel uyumlarını sağlayabilmesini hedeflemektedir. Bağış yapanların belge düzenleme ve muhafaza yükümlülüğü sayesinde, bağışlarını kanıtlayarak vergi indiriminden yararlanabilirler. Aynı zamanda, belgelerin saklanması, vergi idaresi tarafından gerçekliği ve uygunluğu denetlenebilir hale getirilir.

Sonuç olarak, dernek ve vakıfların gıda bankacılığı bağışlarını yönetirken belge düzenlemesi ve bağış yapanlara örnek vermeleri, kayıtların hatasız olarak tutulması ve

vergi avantajından yararlanılabilmesi için önemli bir gerekliliktir. Ticari faaliyetlerle uğraşanlarca düzenlenen faturaların da muhafaza edilmesi, gıda bankacılığı bağışlarının doğru kaydedilmesini ve denetlenebilirliğini sağlamaktadır.

5.5. KAYIT DÜZENİ VE BEYANNAMELERDE GÖSTERİM

Ticari işletmeye dahil malların (gıda maddelerinin) bağışlanması durumunda bu malların maliyet bedeli Gelir Vergisi Kanunu'nun 40 ıncı maddesi çerçevesinde gider kaydedilir. Bu işlem, faturanın hem gelir hem de gider kaydedilmesi şeklinde gerçekleşir. Bu düzenleme, gıda maddelerinin bağışlanması durumunda işletmelerin maliyetlerini doğru bir şekilde kaydedebilmelerini sağlar.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlar 3065 sayılı Kanunun 17/2-b maddesine göre katma değer vergisinden müstesnadır. Katma değer vergisi mükellefleri, bir vergilendirme döneminde yaptıkları bağışların toplam tutarını ilgili dönem beyannamesinin 6 ve 7 nci satırlarına dahil etmek suretiyle beyanda bulunacaklardır. Bu düzenleme, KDV muafiyeti olan bağışların doğru bir şekilde beyan edilebilmesini sağlar.

Aynı Kanunun 30/a ve 32 nci maddelerine göre, kısmi istisna mahiyetindeki bu teslimin (gıda maddesi bağışlarının) bünyesine giren katma değer vergisi tutarının indirim konusu yapılması mümkün bulunmamaktadır. Bu nedenle, bağışın yapıldığı dönemde, bağışlanan gıda maddelerinin iktisabı dolayısıyla yüklenilen katma değer vergisi tutarının hesaplanması ve aynı döneme ait katma değer vergisi beyannamesinin 20. satırına dahil edilmesi, aynı tutarın defter kayıtlarında "indirim KDV" hesaplarından çıkarılarak, gider hesaplarına aktarılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, düzenlemede gıda maddesi bağışlarının kısmi istisna olduğu belirtilir. Bu nedenle, bağış yapıldığı dönemde bağışlanan gıda maddelerinin satın alındığı süreçte yüklenilen KDV tutarının indirim konusu yapılamamaktadır. Bu durumda, bağış yapılan dönemde bağışlanan gıda maddelerinin iktisabı dolayısıyla yüklenilen KDV tutarının hesaplanması gerekmektedir. Bu tutar, katma değer vergisi beyannamesinde 20. satıra dahil edilmeli, defter kayıtlarında ise "indirim KDV" hesaplarından çıkarılarak gider hesaplarına aktarılmalıdır.

Bağışlanan temizlik, gıda ve yakacak maddelerinin işletmeye dahil olmaması halinde ise, söz konusu malın maliyet bedeli (KDV dahil) Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesi çerçevesinde yıllık beyannamenin bağış ve yardımlara ilişkin bölümüne

yazılarak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınacaktır (Çankaya, 2006: 163). Böylece, işletmeye dahil olmayan mal bağışları da doğru bir şekilde beyan edilerek vergi avantajından yararlanılabilir.

Bu düzenlemeler, gıda bankacılığı bağışlarının vergisel açıdan doğru bir şekilde yönetilmesini ve kaydedilmesini sağlamak için yapılmıştır. İşletmelerin maliyet ve vergi beyanları doğru ve eksiksiz bir şekilde yapılabilmesi amacıyla bu düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

5.6. TEBLİĞİN YAYIMINDAN ÖNCE YAPILAN BAĞIŞLAR

Düzenlemenin yürürlük tarihi ile bu Tebliğin yayımı tarihi arasında gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlar için, bağışın yapılmış olduğu dernek veya vakıftan belge alınmış olması yeterlidir(Maliye Bakanlığı, 2004: 251). Bu düzenlemenin nedeni, düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılan bağışların durumunu düzenlemek ve belgelendirme sürecini kolaylaştırmaktır. Önceden yapılan bağışlar için, belge alınması gerekliliği ve bu belgenin yeterli kabul edilmesi, geçmiş bağışların geçerlilik ve denetlenebilirlik açısından sağlıklı bir şekilde belgelendirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bu düzenleme ile gıda bankacılığı faaliyeti yapan dernek ve vakıfların geçmiş bağışlarına ilişkin belge düzenleme sürecini hızlandırarak, iş yükünü azaltmayı hedeflemektedir. Böylece, dernek ve vakıflar daha önce yapılan bağışların belgelerini daha kolay bir şekilde düzenleyebilir ve bağışı yapanlara verebilirler.

Sonuç olarak, düzenlemenin yürürlük tarihi ile tebliğin yayımı tarihi arasında yapılan gıda bankacılığı bağışları için belge alınması yeterli kabul edilerek, geçmiş bağışların belgelendirme süreci kolaylaştırılmış ve dernek/vakıflar ile bağış yapanlar arasında iş yükü azaltılmıştır. Bu düzenleme, geçmiş bağışların geçerlilik ve denetlenebilirlik açısından sağlıklı bir şekilde belgelendirilmesini ve vergi avantajından yararlanılmasını sağlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANADA – ABD GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİSEL AVANTAJLARIN ANALİZİ VE ÖNERİLER

1. SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ VERGİSEL AVANTAJLAR

Kanada'daki vergi kredileri bir dizi farklı amaç için tasarlanmıştır. Sunulan her yeni vergi kredisi, hükümetin potansiyel vergi gelirinden vazgeçtiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle vergi kredileri, belirli davranışları teşvik etme karşılığında yapılan harcamalar olarak düşünülebilir. Vergi kredilerinin sosyal olarak faydalı faaliyetleri teşvik etmek için kullanılması en az elli yıl öncesine dayanmaktadır ve bunun doğrudan hükümet harcamalarına bir alternatif olarak görülebileceği varsayılmaktadır. Doğrudan hükümet harcamalarında bir programın maliyeti önceden bilinirken vergi kredilerinde programın maliyeti vergi kredisinin kullanım oranına bağlıdır. Gıda ile ilgili kuruluşlara verme kültürünü teşvik etme ve teşvik etme ihtiyacını belirleyen Finans daimi Komitesi ise 2013 yılında vergi teşviklerinin hem yeni bağışçıların sayısını artırmada hem de mevcut bağışçıları daha fazla bağış yapmaya teşvik etmede rol oynayabileceğini bildirerek yeni yasal düzenlemeler tasarlamıştır (Immell, 2019: 5).

Bağışlanan gıda, aksi takdirde insanlar tarafından tüketilemeyecek gıda olduğundan bu vergi kredisinin mali, sosyal ve çevresel hususları vardır. Gıda bağışında bulunan çiftçiler için bu vergi kredisinin mali sonucu olarak gelir vergilerinde indirimle gidilebilir. Bağışlanan yiyecekleri alan hayır kurumları için bu vergi kredisinin toplumsal etkisi gıda güvensizliğini azaltabilir. Ve gıdanın kendisi düşünüldüğünde bu vergi kredisinin çevresel etkisi gıda israfını azaltarak sera gazı emisyonlarını azaltabilir.

Gıda bağışı vergi kredileri, çiftçilerin gıda yardım kuruluşlarına veya seçtikleri okul yemeği programına bağış yapmalarına olanak tanır. Vergi teşvikinin odak noktası, çiftçi bireyler ve şirketler üzerindeki vergi yükümlülüğünü azaltmaktır. Çiftçiler hem yeni gıda bağışı vergi kredilerinin hem de uzun süredir devam eden hayırsever vergi kredileri indirimini kullanabileceklerdir. Hayırsever bağış oranları doğrultusunda geliştirilen vergi kredileri federal ve eyalete göre farklılık göstermektedir.

2. KANADA'DA VERGİSEL AVANTAJLAR

Toplumda muhtaç insanlara yanıt verebilecek kurumlar da “kamu ve kurumsal sektörlerden gıda ve finansal bağış toplayan ve hangi ilkelere bağlı olursa olsun gıda

yardımlarını yerel olarak dağıtan gönüllü toplum kuruluşları” olarak tanımlanabilecek gıda bankalarıdır. Gıda bankalarını desteklemek ve toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmesi adına bağışlar vergiden muaf tutulmuştur (Kinach v.d, 2019:384).

Yerel tarımı güçlendirmeyi, besleyici gıda bağışlarını artırmayı ve gıda israfını azaltmayı hedefleyen Taze Gıda Vergi Kredileri ülkede dört ilin uyguladığı bir strateji olmasına rağmen her eyaletin politikası farklı bir ad altında yasalaştırılmaktadır. Kanada Gıda Bankaları tarafından oluşturulan şemsiye terim Taze Gıda Vergi Kredileri (Fresh Food Tax Credit) ilk olarak Ontario eyaletinde 6 Kasım 2013’te yürürlüğe girerek 1 Ocak 2014 ve sonraki taze gıda bağışları için çiftçilik işini yürüten bireysel veya kurumsal tarım üreticilerine iade edilmeyen vergi kredileri sağlamıştır. Yalnızca gıda üreticisine kredi sunan bu program; restoranlar, perakendeciler ve toptancılara vergi kredisi talep etme hakkı vermeyerek sadece çiftçileri kapsayacak şekilde sınırlandırmıştır. Çiftçilerin hayırsever gıda bağışlarına yönelik federal ve eyalet vergi teşviklerine ek olarak Ontario eyaletinden sonra Quebec de Vergilendirme Yasası’na 2016 yılında kayıtlı gıda bankalarına bağışlanan gıdalar için tarım üreticilerine adil piyasa değerini %50 genişleterek %38,625 vergi kredisi sağlayan bir değişiklik ile ikinci il olmanın yanı sıra en cömert vergi kredisi sağlayan eyalet olmuştur. Daha sonra 2016’da British Columbia ve Nova Scotia, Gelir Vergisi Kanunları’nı gıda bankalarına veya okullara bağışlanan tarım ürünleri için adil piyasa değerinin %25’i kadar bir kredi içerecek şekilde yapılandırdı. (Kinach vd., 2019: 383).

Kanada hükümeti, bireysel veya kurumsal çiftçilere gıda bankalarına yahut kar amacı gütmeyen kuruluşlara yaptıkları bağışlara yönelik vergi kredisi imkanı sunmaktadır. Bu vergi kredilerinin bir amacı, gıda bankalarında bulunan gıdaların beslenme kalitesine ilişkin endişelerin artmasına yönelik çiftçilere sağlıklı gıda bağışlarını artırmaları için teşvikler sağlamaktır. 1 Ocak 2014 yılında yürürlüğe giren Fresh food Tax Credit olarak yasallaşan kanun Kanada ve eyaletlerini kapsayarak şemsiye terim olarak ifade edilmektedir. Daha fazla gıda bağışını teşvik etmek amacıyla bazı yargı bölgeleri ve eyaletler bağışçılar için vergi teşvikleri getirdi. Ontario, Quebec, Nova Scotia ve British Columbia, çiftçilerin gıda bağışları için aldıkları hayırsever vergi kredilerini genişleterek çiftçileri hayır kurumlarına gıda bağışı yapmaya teşvik etti (Wall, 2017: 2).

2.1. KANADA'DA GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİ İNDİRİMLERİ

Tarımsal ürün bağışları karşılığında çiftçiler ve tarım şirketleri, vergi yükümlülüklerini azaltmak için tasarlanmış ve iade edilmeyen vergi kredileri alırlar. Çiftçiler ve çiftçi şirketleri, yalnızca kişisel gelir vergisi veya kurumlar gelir vergisi borçlu olduklarında bu iade edilmeyen vergi kredilerinden yararlanır.

Kanada'nın en kalabalık eyaleti olan Ontario'nun Çiftçiler İçin Gıda Bağış Vergisi Kredisi, çiftçilere uygun topluluk gıda programlarına bağışlanan tarım ürünlerinin adil piyasa değerinin %25'i değerinde bir vergi kredisi sağlar. Ayrıca kredi Kanada'da ikamet eden ve tarım işi ile uğraşan gerçek kişilerin ve tarım şirketi sahiplerinin yanında nikâhlı ya da nikâhsız eşlerini de kapsamaktadır (Government Of Canada, 2022).

Kanada Gelir Vergisi Yasası'nın 69(1(b(ii)) bölümü gereğince bağışa konu olan tarımsal ürünün adil piyasa değeri baz alınarak toplam vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasında toplam gelire eklemeye zorunluluğu getirilmiştir.

Gıda bağışı vergi kredileri, çiftçilerin gıda yardım kuruluşlarına veya seçtikleri okul yemeği programına bağış yapmalarına olanak tanır. Vergi teşvikinin odak noktası, çiftçi bireyler ve şirketler üzerindeki vergi yükümlülüğünü azaltmaktır. Fresh Food Tax Credit ile uygulanan politikanın amacı Kanada'nın gıda bankalarına ve yardım ettikleri insanlara taze, besleyici gıda sağlarken yerel tarım sektörlerini güçlendirmek ve gıda israfını azaltmaktır.

2.1.1. Kurumsal Bağışlarda Vergi İndirimleri

Yerel tarımı güçlendirmeyi, besleyici gıda bağışlarını artırmayı ve gıda israfını azaltmayı hedefleyen Taze Gıda Vergi Kredileri tarım ile uğraşan bireylerin işlettikleri çiftliklere yöneliktir. Buna yönelik gıda bankacılığı bağışında vergisel teşvikler sadece çiftlik işiyle uğraşan bireysel veya kurumsal çiftçileri ve bu iş ile uğraşan kişilerin eşlerini kapsamaktadır. Herhangi bir perakende, lokanta ve diğer sektörlerdeki kurumsal bağışçılar gerçekleştirmiş oldukları bağışlara yönelik vergi kredisi talebinde bulunamazlar (Immell, 2019: 8-9).

Çiftlik işletmeleri, hayırsever bağışlarında taze ürünlerin adil değerlerini vergilendirilebilir gelire eklemeleri sonucunda iade edilmeyen vergi kredisine hak kazanacaklardır. Buna göre vergilendirilebilir gelire gıda bankası kapsamında yapılan bağışlar eklendikten sonra hem federal hem de ikamet ettiği bölgenin de tanımış olduğu

iki ayrı hayırsever vergi kredisi hesaplanmaya hazırdır. Federal hükümetin yanında eyaletlerin vergi kredisi oranları şekil 3'te tablo olarak gösterilmiştir.

200.000'e kadar vergilendirilebilir geliri olan bireysel veya kurumsal çiftçinin ilk 200\$'lık bağışında %15, 200\$'ın üzerindeki bağış tutarında ise %29 vergi kredisi talep edebilir. Vergilendirilebilir geliri 200,000\$ ve üzeri olan bireysel veya kurumsal çiftçi ve yakınları ilk 200\$ için %15, 200\$'ı aşan gıda bankası bağışında %33 federal vergi kredisi talep etme hakkı kazanır. (Canada Revenue Agency, 2016)

Ayrıca bağış yapmak isteyen çiftçiler için yıllık sınır, net gelirinin %75'i kadardır. Bu sınır, kişinin öldüğü ve ölümünden önceki yıl yapılan vasiyetler de dahil olmak üzere hayır kurumlarına yapılan bağışların yıllık net gelirinin %100'üdür. Krediyi hak kazanmış artan kesintiler bir sonraki yıla devredebilir veya kullanmak kaydıyla ileri zamana taşınabilir. Bu süre bağışın gerçekleştirildiği takvim yılından itibaren 5 yıl olmakla birlikte en eski bağış yılından en yeni bağış yılına doğru kullanılmalıdır (Wall, 2017: 3).

2.1.2. Bireysel Bağışlarda Vergi İndirimi

Tarımsal ürün bağışları karşılığında tarım şirketlerinin yanında çiftçiler de vergi yükümlülüklerini azaltmak için tasarlanmış iade edilmeyen vergi kredileri alırlar. Bununla birlikte iade edilmeyen vergi kredileri yalnızca çiftçilik yoluyla elde edilen kazançlara ve çiftçilere yöneliktir. Çiftçiler ve yakınları tarım işi haricinde kazandıkları gelirler için vergi kredisi talebinde bulunamazlar (Ontario Bill 36, 2013: 3).

Ayrıca bireysel ve kurumsal çiftçiler taze ve sağlıklı bağışlamış oldukları ürünler için adil piyasa değeri kadar vergi kredisi alabilirler. Adil piyasa değeri 1.000 dolardan az olduğunda kayıtlı hayır kurumu makbuz için değerini yani adil piyasa değeri veya perakende değeri olarak da belirleyebilir. 1.000 doları aşan bir bağış durumunda Kanada Gelir Kurumu, bağışın hayır kurumu veya bağışçıyla ilişkili olmayan üçüncü bir tarafça değerlendirilmesi gerektiğine dair kılavuz belirlemiştir.

Vergi kredisine imkan tanıyan ürünler ise tarımsal et veya et yan ürünleri, yumurta veya süt ürünleri, balık, meyve, sebze, tahıl, bakliyat, şifalı ot, bal, akçaağaç şurubu, mantar, fındık gibi herhangi bir çiftlikte yetiştirilen ürünleri içerir. Bağışın gerçekleştirileceği tarım ürünlerinin yalnızca yasal olarak satılabilen, dağıtılabilen veya ürün üreticisinin tesislerinden başka bir yerde insan tüketimine yönelik yiyecek veya içecekleri kapsamakla birlikte bu maddelerin satışa sunulabilmesi için gereken ölçüden

daha fazla işlenmemiş olması gerekmektedir. (Wall, 2017: 41) Bu durumda ülke genelinde turta, sosis, sığır sarsıntısı, turşu ve konserve gibi işlenmiş ürünler taze ürün bağışına uymamaktadır. Bu koşul ve gereklilikleri sağlayan bireysel çiftçiler gıda bankaları bağışları için vergi kredisi talebinde bulunabilirler.

Kanada hükümeti ve eyaletlerde gıda bankacılığı bağışına yönelik vergi kredileri kanunun yasalaştırılmasında öncül amaçlarından olan yerel gıda çeşitliliğin sağlanması ve yeni pazarların gelişiminin önündeki engelleri kaldırmaktır. Bu amaçla fazla üretilen ancak pazarlanabilir kalitede yerel tarım ürünlerinin gıda bankalarına bağışlamalarının bir karşılığı olarak tarım işi ile uğraşan bireysel veya kurumsal çiftçilere iade edilmeyen vergi kredileri yoluyla ödenecek vergi miktarının azaltılması ile teşvik sağlanacak. Bu teşvikler ile bireysel veya kurumsal çiftçiler tarafından gıda bankalarına daha çok bağış yapılacak. Bu durumda gıda bankası alıcılarının talep edebileceği ürün miktarı ve çeşitliliği artacak, hükümet ise bu alıcıların faydalarını maksimize edebilmek maksadıyla besin değeri fazla olan işlenmemiş ürünleri işlenmiş ürünlere tercih edecektir.

Tablo 1. Charitable Donation Tax Credit Rates For 2017 and 2016 (2017 ve 2016 Hayır Amaçlı Bağış Vergisi Kredi Oranları)

Canada/province/ territory	2017 rates for eligible amount up to \$200	2017 rates for eligible amount over \$200	2016 rates for eligible amount up to \$200	2016 rates for eligible amount over \$200
CA	15.00%	29.00%*	15.00%	29.00%*
AB	10.00%	21.00%	10.00%	21.00%
BC	5.06%	14.70%	5.06%	14.70%
MB	10.80%	17.40%	10.80%	17.40%
NB	9.68%	17.95%	9.68%	17.95%
NL	8.70%	18.30%	8.20%	16.80%
NS	8.79%	21.00%	8.79%	21.00%
NT	5.90%	14.05%	5.90%	14.05%
NU	4.00%	11.50%	4.00%	11.50%
ON	5.05%	11.16%	5.05%	11.16%
PE	9.80%	16.70%	9.80%	16.70%
QC	20.00%	24.00%	20.00%	24.00%
SK	10.75%	14.75%	11.00%	15.00%
YT	6.40%	12.80%	6.40%	12.80%

Kaynak: Canada Revenue Agency (CRA), 2017.

Canada Revenue Agency (CRA), 2017. Charitable donation tax credit rates for 2017 and 2016. <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/charities-giving/giving-charity-information-donors/claiming-charitable-tax-credits/charitable-donation-tax-credit-rates.html>, (Erişim Tarihi:20.02.2020).

2.2. KANADA GIDA BANKALARININ VERGİDEN MUAFİYET DURUMU

Ülke ve eyaletlerde gıda bankalarına vergi muafiyeti sağlayan mevzuat ve yasal düzenlemeler getirilmiştir. İlk olarak vergiden muafiyet statüsü 1985 tarihli Income Tax Act 149(1)(l) düzenlemesine dayanmaktadır. Bu bölüm, kâr amacı gütmeyen kuruluşların vergiden muafiyet kazanmasını ve bağışçıların bağışlarını vergiden düşebilmesini sağlar. Buna yönelik gıda bankalarının bağışçılardan elde ettikleri nakdi veya mülkiyet bağışları genellikle vergiden muaf tutulur. Buna ek olarak gıda bankalarının bağışlar haricindeki elde ettiği işletme gelirleri de bazı durumlarda vergiden muaf olabilir.

Gıda bankalarının 149(1)(l)'de tanımlanan hayır kuruluşlarının içerisinde yer alması ve kaydının olması gerekmektedir. Ayrıca kayıt hakkını kazanmak için kuruluş zamanına bakılmayarak tüm kaynakları kuruluşun kendisi tarafından yürütülen hayırsever faaliyetlere veya nitelikli ödemeler yapmaya ayrılmış olması gerekmektedir. Genel olarak hayırsever amaçlı program ve faaliyetlerinin kamuoyuyla paylaşılması ve bildirilmesi ile birlikte gıda bankaları RSC tarafından belirlenen muhasebe, raporlama standartlarını ve diğer yükümlölüklerini yerine getirmelidir.

2.2.1. Mevzuat

Gıda bankalarının resmi bağış makbuzları düzenleyebilmek ve vergiden muaf tutulabilmesi 1985 tarihli *Gelir Vergisi Kanunu ile gelmiştir*. Buna göre yalnızca hayır amaçlı kuruluş olarak faaliyet gösteren gıda bankalarının kuruluş aşamasından itibaren hak ve yükümlölüklerini içeren düzenlemeler Canada Revenue Agency (CRA) yönetmelikleri ile belirlenmiştir. Ayrıca vergiden muaf gıda kuruluşu olabilmenin ilk şartı hayır kurumu olarak kayıt edilmesi ile sağlanmaktadır. Kayıt aynı zamanda hayır kurumlarına gelir vergisi amacıyla resmi bağış makbuzları düzenleme yetkisi vermesi sonucu bağışçıların gelir vergilerini azaltmak için kayıtlı hayır kurumlarına yapılan hediyeleri talep edebilecekleri anlamına gelmektedir (Canada Revenue Agency, 2024).

Gıda bankalarının gelir vergisinden muaf tutulabilmeleri ise 149(1)(l)'de tanımlanan içerik ve kurallara bağlıdır. Bu kurallar kâr amacı gütmeyen gıda

bankalarının hayır amaçlı olarak kurulmuş ve işletilmiş, tüm kaynakları kuruluşun kendisi tarafından yürütülen hayırsever faaliyetlere veya nitelikli ödemeler yapmaya ayrılmış olan, gelirinin hiçbir kısmı herhangi bir sahibine, üyesine, hissedarına, mütevellisine veya yerleşimcisine ödenmeyen veya başka bir şekilde bunların kişisel menfaati için kullanılmayan kaynaklardan oluşmaktadır (Gowemment Of Canada, 2024).

Canada Revenue Agency Income Tax gıda bankalarına yapılan bağışlar için vergi avantajı sağlamaktadır. Gıda bankaları bağışları 69(1(b(ii)) bölümü gereğince bağışa konu olan tarımsal ürünün adil piyasa değeri baz alınarak toplam vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasında toplam gelire eklenerek vergi kredisi talebinde bulunabilir. Ancak bağışın en az tek seferlik yapılacağı kurum 149(1)(l)'de bir kurum veya okul yemeği programı şeklinde olmalıdır.

Buna göre bireysel ve kurumsal çiftçiler gıda bankalarına yapmış oldukları temiz, taze ve insan tüketimine uygun gıda ürünlerine yönelik piyasa değerinin %25'ine kadar vergi kredisi talep hakkına sahiptirler.

Mevzuatta belirlenen sınırlar ve kurallar, vergi indirimine tabi olabilecek gıda bağışlarının kapsamını belirler. Dolayısıyla vergi kredilerinden yararlanmak isteyen bağışçıların bu mevzuata dikkat etmeleri ve CRA'nın belirlediği konuların takipçisi olmaları büyük önem taşır. Mevzuatı güncel tutmak ve her yıl vergi beyannamesi hazırlarken bu indirimlerle ilgili kuralları kontrol etmek, bağışçıların adil bir vergi avantajı elde etmelerini sağlar ve gıda bankalarına yardımlarının maliyetini düşürmelerine yardımcı olur.

2.2.2. Gıda Bankalarının Vergiden Muafiyet Süreci

Gıda bankaları Canada Revenue Agency (Kanada Gelir İdaresi Başkanlığı) tarafından hazırlanan vergiden muafiyet sürecini takip etmelidir. Kayıtlı bir hayır kurumu olmak için başvuruda bulunmak 4 adımlı bir süreçtir. Aşağıdaki dört adımda başvurup başvurmamanız gerektiğine ve başvurunuzla birlikte hangi belgeleri göndereceğinize karar vermenize yardımcı olacak araçlar bulunmaktadır.

Karar verme: Bir hayır kurumuna kaydolma kararı önemli bir karardır. Hayır kurumu olarak kaydolmak, kuruluşa özel vergi ayrıcalıkları sağlar. Kayıtlı bir hayır kurumunun gelir vergisi ödemesi gerekmez ve bağışçılara vergi makbuzları verebilir. Ancak bu avantajlarının yanında üstlenilmesi gereken sorumlulukların ve

yükümlülüklerin yerine getirilmemesi sonucunda gerekli yaptırımın uygulanacağı ve kazanılan statünün kaybedileceği göz önünde bulundurulmalıdır (CRA, 2020).

Kuruluş Kurma: Kuruluşlar, Gelir Vergisi Kanunu ve genel kanunun gerekliliklerini karşılamaları halinde kayıtlı hayır kurumu olabilirler. Bir hayır kurumu olarak kayıt olmaya hak kazanmak için bir kuruluşun yalnızca hayır amaçlı amaçlara sahip olması ve bu amaçları destekleyen hayırseverlik faaliyetlerine sahip olması gerekir. Bununla birlikte kurulmaya hak kazanan tüzel kişiliğin adını, amaç veyahut amaçlarını tanımlayan yapısını ve iç prosedürlerini tanımlayan yönetim belgesi düzenlenmelidir.

Başvuru: Gıda bankalarının kayıtlı bir hayır kurumu olabilmesi ya da yeniden kayıt yaptırabilmesi için bir hayır kurumu kurmaya ve kayıt başvurusunda bulunmaya karar verdikten sonra başvuruya birlikte gönderilmesi gereken tüm belgelerden oluşan kişisel bir kontrol listesi oluşturulmalıdır. Ayrıca kurumun amaçlarına yönelik programlar ayrıntıları ile birlikte faaliyet raporunda açıklanacaktır. Faaliyetlerini Kanada dışında yürüten veya yürütmeyi planlayan kuruluşun başvurusunda bu faaliyetlerin ne olduğu ve nasıl gerçekleştirileceğini açıklanmalıdır. Sonrasında CG-032 kılavuzunda belirtilen çevrimiçi formun doldurulması ile birlikte başvuru gerçekleşecektir.

Başvuru İnceleme Süreci: Başvuru ilk alındığından itibaren başvuru formundaki gerekli belge ve bilgilerin eksiksiz olduğuna yönelik gerekli kontroller sağlanacaktır. Başvurunun tamamlanması durumunda başvuru sahibine bir onay mektubu gönderilecektir. Bu mektup, başvurunun incelenmek üzere bir memura atanmasından önce geçmesi gereken yaklaşık süreyi belirtecektir. Başvurunun eksik olması halinde ise başvuru reddedilerek ilgili kişiye gönderilir. Kaydı reddedilen başvuru sahibi ret mektubu aldığı tarihten itibaren 90 gün içerisinde itiraz etme hakkına sahiptir. Kayıt olmaya hak kazanan gıda bankası ise haklar ve sorumluluklar, kayıt numarası ve kayıt geçerlilik tarihi bilgilerinin bulunduğu bir kayıt bildirimi gönderilecektir.

2.2.3. Vergiden Muaf Gıda Bankalarının Sorumlulukları

Kayıtlı bir hayır kuruluşu olarak faaliyet gösteren gıda bankalarının Gelir Vergisi Kanunu kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme zorunlulukları vardır. Bu zorundalık devamlılık ve süreklilik amacı ile hizmetini gerçekleştirecek gıda

bankalarının ancak husus ve yükümlölüklerini ayrıntılı bir şekilde araştırmaları ve bilgi sahibi olmaları yönünde sağlanacaktır. (Government Of Canada, 2024)

Kayıtlı gıda bankaları ve hayır kuruluşları, kaynaklarını (fonlar, personel ve mülk) hayırsever amaç ve faaliyetlere hizmet edecek şekilde kullanmalıdır.

Tüm kaynakların (fonlar, personel ve mülk) kullanımının yönünü ve kontrolünü sağlamalı ve bu kaynakları en verimli şekilde kullanmalıdır.

Yıllık Kayıtlı Yardım Kuruluşu Bilgi Beyannamesi T3010 Formu eksiksiz ve gerçeğe uygun doldurularak mali yıl sonundan itibaren altı ay içinde Kanada Gelir İdaresine bildirilmelidir.

Gıda bankaları, hayırseverlik faaliyetlerinin sürdürölmesine ve diğer yıllık harcama ihtiyaçlarını karşılamaya ilişkin minimum bir ödeme kotası ve bütęesi belirlemelidir.

Gıda bankaları güvenilir ve eksiksiz defter tutmalı bu kayıtları Canada Revenue Agency tarafından belirlediği mali tablolar şeklinde göstermelidir.

Gıda bankalarının tam ve doğru resmi bağış makbuzlarını düzenlemek ve bağışçılar bu makbuzu herhangi bir denetimde isteme olasılığına yönelik 5 yıl saklamak zorundalığı vardır.

Tüzel kişilik statüsüne zarar verecek yaklaşımlardan ve faaliyetlerden uzak durmalıdır.

Yükümlölüklerini yerine getirmeyen hayır kurumlarına ve gıda bankalarına yönelik ağır yaptırımlar uygulanacak olup bu yaptırımlar kuruluşun iptaline kadar gidebilir. Ayrıca çalışma şekli veya hukuki yapısında meydana gelen değişiklikler de Yardım Kuruluşları Müdürlüğüne bildirilecektir.

2.3. KANADA'DA VERęİ İNDİRİMLERİNİN ETKİSİ VE AVANTAJLARI

Kanada'da gıda güvenliğinden yoksun nüfuslar için bir güvenlik ağı sağlama rolünü gıda bankaları üstlenmektedir. Gıda bankalarının ve buna benzer kuruluşların sayısını artırmak maksadıyla gelirleri vergiden muaf tutulurken bu kuruluşlara hayır amaçlı bağışlarda bulunan tarım ile uğraşan çiftçiler ve tarım şirketlerine de vergi kredisi imkanı sunulmuştur. 2014'ten itibaren başlayan bu uygulama Fresh Food Tax Credit adı altında dört Kanada eyaleti ile başlayarak federal ve diğer eyaletler tarafından da benimsenmiştir. Taze Gıda Vergi Kredisinin amacı, Kanada'nın gıda bankalarına ve

yardım ettikleri insanlara taze, besleyici gıda sağlamanın yanında yerel tarım sektörlerini güçlendirmek ve gıda israfını azaltmak olmuştur. Aynı zamanda vergi teşviklerinin hem yeni bağışçıların sayısını artırmada hem de mevcut bağışçılara daha fazlasını vermeye yönelik teşvik edeceği söylenebilir.

Taze Gıda Vergi Kredisı (FFTC) politikası, tarımın ekonomik olarak uygulanabilirliğini artırmak, gıda kaybı ve israfı ile gıda güvensizliğini çözmeye yönelik olarak uygulamaya konulmuştur. Ülke ve eyalet çapında uygulanan vergi kredisinin amaçları ve sonuçları şu şekildedir:

1.Tarımın Ekonomik Olarak Uygulanabilirliği: Vergi kredilerinin yalnızca tarım işi ile uğraşan gerçek kişi veya kurumsal işletmelere sunulmasındaki asıl hedef yerel tarımı güçlendirmektir. Aynı zamanda tarım işi ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin tarım haricindeki gelirlerinin vergi kredisine dahil edilmemesi, ülkede tarımın ekonomik olarak uygulanmasının en önemli kanıtıdır. Bu durumda temel gelir kaynağı tarım olan çiftçi ve ailelerini kapsayan teşvik vergi kredisı ile bağış yapan üreticilerin o ürünü yetiştirmek maksatlı katlandıkları mali yük kısmen de olsa azaltılmış olacaktır (Wall, 2017: 9-10).

2.Gıda Kaybı Ve İsrafı: Tarımda sürdürülebilirliği sağlamak için gıda kaybı ve israfının yönetimi temel bir ön koşuldur. Bu durumda hayır kurumları için bu vergi kredisı kullanılarak bağışlanan taze yiyecekler, potansiyel olarak boşa harcanmak yerine Kanada'daki açlığı azaltma yönünde bir alternatif olarak kullanılacaktır. Fazla üretilen yenebilir gıdaların atılması yerine bağışlanması, kayıp ve israfın önüne geçmek olarak tanımlanır.

3. Gıda Güvensizliği: Vergi kredileri; tarım üreticilerinin daha fazla büyümesine, daha fazla bağış yapmaya yönlendirilmesine ve gıda bankalarının daha fazla kaynak bulmasına yardımcı olacaktır. Bu da gıda bankalarının faaliyet ve program tabanlarının genişlemesine olanak sağlayacak ve daha fazla kişinin açlıkla mücadelesine yardımcı olacaktır. Bu sebeple Kanada'da gıda güvenliğinden yoksun nüfuslar için bir güvenlik ağı sağlamada gıda bankalarının rolü bağışlanan yiyecekler ile önem kazanırken bağış yapan gerçek ve tüzel kişiler için vergi kredisinin toplumsal etkisi gıda güvensizliğini azaltabilir.

Genel olarak gıda bankaları ve tarım üreticileri tarafından FFTC'ye büyük ilgi vardır. Bu araştırma; açıklanan Taze Ürün Vergi Kredi düzeyinde tarım üreticilerinin

daha fazla büyümeye, daha fazla bağış yapmaya ve daha az israf etmeye teşvik edileceğini göstermektedir. Bu mevzuat üreticilere bağış yapmaları için mali bir teşvik sağlayacak, bu da en azından üreticilere taze ürün yetiştirme ve hasat etme ile ilgili maliyetlerin bir kısmını dengelemeleri için yardımcı olacak bir vergi kredisi sağlayacak ve çoğu durumda üreticilere fayda sağlayacaktır. Bu fazla gıda ürünlerinin atılmayıp bağışlanması ise bireysel ve kurumsal çiftçilere ya da tarım şirketlerine net bir mali yarar sunacaktır. Önerilen bu vergi kredisi, üreticilerin vergi yükünü azaltacak ve bu da bu bağışı yapmak için güçlü bir teşvik oluşturacaktır.

Her ilde politika yapımcılar, gıda güvensizliğinin azaltılması, çiftçiler için iyileştirilmiş karlılık sonuçlarının desteklenmesi ve gıda israfının azaltılması gibi sosyal, finansal ve çevresel hedefler dahil olmak üzere bu vergi kredilerini desteklemek için benzer nedenler sunmaktadır.

3. ABD VERGİSEL AVANTAJLAR

ABD'de başlangıçta genel gıda arzını artırmak için açılan büyük gıda bankaları; bugün aşevleri, topluluk bahçeleri, yaşlılar için yemekler ve okul yemek programları gibi çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Gıda bankası kuruluşları iyi niyetli bireylerden, özel kuruluşlardan, gıda üreticilerinden ve kurumsal gıda bağışlarından finansman sağlamaktadırlar. Ayrıca bireyler, özel kuruluşlardan, hükümetten ve şirketlerden gelen bağışların yanısıra kendilerine fon yaratarak birçok kaynaktan gelir elde etme olanağına sahiptirler (Dey, 2013: 7).

Amerika'da gıda bankası kuruluşları, yüksek düzeyde yapılandırılmış bir vergi tavizleri sistemi aracılığıyla sağlanan vergi avantajlarına sahiptir. 1970'lerde gıda bankası savunucuları, şirketlerden daha fazla bağış yapılmasını teşvik etmek için ABD yasama organlarında lobi yaptı ve 1976 Vergi Reformu Yasası aracılığıyla kuruluşların durumunu iyileştirmeyi başardı. 1969 yasası, aktif hayır kurumları için fonların mevcudiyetini artırmak ve pasif, bağışçı, kontrollü vakıfların kamu yararına çalışmalarını sağlamak için yasal çizgiler ortaya koymuştur. Hayırsever vergi teşviklerinin diğer amacı, çoğulcu toplumumuzu yansıtan sağlam ve dinamik bir hayır sektörü elde etmek için Amerika'da güçlü bir bağış kültürünü teşvik etmektir (Colinvaux & Madoff, 2019: 1868).

Kanuna göre kurumsal ve bireysel bağışçılar bağışta bulundukları ürünlerin maliyet bedelince vergi indiriminden yararlanabilirler. Ancak gıda bağışı için vergi

kesintileri, fiili üretim maliyetlerinin iki katına eşittir. Şirketler, satılmayan gıda katkılarının maliyeti için vergi indirimini talep etmek için satılmayan yiyecekleri Feeding America veya ağ bağlantılı gıda bankalarından biri gibi kamu yararına kayıtlı kuruluşlara vermek zorundadır.

3.1. ABD GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN VERGİ İNDİRİMLERİ

ABD’de gıda bankacılığının vergisel teşvikleri incelendiğinde Türkiye ve Kanada uygulamalarına göre farklılıklar görülmektedir. Gıda bankalarının da içinde bulunduğu hayır kurumlarına yapılan bağışlar vergi hesaplanmasında indirilebilir giderler olarak kabul edilmektedir. Gıda bankalarının desteklenmesine yönelik vergi indirimleri, hem kurumsal bağışlar hem de bireysel bağışlar kapsamında avantajlar sunmaktadır.

Kurumsal bağışlarda vergi indirimleri, şirketlerin gıda bankalarına yaptıkları bağışları gelirlerinden düşerek vergi yükümlülüklerini azaltmalarına olanak tanır. Bireysel bağışlarda ise bireylerin gıda bankalarına yaptıkları bağışlar, vergi beyannamelerinde indirim olarak kabul edilerek toplam vergi yükümlülüklerini azaltmalarına yardımcı olur.

Kanuna göre kurumsal bağışçılar, üretim maliyetlerinin %100’ü ve ayrıca ürün maliyeti ile normal satış fiyatı arasındaki farkın %50’si için vergi indirimlerinden yararlanabilirler. Fazla gıda bağışı için vergi kesintileri, fiili üretim maliyetlerinin iki katına eşittir. Gıda bankalarına yapılan kurumsal bağışlar, gıda maliyetinin tamamını şirketlerin gelirlerinden düşülerek vergi yükümlülüklerini azaltabilir. Bireysel bağışçılar ise gıda bankalarına yaptıkları ürünün maliyet bedelinin tamamını vergi beyannamelerinde kesinti olarak gösterip mali fayda sağlayabilirler (State and Local Governments, 2024).

3.1.1. Kurumsal Bağışlarda Vergi İndirimleri

Kurumsal bağışlarda vergi indirimleri, şirketlerin gıda bankalarına yaptıkları bağışları gelirlerinden düşerek vergi yükümlülüklerini azaltmalarına olanak tanır.

Kurumsal bağışçılar (şirketler), gıda bankalarına yaptıkları bağışlar için vergi indiriminden yararlanabilmektedir. Kanuna göre kurumsal bağışçılar, üretim maliyetlerinin %100’ü ve ayrıca ürün maliyeti ile normal satış fiyatı arasındaki farkın %50’si kadar fazla gıda katkıları için vergi indirimlerinden yararlanabilirler. Fazla gıda bağışına yönelik vergi kesintileri, fiili üretim maliyetlerinin iki katına eşittir (Van

Zuiden, 2012: 253). Fiili üretim maliyeti ise gıdanın maliyeti, işçilik ücreti ve genel giderlerden oluşmaktadır.

Gıda bankalarına yapmış oldukları bağışlar için kurumsal bağışçılar gıda maliyetinin tamamını şirketlerin gelirlerinden düşürerek vergi yükümlülüklerini azaltabilirler. Bu sayede şirketler, yapılan bağışlar üzerinden ödenmesi gereken vergi miktarını azaltarak topluma ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin maliyetini düşürebilirler. Fakat bu tutar fiili üretim maliyetinin iki katını aşmayacak şekilde satış fiyatının yarısına kadar sınırlandırılarak yaşanması muhtemel olayların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple gıda bankaları bağışçıları yapmış oldukları hayırsever bağışlar için aslından daha fazla maliyet gösteremeyecek ve bunu vergilendirilebilir gelirinden indiremeyecektir.

2020 yılından önce gerçekleştirilen bağışlarda sermaye veyahut bireysel şirketlerin gerçekleştirmiş oldukları bağışlara yönelik vergilendirilebilir gelirin yüzde 15'ine kadar kesinti yapılmasına izin verilirken 31 Aralık 2019'dan sonra sona eren vergilendirme yılları için bu tutar yüzde 25'e kadar esnek tutulmuştur. Söz konusu aşan miktar ise bir sonraki yıl veyahut önümüzdeki beş yıl vergilendirme sürecinde devredilebilir. Böylelikle tüm dünyada etkisini gösteren küresel salgının topluma hatta özellikle yoksul kesimlere etkisinin azaltılması hedeflenmiş olup bağışı gerçekleştirenlerin katlandıkları maliyet ise en aza düşürülmeye çalışılmıştır. Yapılan düzenlemeler ile gıda bankaları ve buna benzer hayır kurumlarının ise faaliyetlerinin etkinliği ve sürdürülebilirliği sağlanarak daha fazla insana ulaşılması amaçlanmıştır (Hudak vd. 2020: 4).

3.1.2. Bireysel Bağışlarda Vergi İndirimleri

Bireysel bağışçılar da yoksullara ve muhtaçlara hizmet veren nitelikli kar amacı gütmeyen kuruluşlara sağlıklı gıda bağışları sonucunda vergi indiriminden yararlanabilirler. Gıda bankalarına ve buna benzer hayır kurumlarına yapılan bağışlar vergi hesaplanmasında indirilebilir giderler olarak kabul edilmektedir. Çek, kredi kartı, banka transferi şeklinde yapılan nakit bağış tutarı indirilebilir. Kıyafet, gıda, ev eşyaları ve taşıtların bağışlanması durumunda ise bunların gerçeğe uygun piyasa değerleri, indirilebilir tutar olarak ele alınır. Bu bağışların indirilebilir olması için kanunda gösterilen ve kayıtlı gıda bankası kuruluşu olması şartını taşıması ve yapılan bağışların

gerekli evraklarla desteklenerek, tek tek maddeleştirilmiş olması gerekmektedir (Öğüz ve Akarçay, 2015: 11).

Kurumsal bağışçılarda olduğu gibi bu tutar, 1986'da başlayan vergilendirme yılları için 300 ABD Doları ile sınırlı tutulurken ‘‘2020 ve sonraki vergiye tabi yıl boyunca uygun bir kişi tarafından yapılan nitelikli hayır amaçlı katkılar herhangi bir tutarı içermez’’ ifadesi ile bu sınırlama kaldırılmıştır. Buna göre bireysel bağışçılar kanunda kabul edilen kuruluşlara veya gıda bankalarına 31 Aralık 2019'dan sonra başlayan vergilendirme yılları için dilediği kadar bağışta bulunabilecek ve bunu vergilendirilebilir gelirinden düşebilecek (CARES, 2020: 66).

Bireyler, gıda bankalarına yaptıkları bağışları genellikle federal gelir vergisi beyannamelerinde indirim olarak gösterebilirler. Bu, bağış yapan bireyin toplam vergi yükümlülüğünü azaltır ve dolayısıyla gıda bankalarına yapılan bağışlar için mali bir teşvik sağlar. Bu indirim, bireylere toplumda açlıkla mücadelede katkıda bulunmanın yanı sıra kişisel maliyetlerini de azaltma fırsatı sunar.

3.2. ABD GIDA BANKALARININ VERGİDEN MUAFİYETİ

ABD'deki gıda bankalarına vergi muafiyeti sağlayan bazı önemli yasalar ve mevzuatlar bulunmaktadır. İlk olarak vergiden muafiyet statüsü, Internal Revenue Code'un (IRC) 501(c)(3) bölümüne dayanmaktadır. Bu bölüm, kâr amacı gütmeyen kuruluşların vergiden muafiyet kazanmasını ve bağışçıların bağışlarını vergiden düşebilmesini sağlar. (IRC, 2024).

Gıda bankaları, bu 501(c)(3) statüsünü kazanmak için belirli kriterleri yerine getirmelidir. Örneğin kâr amacı güdülmemeli ve genel olarak topluma yardım etmeyi hedeflemelidirler. Ayrıca bir gıda bankası, gelir tablosunu kamuoyuna açıklamalı, belirli muhasebe ve raporlama standartlarına uymalı ve IRS tarafından belirlenen diğer şartları yerine getirmelidir.

Tüm bu usul ve esaslar gıda bankaları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların misyon ve vizyonunu oluşturmalarına zemin hazırlarken daha fazla muhtaç insana ulaşma gayesi ile disiplinli bir şekilde ilerlemeleri amacının altyapısını oluşturmaktadır. Aynı zamanda muhasebe ve raporlama kısmının gerekli prosedürlere göre düzenlenmesi, denetleme açısından kolaylık sağlamakta olup kamuoyuna açıklanması ise şeffaflık ve güvenilirliğin ön planda olduğunu kanıtlamaktadır. Buna göre devletin denetlemekle görevlendirildiği kurumlar gerekli incelemelerini kolaylıkla

gerçekleştirebilecek, bağışçılar ise kendilerine sunulan bilgileri yorumlayarak şartsız bağışlarını gönül rahatlığıyla yapabileceklerdir.

Vergiden muafiyet, gıda bankalarının bağış yapmalarını ve mal toplamalarını kolaylaştırırken bağışçılara da vergi avantajları sunar. Bağışçılar, genellikle gelir vergisi beyannamelerinde yaptıkları bağışları indirebilirler. Vergilendirilebilir gelirden indirilen bağışlar sonucunda bağışçıların katlandıkları maliyet azalacak ve gıda bankalarına daha fazla bağışta bulunabileceklerdir. Bu da gıda bankalarının daha fazla kaynak sağlamalarına ve toplumun gıda güvencesi ile ilgili ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmelerine olanak sağlayacaktır.

Ayrıca gıda bankaları, gelirleri üzerinde de vergiden muafiyet kazanabilirler. Gıda bankalarının bağışçılardan elde ettikleri nakdi veya mülkiyet bağışları genellikle vergiden muaf tutulur. Buna ek olarak gıda bankalarının işletme gelirleri de bazı durumlarda vergiden muaf olabilir.

3.2.1. Mevzuat

Amerika'da gıda bankası kuruluşları, yüksek düzeyde yapılandırılmış bir vergi tavizleri sistemi aracılığıyla sağlanan vergi avantajlarına sahiptir. 1970'lerde gıda bankası savunucuları, şirketlerden daha fazla bağış yapılmasını teşvik etmek için ABD yasama organlarında lobi yaptı ve 1976 Vergi Reformu Yasası (I.R.C. 170(e)(1)(A)) aracılığıyla kuruluşların durumunu iyileştirmeyi amaçlamıştır. Reform sonucunda gıda bankalarının vergiden muafiyet statüsü, USA PUBLIC LAW 94-455—OCT. 4, 1976 adlı yasa tarafından sağlandı. Bu yasa, gıda bankalarının faaliyetlerini desteklemek ve gıda güvencesi sağlamak amacıyla vergi indirimleri ve muafiyetlerle ilgili düzenlemeleri içermektedir. USA PUBLIC LAW 94-455—OCT. 4, 1976 adlı yasa, gıda bankalarının faaliyetlerini desteklemek için düzenlenmiş ve gıda güvencesini sağlamak amacıyla vergi indirimleri ve muafiyetler sunmuştur. Bu düzenlemeler, açlıkla mücadelede katkıda bulunarak toplumdaki gıda güvencesini artırmayı hedefler.

Food Donation Tax Deduction, gıda bankalarına yapılan bağışlar için vergi avantajı sağlamaktadır. Sistem, Internal Revenue Service (IRS) tarafından belirlenen kurallar ve katkı limitleriyle ilgili olarak 26 U.S.C. § 170(e)(3) bölümünde ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır.

Buna göre bağışçılar, “temiz, taze ve uygun durumda” olan gıda ürünlerini gıda bankalarına bağışladıklarında federal gelir vergisi beyannamelerinde bu bağışları

indirim olarak gösterebilirler. Ancak bağış yapılması gereken en az tek seferlik 501(c)(3) türünden bir kurum veya irade bağışı yapılan bir fakülte veya okul olmalıdır(Usa Public Law,1976). Ayrıca nakit olarak yapılan bağışlarda 1986 Milli Gelir Kanunu'nun bölüm 509(a)(3)'te açıklanan bir kuruluşa veyahut yeni bir tesisin kurulması ya da bakımı için olabileceği gibi bağışçı tavsiyeli fonun kurulması veya mevcut bir fonun bakımı maksadıyla da yapılabilceği belirtilmiştir. Buna göre bireysel veya kurumsal bağışçı yapacağı bağışın hangi fona gideceğini belirleyebilir hatta yeni bir fon tavsiyesinde bulunarak kurulmasını isteyebilir.

Tüm bu uygulamalar, gıda bankaları bağışçılarının fikir ve görüşlerine önem verildiğini, tamamlanmamış ya da önemini kaybeden fonların tekrar gündeme gelerek gıda bankaları alıcılarına kaynak sağlamalarına hizmet edeceğini göstermektedir. Tavsiye ve görüşlerine önem verildiğini gören bağışçılar, bağışlarının hangi fonlara yönlendirildiğine dair bilgi sahibi olacaklar ve bunun sonucunda daha fazla bağışta bulunarak gıda bankalarının da kaynak toplamalarını kolaylaştıracaklardır.

Mevzuata göre bağışçılar, yanmamış gıda hammadde bağışları (örneğin, çiftçilik ürünleri) için maliyetlerini ve bağış edilen ürünlerin adil değerini indirebilirler. Ayrıca bağışçıların tedavi edilmemiş ama emniyetli olan veya FDA tarafından önerilen iyi tarım uygulamalarına uygun şekilde işlenen gıdaların maliyetlerini de indirmesi mümkündür.

Mevzuatta belirlenen sınırlar ve kurallar, vergi indirimine tabi olabilecek gıda bağışlarının kapsamını belirler. Dolayısıyla vergi indiriminden yararlanmak isteyen bağışçıların bu mevzuata dikkat etmeleri ve IRS'nin belirlediği konuların takipçisi olmaları büyük önem taşır. Mevzuatı güncel tutmak ve her yıl vergi beyannamesi hazırlarken bu indirimlerle ilgili kuralları kontrol etmek, bağışçıların adil bir vergi avantajı elde etmelerini sağlar ve gıda bankalarına yardımlarının maliyetini düşürmelerine yardımcı olur.

3.2.2. Gıda Bankalarının Vergiden Muafiyet Başvuru Süreci

Gıda bankalarının vergiden muafiyet başvuru süreci genellikle aşağıdaki adımları içerir:

Başvuru Hazırlığı: Gıda bankası, vergiden muafiyet statüsü kazanmak için başvuruda bulunmadan önce gerekli belgeleri toplamak ve hazırlamak için bir süreç

izler. Bu belgelerin yanı sıra gıda bankasının misyonunu, hedeflerini, faaliyetlerini ve toplum hizmetlerine olan katkısını içeren bir misyon beyanı da hazırlar.

IRS Başvuru Formu: Gıda bankası, vergiden muafiyet statüsü kazanmak için IRS'ye başvurur. Bu başvuruda genellikle 501(c)(3) statüsü için gerekli olan Form 1023 veya Form 1023-EZ doldurulur. Bu formlar, vergiden muafiyet için gereken tüm bilgileri içerir ve gıda bankasının hedeflerini, faaliyetlerini, finansal bilgilerini, yönetim yapısını ve operasyonel planlarını detaylandırır (IRS, 2024).

Ek Belgeler: Başvuru formuna ek olarak gıda bankası, vergiden muafiyet statüsüne başvururken çeşitli ek belgeler sunmalıdır. Bu belgelere örnek olarak organizasyonun tüzüğü veya kuruluş belgeleri, yönetim kurulu üyelerinin bilgileri, mali tablolar, bütçe planları, program ve hizmet açıklamaları, bağışçı listeleri ve diğer ilgili belgeler verilebilir (IRS, 2024).

Değerlendirme ve Onay Süreci: IRS, gıda bankasının başvurusunu inceler ve eksik belge veya bilgileri talep edebilir. Bu süreçte IRS, gıda bankasının açıkladığı amaçları, faaliyetleri ve finansal durumu değerlendirir. Oluşturulan komite veya birim, başvuruyu tamamlanmış bir şekilde değerlendirir ve uygun görülmesi halinde vergiden muafiyet statüsü verir (IRS, 2024).

Muafiyet Durumunun Bildirilmesi: IRS, başvuruyu tamamladıktan ve değerlendirdikten sonra gıda bankasına muafiyet statüsünün verilip verilmediğini bildirir. Muafiyet durumu onaylanırsa gıda bankası resmi olarak vergiden muaf kabul edilir ve bu durumu kamuoyuna duyurabilir.

3.2.3. Vergiden Muaf Gıda Bankalarının Sorumlulukları

ABD'de vergiden muaf olan gıda bankaları, aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür:

1. **Etkin ve Şeffaf Gıda Yardımı Programları Yürütmek:** Vergiden muaf gıda bankalarının temel sorumluluklarından biri, gıda yardımı programlarını etkin ve şeffaf bir şekilde yürütmektir. Bu, toplumun gıda güvencesi ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç sahiplerine düzenli bir şekilde gıda yardımı sağlamayı içerir. Aynı zamanda gıda bankalarının hangi kriterlere göre yardım dağıttığını ve bağışçıların bağışlarının nasıl kullanıldığını açık bir şekilde göstermek de önemlidir (IRS, 2024).

2. Verimli Kaynak Kullanımı: Vergiden muaf gıda bankalarının bir diğer sorumluluğu, kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmaktır. Bu, bağışların doğru bir şekilde depolanması, tarih kontrolü yapılması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması anlamına gelir. Gıda bankaları aynı zamanda bağışçılardan ve iş ortaklarından gıda ve fon toplamak için etkili stratejiler geliştirmeli ve bu kaynakları en iyi şekilde değerlendirmelidir (IRS, 2024).

3. Finansal Kayıtların Tutulması: Vergiden muaf gıda bankaları, finansal kaynaklarını ve işlemlerini doğru bir şekilde kaydetmekle sorumludur. Bu, gelirlerin ve harcamaların kaydedilmesini, mali tabloların düzenli olarak hazırlanmasını ve revizyonlarının yapılmasını içerir. Finansal kayıtların tutulması, gıda bankalarının mali durumlarını doğru bir şekilde analiz etmelerini sağlar ve etkin bir şekilde yönetim kararları alabilmelerine yardımcı olur (IRS, 2024).

4. Raporlama Gereksinimlerini Yerine Getirmek: Vergiden muaf olan gıda bankaları, belirli raporlama gereksinimlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bunlar, vergi beyannamelerinin düzenli olarak sunulması, IRS'ye gereken formların ve raporların gönderilmesi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması ve şeffaflığın sağlanması gibi şeyleri içerir. Bu raporlar, gıda bankalarının vergiden muafiyet statüsünü korumak için önemli bir rol oynar ve bağışçılar ile toplum arasında güven yaratır (IRS, 2024).

3.3. ABD VERGİ İNDİRİMLERİNİN ETKİSİ VE AVANTAJLARI

ABD'de gıda bankalarına sağlanan vergi indirimleri, hem gıda bankaları hem de bağışçılar üzerinde olumlu etkiler yaratır. Vergi indirimleri sayesinde gıda bankaları daha fazla kaynak elde edebilir ve bu kaynakları gıda yardımı programlarına yönlendirebilir. Aynı zamanda bireysel ve kurumsal bağışçılar, vergi indirimlerinden faydalanarak gıda bankalarına destek olmanın yanı sıra vergi yükümlülüklerini azaltabilirler. Bu şekilde ABD'deki vergi indirimleri, gıda bankalarının sürdürülebilirliğini ve toplumda açlıkla mücadele çabalarını destekleyen önemli bir araç haline gelir (USA PUBLIC LAW 94-455—OCT. 4, 1976).

1. Daha fazla kaynak sağlama: Vergi indirimleri, gıda bankalarının daha fazla kaynak elde etmesine katkıda bulunur. Vergi indirimiyle desteklenen bireysel ve kurumsal bağışlar, gıda bankalarının gıda yardımı programlarına daha fazla bütçe

ayırmasını sağlar. Bu şekilde gıda bankaları daha geniş bir alana hizmet götürebilir ve daha fazla kişinin açlıkla mücadelesine yardımcı olabilir.

2. Bağışçıları teşvik etme: Vergi indirimleri bağışçılar üzerinde teşvik edici bir etkiye sahiptir. Vergi indirimlerinden yararlanan bireyler ve kuruluşlar, gıda bankalarına bağış yaparak hem topluma katkıda bulunurlar hem de vergi yükümlülüklerini azaltırlar. Bu, insanların gıda bankalarına destek olma eğilimini artırır ve bağışçı kitlesini genişletir.

3. Sürdürülebilirlik sağlama: Vergi indirimleri, gıda bankalarının uzun vadeli sürdürülebilirliklerini destekler. Bu indirimler sayesinde gıda bankaları daha fazla kaynak toplayabilir, operasyonel maliyetlerini karşılayabilir ve toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli miktarda gıdaya erişimi olanaklı hale getirebilir. Bu da gıda bankalarının uzun vadeli açlıkla mücadele çabalarını sürdürebilmelerini sağlar.

4. Toplumsal faydayı artırma: Vergi indirimleriyle desteklenen gıda bankaları, toplumda açlıkla mücadele çabalarını desteklerken aynı zamanda toplumsal faydayı artırır. Açlıkla mücadelede başarılı olan gıda yardımı programları, insanların temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur ve toplumun genel sağlığını ve refahını olumlu yönde etkiler.

Sonuç olarak, ABD'deki vergi indirimleri gıda bankaları ve bağışçılar üzerinde olumlu etkiler yaratır. Bu indirimler sayesinde gıda bankaları daha fazla kaynak elde ederken bağışçılar da topluma katkıda bulunmanın yanında vergi avantajlarından faydalanır. Bu durum, sürdürülebilir gıda yardımı programlarının desteklenmesini sağlar ve toplumsal faydayı artırır. Bağışa ne kadar çok insan katılırsa bir bütün olarak hayır sektörü için kamu desteğinin tabanı o kadar genişler daha dinamik çoğulcu bir sektör ortaya çıkar. Geniş bir bakış açısıyla hayırsever vergi teşviklerinin politika hedefi, gerçek hayır işlerini teşvik etmek ve geniş katılımlı güçlü bir hayırseverlik kültürü inşa etmektir. Gıda bankacılığına vergi avantajları sağlamanın temel amacı, hayırsever çalışmaları desteklemektir. Gıda bankalarına ise gerekli yükümlülük ve sorumluluğun verilmesi ise vergi avantajları ile vazgeçilen kamu gelirini etkin ve verimli şekilde kullanmaktır.

4. TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMA VE ÖNERİLER

Unicef'in 2023 yılında yayımlanan raporunda 2022'de 691 ila 783 milyon insanın yani ortalama 735 milyon kişinin açlıkla karşı karşıya kaldığı ifade

edilmektedir. Bu istatistik ülkelere göre değerlendirildiğinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için durum çok daha ciddi boyuttadır. Dünya çapında çoğu insan açlık ile mücadele ederken gelişmiş ülkelerde ise gıda israfının son zamanlarda siyasi gündeme gelmesi ve hiyerarşinin en altında yer alan geri dönüşüm çabalarına yoğunlaşıldığı görülmektedir. Açlık ve israf zıt kökenli kelimeleri ortak paydada en az indirgemedi kısa vadeli çözüm olan gıda bankacılığı uygulaması, zaman çizelgesine bağlı olmaksızın önemini ve gündemini korumakta, hükümet politikaları ile desteklenmektedir.

Devletin mali aracı vergiler ile desteklenen gıda bankacılığı görevini üstlenen kuruluşlara ve bu kuruluşları destekleyici bağış yapmaları neticesinde hayırseverlere avantajlar verilmiştir. Gıda bankacılığına yönelik bu hükümet avantajlarının vergi yoluyla sağlanması ise uygulamanın yasal zemine dayandırılması ve hukuki düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca hukuki ve mali kuralların sosyal yaşama göre uyarlanması ve düzenlenmesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Gıda bankacılığı ve uygulamalarının karşılaştırılmasında seçilen ülkelerin, uygulamalarının usul ve esaslarının ayrıntılı açıklanmasına katkı sağlayacaktır. Karşılaştırılmada kullanılacak ülkeler ise gıda bankacılığı olgusunun gündelik yaşama ve hukuki çerçeveye bağdaştırmada en güzel örnek niteliğini kanıtlamaktadır.

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türkiye’de mevcut gıda bankacılığı bağışı teşvikleri ele alınacak olup gıda bankacılığının etkinliğinin artırılması ve sonraki çalışmalara yol göstermesi amacı ile Türkiye için önerilerde bulunulacaktır. Daha sonra bazı göstergeler ile Türkiye’deki gıda bankacılığına yönelik vergisel avantajları kapsamının ABD ve Kanada ile karşılaştırılması yapılacaktır.

4.1. MEVCUT TÜRKİYE GIDA BANKACILIĞI TEŞVİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ABD’de 1967’de aşevinde çöpe atılan gıda maddelerinin John Van Hengel öncülüğünde bir depoda toplanarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasıyla başlayan gıda bankacılığı Türkiye’de ilk kez 2003’te Gelir ve Katma Değer Vergisi kanunlarında yapılan değişikliklerle uygulamaya girmiştir. Buna göre gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan ürünlerin maliyet bedelleri yıllık Gelir Vergisi Beyannamesi’nde indirim konusu yapılabilirken KDV hükmünden de muaf tutulmuştur. Vergi avantajlarından yararlanmak isteyen bireysel ve kurumsal bağışçıların söz konusu uygulamada

muhtemel yaşayabilecekleri aksaklık ve eksiklikler ise Maliye Bakanlığınca yayınlanan genelge ve özelgelerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Gıda bankacılığının vergi mevzuatına girmesi ve bağışçılara vergisel teşviklerin sağlanması ise 01.01.2024 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nun "İndirilecek Giderler" başlıklı düzenleme ile gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedeli yıllık gelir vergisi beyannamesinden indirilebilmektedir.

5281 sayılı kanunun “Değiştirilen Hükümler” başlıklı 43. maddesiyle, “8) 193 sayılı Kanunun;a) 40.maddesinin birinci fıkrasının (10) numaralı bendinde yer alan gıda maddelerinin ibaresi gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin, d) 89 uncu maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinde yer alan gıda maddelerinin ibaresi gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin,” şeklinde değiştirilerek düzenlenmiştir. Böylece gıda bankacılığının kapsamındaki mallar sadece gıda maddeleri olmaktan çıkarılmış, temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri de gıda bankacılığı kapsamına dahil edilmiştir. Buna göre gerçek veya kurumsal kişiler gıda maddelerinin yanında bağışlamış oldukları diğer ürünler için de Gelir ve Katma Değer Vergisi beyannamesinde gider olarak gösterebilecekler ve indirim hakkı kazanacaklardır.

Gıda bankacılığı bağışında bulunan kimselere verilen bir diğer teşvik Katma Değer Kanunu 23 Nolu Genel Tebliği sağlanmış olup gıda, giyim, yakacak gibi bağışlanan malların teslimi KDV’den istisna edilmiştir.

Maliye Bakanlığı Gelir Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu’nda yer alan maddelere istinaden 251 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışlara ilişkin usul ve esasları düzenlemiştir. Gıda bankacılığı bağışçılarının daha fazla bağış yapması ve yeni bağışçılar kazanılması amacıyla yönelik düzenlenen tebliğ bağışçılara kılavuz niteliğindedir.

Maliye Bakanlığı özelgelerine göre yardımın illaki ayni olarak yapılması şart değildir. Gıda, temizlik, giyecek ve yakacak malzemesi temin edip ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere vakıf ve derneklere yapılan nakdi bağışlar da gıda bankacılığı kapsamında gelir indirimi ve KDV istisnasına konu olabilmektedir (Kala, 2020: 209). Bu düzenleme ile gıda bankacılığı bağışında bulunan kimseler yıllık gelir vergisi beyannamesinde ayni veya nakdi ayırt etmeksizin tüm bağışlarını indirim olarak

gösterebileceklerdir. Böylelikle gıda bankaları aynı ve nakdi bağışlar ile kaynak çeşitliliği ve bolluğuna ulaşırken bağışçılar da her türlü bağışlarını beyannamede indirim olarak göstererek vergilendirilebilir gelir miktarını azaltabileceklerdir.

Gıda bankacılığı bağlamında vergisel teşvik değişikliklerinden biri de şudur ki gıda bankacılığı faaliyetlerine yönelik yasal düzenlemeler yapılmaya başlamadan önce bir işletme bağışta bulunmak istediğinden vergilendirilebilir gelirinin %5'ine kadar bağış yapmasına izin verilirken ilgili mevzuatta yapılan değişiklik ile bağışların üst sınırı kaldırılmış ve gıda bankacılığı bağışı için herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Böylece gerçek veya kurumsal kişiler, gelirlerinden bağımsız bir şekilde gıda bankacılığı bağışı yapabilecek ve bunu indirim olarak gösterebileceklerdir(Akartepe, 2016:

Ayrıca yasanın işletmelere getirdiği vergisel avantajların biri de işletme bağışta bulunduğu yıl zarar etse bile yaptığı bağışı bir sonraki yıl indirim hakkı kazanacaktır. (Sayın, 2013: 35). Negatif net geliri olan veya bağışın yapıldığı dönem zarar eden gerçek ve tüzel kişiler bir sonraki yıl makbuzdaki bağış tutarının tamamını elde edeceği kardan düşecektir. Gıda bankacılığı organizasyonu ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmadan önce işletmeler bağışta bulunmak istediğinde bağış miktarının gelirinin % 5'ini geçmemesi koşulu belirtilmekteydi. Ancak gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışlarda gelirin % 5'lik kısmı kaldırılmış, istendiği takdirde daha fazla bağış yapılabileceği belirtilmiştir (Beyoğlu Belediyesi, 2012: 13).

Akartepe, 2016 yılında yapmış olduğu çalışmasında Türkiye'de zekat, fitre, sadaka gibi dini duyarlılıkla yapılan yardım miktarlarının gıda bankacılığı kapsamında özel ve tüzel kişilerin yıllık gelir beyanlarında miktar ve oran kısıtlaması olmaksızın gelirden indirilebilmesinin mümkün olduğunu açıklamıştır. Buna göre gıda bankacılığı bağışları dini vecibeleri de içerisinde barındırarak kapsamını genişletmiştir. Zekat verecek kişi, gıda bankacılığına konu olabilecek bir malı veya böyle bir malı kendisi adına almak üzere nakit parayı zekat niyetiyle ve dinen zekat verilebilecek kişilere ulaştırması vekaletiyle gıda bankacılığı yapan hayır kurumlarına verdiğinde ve bu kurumlar vekaleten fakirlere bu malları teslim ettiğinde zekat ibadeti yerine getirilmiş olacaktır. Hassas bir ibadet olan zekat ibadetinin gereğince yerine getirilebilmesi için zekat verecek kişinin, zekatı hak edene ulaştırmak üzere gıda bankacılığı yapan kurumların ve bunun hukuki düzenlemelerini yapan makamların kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri için denetimlerin sürekli yapılması gerekir.

Oluşturulması muhtemel Gıda Bankaları Birliği gibi çatı örgütlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği içerisinde bulunulması gerekecektir. (TBMM, 2018: 63- 65). Bu tür ortaklıklar, gıda bankacılığı uygulamasının birçok bakanlık ve devlet kurumu ile işbirliği halinde ulusal düzeyde uygulama haline dönüşmesini sağlayacaktır.

4.2. KANADA VE ABD'DE GIDA BANKACILIĞI TEŞVİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Kuzey Amerika kıtasının en kuzeyinde olan Kanada, sosyal devlet ilkelerinin en güzel örneğini oluşturan ülkelerden biridir.

Buna yönelik kalıntısız refah devleti anlayışı ile vatandaşların hayat standartlarını olumlu yönde etkileme yolundaki uygulamaları planlı kamu politikaları ile desteklenmektedir.

Karaman ve Uyanık (2023) yılında yapmış olduğu Refah Karması Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de Gıda Bankacılığı: Refah Sunumundaki Yerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma adlı çalışmada gıda bankalarını refah karması şeklinde incelemiş ve buna yönelik kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları üçlüsü arasındaki ortaklıklara dikkat çekmiştir. Gıda bankalarının gelişim gösterdiği pek çok ülkede gıda bankalarının kuruluşunun gelişmemiş ülkelere toplumun en alt tabakasında sayılabilecek kesimine yönelik “acil bir destek” temeli oluştururken gelişmiş ülkelerde gıda israfını azaltmanın kısa vadeli çözüm yolu olduğu kanatine varmıştır. Gıdaya erişim, gıda kaybı ve israfında gelişmiş ülkelerin refah devleti dönüşüm sürecinde gıda bankacılığının sivil toplum sektörünün refah sunumundaki payı, sektörler arası iş birliği, sosyal dayanışma, çevresel etkiler gibi pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel boyutu içinde barındıran gıda bankacılığının ilerleyen süreçte her ülke için politik gündemde önemli hale geleceğini belirtmiştir.

Gelişmiş ülkeler sırasının ilk basamaklarında yer alan Kanada ve ABD yönetim anlayışında ve kamu politikalarında coğrafi ve demografik özellikleri, birçok etnik grubun oluşturduğu çok kültürlü toplumsal yapısının dinamikleri ve sınır komşusu sebebiyle olan yakınlıkları siyasi, ekonomik ve kültürel bağları önemli rol oynamaktadır. Bundan dolayı ABD'deki hayırsever gıda kuruluşlarına bağış artırıcı teşvik olarak vergi indirimi uygulaması Kanada hükümeti tarafından örnek alınmış ve bu teşvik kredi uygulaması ile başlatılmıştır.

Son zamanlarda bu teşvikler, taze ve besleyici gıda bağışlarını artırmaya ve çiftlik düzeyinde gıda israfını azaltmaya yardımcı olmak için özellikle çiftçilere yöneliktir. Kanada'nın en kalabalık eyaleti olan Ontario'da, gıda bankalarına gıda bağışlayan çiftçiler için bir vergi indirimi, Kasım 2013'te Yerel Gıda Yasası'nda yapılan bir değişiklikle Liberal hükümet tarafından yasalaştırılarak uygulamaya konulmuştur. Daha sonrasında Ontario Gıda Bankaları Birliği (şimdiki adıyla Feed Ontario) bu mevzuatın geliştirilmesinde ve kabul edilmesinde kilit rol oynamıştır (Broad Leib & Rice, 2017: 31).

ABD'de başlangıçta genel gıda arzını artırmak için açılan büyük gıda bankaları, şimdi genellikle gıda endüstrisinden talep edilen önemli miktarda gıdayı verimli ve hızlı bir şekilde alma, yönetme, tutma ve dağıtma kapasitesine sahiptir (Garcia vd., 2015: 70). Gıda bankacılığı uygulamasını sistematik bir düzene ulaştıran ABD, yasal çerçeve ve bağışçılara gelişmiş vergi indirimi ile diğer ülkelere örnek teşkil etmektedir.

Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri, coğrafi konum ve ekonomik yapı olarak birbirlerine çok yakın ülkeler oldukları halde gıda bankacılığı çerçevesinde oluşturulan yasaları ve gıda bankacılığı vergi teşviklerinin kapsamı açısından birbirlerinden oldukça farklı bir yapı oluştururlar. Ancak gıda bankacılığı gelişmiş teşviklere sahip iki gelişmiş ülke olan Kanada ve ABD'de gözlemlenen çeşitli mekanizmalar, özellikle gıda israfının son zamanlarda siyasi gündeme gelmesi ve hiyerarşinin en altında yer alan geri dönüşüm çabalarının yoğunlaşması başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkeler tarafından da örnek alınması gereken bir konulardır. Tüm bu sebeplerden dolayı ABD ve Kanada'nın gıda bankacılığı bağışlarına yönelik vergi teşviklerinin avantaj ve dezavantajları ile karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Vergi kredileri ve vergi indirimleri aynı değildir. Howard & Vallee, 2015 yılında yapmış oldukları çalışmalarında şöyle açıklamışlardır; vergi indirimleri bir kuruluşun vergilendirilebilir gelirini azaltırken vergi kredisi ödenecek vergileri azaltır. Bu önemli bir ayrımdır. Bir kuruluşun vergi oranı arttıkça bir kesintinin faydası artar. Örneğin vergi oranı yüzde 50 olan bir kuruluş için 1.000 dolarlık bir kesinti 500 dolar değerinde olacaktır. Ancak vergi oranı yüzde 25 ise yalnızca 250 dolar olacaktır. Buna karşılık bir vergi kredisinin yararı, bir kuruluşun vergi oranından bağımsız olarak değişmez. Bu nedenle vergi kredisi, vergi indiriminden daha adildir (Howard & Vallee, 2015: 32). Gelir vergisi borcu olan çiftçiler için vergi kredisi, hayırsever bağış vergisi kredi oranı artı bağışlanan toplam perakende değer %25'inin borçlu olduğu miktarı azaltacaktır.

4.2.1. Kanada Karşılaştırma

Ülkede vergi kredilerinin amacı, gıda bankalarında bulunan gıdaların beslenme kalitesine ilişkin endişelerin artmasına yönelik çiftçilere sağlıklı gıda bağışlarını artırmaları için teşvikler sağlamaktır. Aynı şekilde gıda bankaları da çiftlik üreticilerinin gıda israfını azaltmalarına yardımcı olmanın yanı sıra taze ürün kaynağı yarattığı için bu tür bir politikayı desteklemektedir (Jessri vd., 2014: 288).

Gıda bağışı vergi kredileri, çiftçilerin gıda yardım kuruluşlarına veya seçtikleri okul yemeği programına bağış yapmalarına olanak tanımaktadır. Vergi teşvikinin odak noktası, çiftçi bireyler ve şirketler üzerindeki vergi yükümlülüğünü azaltmaktır. Gelir vergisi borcu olan çiftçiler için vergi kredisi, hayırsever bağış vergisi kredi oranı artı bağışlanan toplam perakende değerin %25'inin borçlu olduğu miktarı azaltacaktır.

Ancak gıda güvensizliği sorununu ortadan kaldırmada etkisiz olacağına dair Taze Ürün Vergi Kredisi'ni ele alan çalışmalarda birçok sebep gösterilmiştir.

Gıda Bağış Vergisi Kredisi'ne yönelik eleştirilerden yalnızca bağışladıkları gıdayı yetiştiren çiftçiler tarafından talep edilebilmesi bunlardan biridir. 2013 yılında ABD Tarım Bakanlığı, Amerika Birleşik Devletleri'nde kentsel tarımın karlılığını inceleyen araştırmayı Dimitri, Oberholtzer & Pressman'ın 2016 yılında yapmış oldukları çalışmalar sonucu kentsel bir ortamda çiftçilerin yalnızca üçte birinin geçimini yalnızca çiftçilikten sağladığını gösteren istatistikler sunmuşlardır.

Statistics Kanada'nın 2016 yılında yapmış olduğu Nüfus Çiftliği Sayımı'nda eyaletlerdeki veriler ise şu şekildedir: Britanya Kolumbiyası'ndaki tüzel kişiliği olmayan çiftçi aileleri için 2008 yılına kadar gelirlerinin %94'ü çiftlik dışından sağlanmış ve bu yüzde sonraki yıllarda istikrarlı bir şekilde artmıştır. British Columbia'da ise tarım faaliyetlerinin küçük ölçekli olması, Kanada eyaletleri arasında çiftlik dışında çalışan en fazla sayıda çiftçinin yer alması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca başka bir örnekte MÖ'deki çiftlik işletmecilerinin yarısından fazlasının başka çiftlik veya işlerde çalıştığını göstermiştir. Tüm bu veriler ışığında son 60 yılda çiftçiler, hane halkının en az bir üyesinin çiftlik dışında ayrı bir işte çalıştığı tarım dışı gelire giderek daha fazla yöneldiğini kanıtlamaktadır. Buna yönelik Gıda Bağış Vergi Kredisi'nin tarım dışı gelire uygulanamazlığı ve yalnızca çiftçilik gelirinin %75'ine kadar olan miktarlar için talep edilebilirliği ABD ve Türkiye ile kıyaslandığında kısıtlı kapsamda uygulandığını göstermektedir.

Mourad 2016 Recycling, recovering and preventing “food waste”: Competing solutions for food systems sustainability in the United States and France ve Suscgnigg 2012 Food security? Some contradictions associated with corporate donations to Canada’s food adlı çalışmalarda ise çiftçiler için uygulamaya konulan Gıda Bağış Vergisi Kredisi’nin daha fazla gıda bağışını teşvik etmek için gıda bankalarının büyük miktarlarda bozulabilir gıda maddelerini kabul etme ve dağıtma konusundaki karşılaştığı mevcut zorlukları yapmış oldukları çalışmalarında aktarmışlardır. Buna göre her türlü taze ürün bağışı kabul eden gıda bankalarına veya üretici şirket ya da gerçek kişilerin ulaştırılmasındaki lojistik zorluklara yer verilmiştir. Aynı zamanda gıda bankalarının bağış karşılığında makbuz düzenlenmesine yönelik bağışlanan gıdanın adil piyasa değerini belirlemesinde zorluklar ve temsil edilen görevin idari yükümlülüğü gıda dağıtım organizasyonlarınca göz ardı edilemeyeceğini savunmuşlardır.

Ancak her ne kadar Taze Ürün Bağışı Ve Vergi Kredisi’ne yönelik bazı gıda bankaları, kullanıcılara doğrudan teslimatın yenilikçi modeller aracılığıyla büyük hacimli taze ürünleri işlemek için fikirler tasarlamaktadır (Campbell vd., 2013: 270). Örneğin 2018’de Feed Ontario tarafından başlatılan Çiftlikten Gıdaya programı hem yiyecekleri kurtarma hem de becerileri geliştirmede alternatifler sunmaktadır. Windsor’daki İşsizler Yardım Merkezindeki mutfak becerileri kursundan mezun olanlar, bağışlanan ürünleri dondurmak ve açlıktan kurtarmak için dağıtılan sağlıklı yemekleri yapmak için mesleki programlardan oluşan birçok eğitim almaktadırlar. İl genelindeki ajanslar ise Feed Ontario’ya gıda bankaları için Kapasite Geliştirme Programları aracılığıyla finansman sağlayarak bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Toplayıcılar tarafından kurtarılan taze ürünleri en üst düzeye çıkarmak için en uygun programı belirlemek için araştırmalar halen yapılmaktadır (Lee vd., 2017: 49). Ancak en iyi uygulamaların keşfedilmesi, daha fazla araştırmanın yanında gönüllü gıda toplayıcıların taze ürün kurtarma ve dağıtımı ile sağlanacaktır.

4.2.1.1. Gıda Bağışına Yönelik Diğer Yasal Düzenlemeler

Kanada eyalet ve bölgelerindeki gıda bağışçıları koruma yasası The Food Donor Encouragement Act, (Gıda Bağışçısı Teşvik Yasası) 1994 yılında Alberta, Ontario, Quebec ve Nova Scotia başta olmak üzere tüm ülkede uygulanmak suretiyle mevzuata geçirilmiştir. Medeni Kanun’un 1726 maddesi Medeni Kanun ve Tüketiciyi Koruma Yasası başlığı altında hem gıda bağışçısını hem de bağışlanan gıda dağıtımını "gıdanın tüketilmesinden kaynaklanan yaralanma veya ölümden

kaynaklanan zararlardan" sorumlu olmaktan kurtaracaktır. Buna göre gıda dağıtım organizasyonları veya gıda bankaları gibi kuruluşların bağışçıları, yalnızca gıdanın“katışıklı, çürümüş veya insan tüketimine uygun olmayan” olması durumunda sorumlu tutulacaktır (Ontario Hansard, 1994:6571).

Ayrıca yiyecek bağışında veya dağıtımında bağışçı veya gıda bankası, gıdayı alan kişiyi yaralamak veya ölüme sebebiyet vermek niyetinde veya başkalarının güvenliğini umursamaz bir şekilde göz ardı ediyor ise kusurlu sayılacaktır. Başka bir deyişle bölüm, genellikle ürün sorumluluğu yasasını düzenleyen olağan ihmal sorumluluğundan muafiyeti ile ilgilidir. Yasa, yiyecek bağışlayan veya bağışlanan yiyecekleri dağıtan şirketlerin yöneticilerinin, acentelerinin, çalışanlarının veya gönüllülerinin kişisel sorumluluğuna yöneliktir. Yemeğin çürümüş vb.durumu olmadığı, kişinin iyi niyet ile hareket ettiği ya da kendi rolünün kapsamı dışına çıkmadığı durumlarda dikkatsizce ihmal göstermedikçe hiçbir sorumluluğu yoktur (Phillips, 1995: 3).

Düzenlemeyi yasallaştıran MPP Dalton McGuinty, tasarımı sunarken amacının gıda bankalarına mevcut bağışların arzını korumak ve daha fazla bağışı teşvik etmek olduğunu belirtmiştir. Daha sonraki kongrede ise bu iki amacının yanında önemli olarak gördüğü şeyi şu cümlelerle detaylandırmıştır: Gıda bankalarının kendilerinden gelen talepleri karşılayamıyor ancak birkaç büyük kurumsal gıda perakendecisi, üreticisi, işlemcisi, dağıtıcısı, son kullanma tarihine yakın besleyici gıdaları tüketiciye satamayacakları için çöpe atıyor. Bu gıdalar henüz son kullanma tarihine ulaşmamış ve besleyiciliği ile mağazalarda veya restoranlarda satılabilir durumdadır ancak yine de birinin hastalanması durumunda sorumluluk korkusu nedeniyle gıda bankalarına bağışlanmıyor ve çöpe atılıyor” (Zero Waste Canada, 2018: 6). Her üç partiden de yasama meclisindeki tüm konuşmacılar, görünüşe göre eyaletteki birçok gıda bankası ve birincil tedarikçilerin birçok temsilcisi bu tasarımı desteklemişlerdir.

4.2.2. ABD Karşılaştırma

Ülkede gıda bankacılığı bağışlarına yönelik vergi indirimleri geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde hayırsever vergi teşviklerinin iki kapsayıcı politika hedefi olduğuna inanılmaktadır. Birincisi gerçek hayır işlerini teşvik etmek ve ikincisi geniş katılımlı güçlü bir hayırseverlik kültürü oluşturmaktır. Hayırsever vergi avantajları sağlamanın temel amacı ise hayırsever çalışmaları desteklemektir. Buna yönelik hayır

kurumlarının yaptığı çalışmalar denetlenmez ve bağışçıların talep edebileceği indirim tutarına sınır getirilmez ise vergi avantajları hükümete önemli bir gelire mal olacaktır. Fiili hayır işlerini teşvik etmek için 1976 yılında yapılan Kongre, bağış teşvikini bağışçıların egemenliğinden ve denetimsiz bağışlarını engellemek için indirim oranlarını kısıtlamıştır (Colinvaux, 2017: 605). Örneğin 30\$ değerinde patates bağışlanıldığında ve bunun bağışçıya maliyeti 30\$ ise Amerika Birleşik Devletleri vergi kanunlarına göre bu tür hayır işleri yapmaya teşvik etmek için 60\$ ek kesinti verecektir. Daha net bir anlatımla gelir vergisi ve kurumlar vergisi mükellefleri gıda bankacılığı bağışları için beyannamelerinde en fazla bağışta bulunulan malın, maliyet bedeli iki katı kadarına indirim talep edebileceklerdir.

1976 Reformu'nun hayırsever bağış teşviklerine istenmeyen şekillerde zarar verme tehlikesine yönelik Vergi reformu, uzun süredir devam eden girişimleri yeniden düşünmek için bir fırsat olduğu görülmektedir. Ayrıca genellikle vergi politikasında tarihi değişiklikler yapmak için nesilde bir kez elde edilebilecek bir şans olduğu görülmek ile birlikte gıda bankası, kuruluş ve bağışçılarına taviz ve teşvikler sunmaktadır. Malesef Amerika Birleşik Devletleri'nde bir gelir toplama kurumu olarak IRS, 1 milyondan fazla bölüm 501(c)(3) kuruluşunu denetlemek ve yargılamak için yeterli donanımına sahip değildir. Öyle bile olsa gıda bankası gibi hayır kuruluşlarının gözetiminin gerekliliği ve görevin zorluğu gibi durumların vergi kesintilerinin ortadan kaldırılması için yeterli bir sebep olarak görülmemektedir. Bununla birlikte gözetim ve yaptırıma daha fazla kaynak yatırılmasını, politika yapıcıların IRS'nin rolünü daha iyi anlamasını ve IRS'ye bir alternatif değerlendirilmesini desteklemektedir. Gelişmiş kesinti şeklindeki vergi teşviklerinin hayır sektörü ve kanunlara uygulanması ise karmaşıklığı beraberinde getirmektedir. Hayırseverlik vergi kesintisinin tüm ayrıntılarına aşina olmayanlar için IRC'de yaklaşık 13.700 yönetmelik oluşmakta. Bu da 80.000'den fazla kelimeyi içinde barındırmaktadır. Tüm bu karmaşıklık ve zorluklar ise bağışı gerçekleştiren vergi mükelleflerinin yanında Gelir İdaresi Kurumu IRS de gereksiz zaman kaybına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır (Brody & Mowens, 2016: 860).

Gıda bankacılığı bağışında indirim ve oranları karşılaştırıldığında gıda israfını azaltmaya yönelik ABD ve Kanada ülkeleri birbirinden bağımsız olarak bağışçılara yasal teşvikler sunmaktadır. Gıda israfını azaltmak için bir tür kapsamlı vergi ve yasal yapı veya çerçeve oluşturan ülkelerde gıda bankacılığı kurumsallaştırılmıştır. Ancak

Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Türkiye'ye göre gıda israfını azaltmak için tasarlanmış hem kapsamlı bir vergiye hem de yasal bir çerçeveye sahiptir. Ülkede sağlanan bağış teşvikleri ise gelişmiş bir kesinti şeklindedir. Gıda bankacılığı gibi hayır kuruluş faaliyetleri bağışçılardan elde ettikleri nakdi veya mülkiyet bağışları genellikle vergiden muaf tutulurken bağışçılara sağlanan teşvikler vergi indirimi şeklindedir. Kanada vergi kanunlarında ki gıda bankacılığı bağışları için kesinti sistemi ise Amerika Birleşik Devletleri ile cömertlik bakımından kıyaslandığında geri planda kalmaktadır. Ayrıca ABD'de federal düzeyin üzerinde gıda israfını azaltmak için ek bir teşvik sağlayan eyaletlerde de vergi teşvikleri de vardır.

4.2.2.1. Gıda Bağışına Yönelik Diğer Yasal Teşvikler

Gıda bağışı reformunun tarihinde bağışı teşvik etmek için atılan ilk adımlardan biri, bağışçıları sorumluluktan korumak amacıyla atılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1996 tarihli Bill Emerson İyi Samiriyeli Yasası, "gıda ve bakkaliye ürünlerinin muhtaç kişilere dağıtılması için kar amacı gütmeyen kuruluşlara bağışlanmasını teşvik etmek" için çıkarılmıştır. Kanada'da olduğu gibi perakendecilerden ve çiftçilerden gelen gıda bağışlarını artırmak için Kongre, 1996'da Bill Emerson Good Samaritan Food Donation Act (Act) (Bill Emerson İyi Samaritan Gıda Bağış Yasası'nı (Yasa)) kabul ederek Başkan Clinton Bill Emerson adıyla mevzuata geçirmiştir (Munger, 2018: 66).

Gıda bağışçıları koruyan Bill Emerson Yasası'nın 1791 Pub. L. 104–210, § 1(a)(2)(D) "kişi veya toplayıcı bağışlanan mahsulleri muhtaçlara dağıtmak niyetinde dağıtan kar amacı gütmeyen bir kuruluşa veya bağışların toplanmasına veya toplanmasına izin verilen dağıtım organizasyonlara bağışlamak için hasat eden kişi, görünüşte sağlıklı gıdanın veya görünüşte uygun bir bakkal ürününün niteliğinden, son kullanma tarihinden, ambalajından veya durumundan kaynaklanan hukuki veya cezai sorumluluğa tabi olmayacaktır. Yalnız kanun tarafından tanımlandığı şekliyle kişi, bir bireyden daha geniştir. Aynı zamanda bir "perakende bakkal, toptancı, otel, motel, üretici, restoran, yemek şirketi, çiftçi ve kar amacı gütmeyen gıda distribütörü veya hastane dahil olmak üzere bir şirket, ortaklık, organizasyon, dernek veya devlet kuruluşunu" da kapsamaktadır (Good Samaritan Act, 2012: 1-2).

Yasaya göre bir toplayıcı, bağışlanan mahsulleri muhtaçlara dağıtmak veya niyetinde gıdayı muhtaçlara dağıtan kar amacı gütmeyen bir kuruluşa bağışlamak için

hasat eden kişidir. Gıda bağışçıları veya gıda bankaları gibi kuruluşlar, yalnızca gıdanın“katışıklı, çürümüş veya insan tüketimine uygun olmayan” olması durumunda sorumlu olacaktır. Ayrıca yiyecek bağışında veya dağıtımında bağışçı veya gıda bankası, “gıdayı alan kişiyi yaralamak veya ölüme sebebiyet vermek” niyetindeyse veya “başkalarının güvenliğini umursamaz” bir şekilde göz ardı ediyorsa sorumlu tutulacaktır. Başka bir deyişle yiyecek bağışlayan veya bağışlanan yiyecekleri dağıtan şirketlerin yöneticilerinin, acentelerinin, çalışanlarının veya gönüllülerinin görünüşte sağlıklı gıda bağış ve dağıtımında dolaylı olarak hukuki ve cezai ihmellere karşı korunması sağlanacaktır. Ayrıca ürün sorumluluğu yasasını düzenleyen kanun, gıda bağışında bulunan ve dağıtan her türlü kuruluş ve organizasyonları olağan ihmal sorumluluğundan muaf tutmuştur (Haley, 2013: 14).

Bağışlanan ürünün tüketiciye herhangi bir zarar vermesi durumunda iyi niyetle hareket eden gıda bağışçıları ve dağıtım ya da her türlü gıda organizasyonlarını sorumluluktan korumak için uygulanmıştır. Tüm bireyler, şirketler, ortaklıklar, kuruluşlar, toptancılar, perakendeciler, restoran işletmecileri, yemek sağlayıcılar, çiftçiler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar bu yasa (ABD Meclisi) tarafından özel olarak korunmaktadır. Buna ek olarak Yasa, gıda bağışçılarına farklı ve çeşitli düzeylerde koruma sağlayan sayısız eyalet yasasına yanıt olarak gıda bağışı yasaları için ulusal tek tip kanuni çerçeve sağlamaktadır.

Hayır amaçlı gıda yardımı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada gibi yüksek gelirli ülkelerin yanında Türkiye’de de artan açlık oranlarına karşı ilk müdahale hattı haline gelmiştir. Bu durum, sayıları hızla artan gıda bankalarının kaynakları gönüllü emek ve kurumsal perakendecilerin gıda bağışlarıyla sağlanan topluluk mutfakları gibi diğer hayırseverlik projelerinde de görülebilir. ABD ve Kanada’da gıda bankaları, 35 yıldır gıda israf ve yoksulluğuna karşı kurumsallaşmış bir yanıt olarak hukuki ve sosyal yapıya kavuşmasına rağmen Türkiye’de ise bunların izleri 2008 mali krizine yanıt olarak uygulanan ekonomik kemer sıkma önlemlerine kadar uzanabilir. Araştırma, politika ve savunuculuk alanındaki eleştirel seslerin hayır amaçlı gıda yardımının refah devletinin daraltılmasının bir parçası olduğunu ve hükümetlerin sorumluluklarını hayır sektörüne ve topluluk gruplarına devretmesine izin verdiğini ileri sürüyor (Lambie-Mumford & Dowler, 2014; 1422).

4.3. TÜRKİYE'YE UYGUN GIDA BANKACILIĞI TEŞVİK ÖNERİLERİ

Gıda bankacılığı konusunda Türkiye’de en kapsamlı araştırma ve inceleme TBMM Dilekçe Komisyonu tarafından yapılmıştır. Bir vatandaşın Türkiye’de yemek israfının önlenmesi, fazla gıdaların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve gıda bankacılığının yaygınlaştırılması talebiyle verdiği dilekçe, TBMM Dilekçe Komisyonu Genel Kurulunca ele alınmış ve 01.06.2016 tarih 20 sayılı kararla talebin incelenmesi için alt komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Alt Komisyon, çalışmaları neticesinde gıda bankacılığı uygulamasının araştırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik STK gönülleri ve ilgili bakanlıkların görevlendirdiği kişilerin görüşleri ile 15.11.2017 tarihinde toplantı tutanağı yayımlamıştır.

Karar, gıda bankacılığıyla ilgili tam kapsayıcı ve standartları belirleyici yasal düzenlemelerin yapılması, gıda bankacılığında belli büyüklüğe ulaşan vakıf ve derneklere kamu yararı statüsü verilmesi, gıda bankacılığının bilinirliğinin artırılması için kurumlar arasında çalışmalar yapılması, kamu kurum ve kuruluşlarında artan yemeklerin hayvan barınaklarına gönderilmesi konusunda düzenlemeler yapılması hususlarının Başbakanlıktan istenilmesine yöneliktir. Yine toptancı hallerinde piyasaya sunulamayan artan gıdaların günlük olarak gıda bankacılığı sistemine aktarılmasıyla ilgili çalışmalar yapılması, gıda bankacılığı yapan dernek kayıtlarının düzenli tutulması ve denetlenmelerinin İçişleri Bakanlığından istenmesi; gıda bankacılığıyla ilgili usuli işlemlerin kolaylaştırılması, vergisel teşviklerde daha fazla teşvik uygulanması, bağışçıların gıda bankalarına yaptıkları bağışlarla ilgili operasyonel ve lojistik giderlerinin de gıda bankacılığı kapsamına alınmasının Maliye Bakanlığından istenmesi, karar maddeleri arasında yer almaktadır. (TBMM, 2018: 128-129). Kısaca çoğunlukla kaynakları kısıtlı olan gıda bankalarının amaçları özel sektör ve kamu sektörü ile işbirliği yollarını genişleterek faaliyetlerini istikrarlı biçimde sürdürmeye, genişletmeye ve kurumsal kimliklerini oturtmaya yönelik olmalıdır. Ayrıca ilgili bakanlıkların konunun gündemde kalması ve uygulamaya değer teşviklerin değerlendirileceği reform ve oturumlar düzenlemesi faydalı olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığından gıda israfı hakkında duyarlılığın artırılması ve gıda bankacılığının sağlayabileceği faydalar konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılması, bağışçılara dini mali ibadetlerini gıda bankaları aracılığıyla ifa edebilecekleri konusunda bilgilendirme yapılmasının istenilmesine karar verilmiştir (TBMM, 2018: 130-131).

ABD’de 1967’de aşevinde çöpe atılan gıda maddelerinin bir depoda toplanarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasıyla başlayan gıda bankacılığı Türkiye’de ilk kez 2003’te Gelir ve Katma Değer Vergisi kanunlarında yapılan değişikliklerle uygulamaya girmiştir. Türkiye uygulaması dernek, vakıf ve yerel yönetimler üzerinden yürütülmekte ve daha çok sosyal yardım mantığıyla sahada yerini almaktadır. Türkiye’de gıda bağışlarıyla başlayan gıda bankacılığı uygulamalarına temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri de ilave edilmiştir. Uygulamada karşılaşılan aksaklıklar Maliye Bakanlığınca hazırlanan genel tebliğ ve özgelgelerle aşılmaya çalışılmaktadır. Konunun belli derli toplu bir mevzuat içerisinde düzenlenmesi faydalı olacaktır (Kala, 2020: 209).

Öğüz A. ve Akarçay, 2015 yılında Türkiye’de Uygulanan Gıda Bankacılığı Sisteminin İyileştirilmesi ve Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması çalışmasında Türkiye, ABD ve diğer AB ülkelerinin gıda bankacılığının sistemini ve hükümetlerin bağışçılara sunduğu vergisel teşvikleri incelemiştir. Gıda bankacılığı uygulamasının ABD’de daha disiplinli ve sistematik şekilde ilerlerken Türkiye’de ise bu kuruluşların kendilerince hareket ettiği sonucuna varmıştır. Sağlanan vergisel avantajların ABD ve Avrupa ülkelerindeki durumu incelendiğinde Türkiye’nin de vergisel boyutunda geride kalmadığı tam anlamıyla gıda bankacılığı sistemini özendirdiği kanaatine varmıştır. Ancak ülkemizde her ne kadar ihtiyaç sahibi ve bağışta bulunabilecek bireyler veya kurumlar olmasına karşın, vergisel teşviklerden haberdar bile olunmadıklarını açıklamıştır.

Türkiye’de zekat, fitre, sadaka gibi dini duyarlılıkla yapılan yardım miktarlarının gıda bankacılığı kapsamında özel ve tüzel kişilerin yıllık gelir beyanlarında miktar ve oran kısıtlaması olmaksızın gelirden indirilebilmesi mümkündür (Akartepe, 2016). Bu tür yardımlar aynı zamanda KDV istisnasına da girmektedir. Maliye Bakanlığı özgelgelerine göre, yardımın illaki ayni olarak yapılması şart değildir. Gıda, temizlik, giyecek ve yakacak malzemesi temin edip ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere vakıf ve derneklere yapılan nakdi bağışlar da gıda bankacılığı kapsamında gelir indirimi ve KDV istisnasına konu olabilmektedir. Gıda bankacılığı kapsamında yapılan yardımların firma ve şahıslara sağladığı vergi avantajlarının tanıtımının yeterli düzeyde anlatılabilmesi halinde gıda bankacılığı daha da gelişebilecektir.

Gıda bankaları yerel tüketim ihtiyaçlarına yönelik olmakla birlikte geniş tabanını muhtaçlık ve yoksullukla ilgili yanıtlar oluşturmaktadır. Bu nedenle pek çok gıda bankası, özellikle de gelişmekte olan Türkiye’de ve düşük gelirli ülkelerde faaliyet

gösterdikleri topluluklardaki açlıkla mücadele ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli kaynakları elde etmekte zorlanmaktadır. Gıda bankalarının gelişim gösterdiği ABD ve Kanada ülkelerinde, kamu sektörünün sadece vergi düzenlemeleri üzerinden değil; doğrudan sübvansiyonlar, aynı destekler, gıda bankaları ile ortaklaşa yürütülen programlar çerçevesinde gıda bankacılığını, gıda güvencesi meselesini ele alan bir “kamu-özel teşebbüs modeli” olarak kurguladıkları görülmektedir (GFN, 2018: 64). Ancak ülkemizdeki gıda bankacılığını daha işlevsel hale getirmek bağışçıların gıda bankasına bağış yaptıklarında yararlanacakları teşviklerden bağış prosedürüne, son tüketim tarihleri ve tavsiye edilen tüketim tarihleri arasındaki ayırmadan gıda bankalarına ulaşma ve başvuru sürecine kadar küçük büyük tüm süreçlerde yaşanan bilgi ve iletişim aksamalarının, bilginin tek bir kaynaktan toplandığı ve aktarıldığı merkezi bir koordinasyon durumunda önüne geçilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Gıda bankacılığı, genel itibari ile işletmelerin stoklarında bulunan son kullanma tarihi yaklaşmış, yanlış paketlenme, ya da üretim ve ihraç fazlası gibi nedenlerle çöpe gitme ihtimali yüksek ürünlerin muhtaç kimselere ulaştırılması amacı ile dernek vakıfların aracılık ettiği bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu sistem ve organizasyon Türkiye’de kamu yararı ayırt etmeksizin dernek ve vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilirken ABD ve Kanada ülkelerinde Gıda bankaları ile yürütülmektedir.

Gıda bankaları, gıda maddelerinin alınmasından, işlenmesinden, depolanmasından ve hayır kurumlarına dağıtılmasından sorumlu, kar amacı gütmeyen özel kuruluşlardır. Gıda bankaları gıda tedarikini üç ana yoldan sağlamaktadır. Bunlar üreticilerden, toptancılardan ve perakendecilerden çeşitli amaçlarla yapılan bağışlardır. Bazı endüstri bağışları piyasa kalitesinde olsa bile genellikle birçok bağış perakende olarak satılamayan, son kullanma tarihi yaklaşmış ya da stok fazlası gıda ürünlerinden oluşmaktadır. Gıda bankaları, coğrafi konum ile incelendiğinde ilk olarak ABD’de John Van Hengel öncülüğünde 1960’lı yılların sonlarında faaliyete geçmiştir. 2008 yılında ise kuruluşun misyonunu daha iyi yansıtmayı amacıyla Feeding America olarak gıda bankaları ağı oluşturulmuştur. Gıda bankacılığının Kanada tarihi ise 1988’ de çok kısa bir süreçte gelişim göstererek CAFB ile tek çatı altında birleştirilmiş ve ulusal tek tip gıda bankacılığı faaliyetine dönüşmüştür. Ülkemizde ise bu gelişim ne yazık ki 2000’ li yıllarda gündeme gelmiş, 20 Ocak 2004’te Türkiye İsrافی Önleme Derneğinin öncülüğünde Diyarbakır’da kurulmuştur. Ancak gıda bankacılığı vergi teşvikinde ABD ile paralel bir seyir izleyen ülkemizde ABD’de kabul gören gıda bankacılığına ilişkin ilkeler benimsenmiş olup bağış yapan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri yapılan düzenleme ve mevzuat sonucunda vergi indirimlerine hak kazanarak vergilendirilebilir gelirlerinden kesinti yapabilirler.

Amerika Birleşik Devletleri gibi zengin bir ülkede bile gıda güvensizliği devam etmekte ve gıda bankası tedarik zinciri bu sorunu ele almanın önemli bir yolu olarak görülmektedir. Gıda güvensizliği, "besinsel olarak yeterli, güvenli gıdanın sınırlı veya belirsiz bulunabilirliği" olarak tanımlanmaktadır. Açlık ve kıtlık istatistiksel verilere bakıldığında israf kavramı da çok önemli boyutlara ulaşarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için gıda bankacılığı acil durum çağrısına dönüşmüştür.

Gıda Bankaları, Amerikan toplumunda temel bir rol oynar ve hükümete düşen işlevleri yerine getirir. Toplumun en acil sorunlarına yaratıcı çözümler sunarak toplumun açlık sorununa hizmet eder. Ayrıca geliştirilen yardım programları çeşitliliği sayesinde her ihtiyaç kesimine hitap etmektedirler. Hükümet politikalarının desteklediği verme ve hayırseverlik kültürünün yapı taşı olan bu kurumlara vergiden muafiyet statüsü getirilmiştir. Federal ve eyalet bölgelerinde IRS tarafından belirlenen şartları yerine getiren gıda bankası kuruluşlarının bağışçılardan elde ettikleri nakdi veya mülkiyet bağışlarının yanında işletme gelirleri de vergiden muaf tutulmuştur. Daha fazla kaynak daha az muhtaç insan düşüncesi içerisinde gıda bankacılığı bağışında bulunan bireysel ve kurumsal vergi mükelleflerine teşvikler sağlanmıştır.

Federal hükümet, hayırsever bağışlar için uzun süredir cömert vergi teşvikleri sağlamakta ve mevcut teşvikler, kurumsal bağışçılar için üretim maliyetlerinin %100'ü ve ayrıca ürün maliyeti ile normal satış fiyatı arasındaki farkın %50'si kadardır. Gelir vergisi mükellefleri ise kurumlar vergisi oran ve kanuni hükümlerine tabi tutulmuştur. 2020 yılında tüm dünyada görülen coronavirusün olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla beyan edilebilir gıda bankacılığı bağış oranlarına esneklik kazandırılmıştır. Buna göre gıda bankacılığı bağışlarında Kurumlar Vergisi mükellefleri için gelirin yüzde 15'ine kadar kesinti yapılmasına izin verilirken 31 Aralık 2019'dan sonra sona eren vergilendirme yılları için bu tutar yüzde 25'e kadar genişletilmiştir. Ayrıca bu düzenleme ile Gelir Vergisi mükelleflerinin gıda bankacılığı bağışlarını aynı oran ve kanuni hükümlere tabi tutularak beyannamelerinde sınırlama kaldırılmıştır. Böylelikle yıllık Gelir Vergisi beyannamesinde indirim 300 ABD doları ile sınırlı tutulurken "2020 ve sonraki vergiye tabi yıl boyunca uygun bir kişi tarafından yapılan nitelikli hayır amaçlı katkılar herhangi bir tutarı içermez" ifadesi ile bu sınırlama kaldırılmıştır. Buna göre bireysel bağışçılar, kanunda kabul edilen kuruluşlara veya gıda bankalarına 31 Aralık 2019'dan sonra başlayan vergilendirme yılları için dilediği kadar bağışta bulunabilecek ve bunu vergilendirilebilir gelirinden düşebileceklerdir.

Kurumlara yönelik gıda bankacılığı, bağışlar için vergi teşviklerinden yararlanmanın ve kamu imajlarını geliştirirken elden çıkarma maliyetlerinden tasarruf etmenin bir yoludur. Kanada hükümeti, gıda bankalarının taze yerel gıda arzlarını artırmaları ve çiftçi şirketlerin fazla gıdaları için mali fayda sağlamalarına yönelik 2013 yılında Taze Ürün Vergi Kredisi'ni yürürlüğe koymuştur. Federal hükümetçe tasarlanan vergisel teşvik tüm eyaletler tarafından benimsenmiş ve buna yönelik eyaletlerde de

mevcut teşviklere ekler getirilmiştir: 2014'te imzalanan Fresh Food Tax Credit ile Ontario, yerel üreticilere gıda bankalarına bağışladıkları gıdanın toptan değeri için %25 vergi kredisi sunmaktadır. Bu yasa tasarısı, çiftlik şirketlerini gıda israfını etkin bir şekilde azaltmaya teşvik ederken topluluğumuzda ihtiyacı olan insanlar için Kanada hayır kurumlarına gıda ve hizmet bağışı yoluyla gıda yardımı sağlamalarını öngörecektir. Resmi bağış makbuzu düzenlemek ve bağış yoluyla elde edilen gelirlerin vergiden muaf tutulabilmesi için gıda bankalarının Kanada Gelir İdaresi Başkanlığına bağlı olması gerekmektedir. Kayıt başvurusu ve buna yönelik mevzuat ve koşulların belirlenmesi ise yine bu kurum ile belirlenmektedir.

Türkiye gıda bankacılığı teşviklerinin Kanada gibi herhangi bir sektör için oluşturulmaması ve kısıtlanmaması gıda kuruluşlarının kaynak bulmasında önem arz etmektedir. Zira ülkemizde gıda bankacılığına konu olan mallar gıda,giyim, temizlik ve yakacak olarak genişletilmiştir. Bu ürünleri bağışlayan her sektördeki gerçek ve tüzel bağışçılar ise vergi teşviklerinden yararlanarak beyannamelerinde bağışı geçen malları indirim olarak gösterebileceklerdir. Fakat ABD'de vergi indiriminde beyan edilecek tutarın ülkemizde sınırlı tutulmaması vergi teşvikinin etkinliğini zayıflatmaya sebebiyet verebilir. Ancak küresel sorun haline gelen coronavirus kapsamında ABD'de mükelleflerce beyannamelerde gösterilebilecek gelişmiş vergi kesintisi sınırları kaldırılarak bağışçıların mali yüklerinin hafifletilmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde ise gıda bankacılığına yönelik kanun düzenlemelerinde hiçbir değişiklik yapılmadığı görülmüştür. Bu da ne yazık ki vergi teşviklerinin tasarımının bugünün amaçlarına ve hayırsever bağış toplamanın gerçeklerine ayak uyduramadığını, bu nedenle etkinlik ve tutarlılıkta başarısızlığa sebebiyet verdiği kanaatine varılmıştır.

Gıda bankaları, özel sektör kuruluşları ile hayırsever refah sektörü arasında karşılıklı yarar sağlayan bir ortaklıktır. Bu tür ortaklıklar, neo-liberal kentsel yönetim olarak sorunları çözmek için devletin yönlendirdiği politika veya programlar ile kamu/özel ve sivil toplum kurumları arasında çok sektörlü işbirliklerine doğru bir değişim olarak görülebilir. Bu değişim ve ortaklığı güçlendirmek gıda bankalarının daha fazla kaynak bulmalarını sağlayacaktır. Yiyecekleri çöpe atmak yerine bağışlayan şirketler ve bireyler için koruma sağlayan Good Samaritians Kanada'da 1994 yılında ABD'de ise 1996 yılında kabul edilmiştir. Türkiye'de ise gıda bankalarının ve bağışçılarının sorumluluğunu ortadan kaldıran yasa ve düzenleme bulunmaktadır.

Kanada gıda bankacılığı bağışına yönelik vergisel teşvikler eleştirildiğinde sadece çiftlik işiyle uğraşan bireysel veya kurumsal çiftçilere sağlanması perakende, lokanta ve diğer sektörlerin vergi kredilerinden yararlanmasını engellemektedir. Bu da gıda bankacılığı bağışına yönelik sektör kapasitesinin daralmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte iade edilmeyen vergi kredilerinin yalnızca çiftçilik yoluyla elde edilen kazancı kapsamı sebebiyle çiftçilerin ve yakınlarının tarım dışı gelirleri için bu krediyi kullanamamasına engel teşkil etmekte olup Kanada’da 2008 yılına kadar hane halkı gelirlerinin %94’ü çiftlik dışından sağlanarak bu oranın takip eden yıllarda istikrarlı bir şekilde artarak devam etmesi ise tarım dışı işle uğraşan çiftçilerinin çokluğunu açıklar bir kanıt niteliğindedir. Bağışa konu olan ürünlerin yasadaki isminden (Taze Ürün Vergi Kredisi) de anlaşılacağı üzere taze ürünleri kapsamı çiftçilerin bağışlayabilmek amacıyla bu ürünlerin paketlenmesindeki ve gıda bankalarına en kısa sürede ulaştırmasındaki lojistik zorlukları da göz önünde bulundurarak çiftçilerin vakit kayıplarına ve ek bir iş gücü sarf etmelerine neden olmaktadır. Ayrıca gıda bankalarına bağışı gerçekleştirilen ürün ya da ürünlerin vergi kredisi talep edilebilmesi için piyasa değeri baz alınarak makbuzun düzenlenmesindeki güçlüklerin de kredi talebinde engel teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Şöyle ki bağışı gerçekleştirilen ürün ya da ürünlerin satılamaz olarak kabul edilmesi ve bu nedenle piyasada sahip olması gereken değeri içermemesi sebebiyle ya da gıda bankaları görevlilerinin piyasa hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması adil piyasa değerince makbuz hazırlamaları önündeki sorunlar olarak açıklanabilir. Makbuz karşılığı bağışı gerçekleştirilen ürünlerin ise bireysel veya kurumsal çiftçilerce toplam vergilendirilebilir gelire eklenmesi iade edilmeyen vergi kredisinin etkisini azaltmakta olup vergi dilimleri arasında eşit uygulanması büyük ölçekli tarım çiftçilerinin küçük ölçekli tarım çiftçilerine göre vergi kredilerinden daha fazla yararlandığını göstermektedir.

Kısaca gıda bankacılığına yönelik vergi teşvikleri işletmelere ve bireylere vergi avantajı sağlamıştır. Bu avantajı ülkelere göre incelediğimizde ise Kanada’da vergi kredileri, ABD ve Türkiye’de ise vergi indirimlerinin olduğu saptanmıştır. Vergi indirim ve kredileri kıyaslandığında kredilerin bağışçıların katlandığı mali yükü azaltmasında indirimlerden daha etkilidir. Zira vergi kredileri ödenecek vergi miktarını azaltırken vergi kredisi vergi yükümlülüğündeki (vergi borcundaki) azalmayı temsil eder. Vergi indirimleri ise önce başvuru sahibinin vergiye tabi gelirini azaltır ve

ardından başvuru sahibinin vergi borcunu azaltır. Ya da daha basit olarak indirim/kesinti vergilendirilecek brüt geliri azaltırken kredi/yardım doğrudan vergi yükünü azaltır.

KAYNAKÇA

- Aday, M.S. ve Aday, S. (2021). Gıda Kayıp ve İsrafının Azaltılmasında Gıda Bankacılığı. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 291-310.
- Akar, İ. (2004). Gıda Bankacılığı ve Buna İlişkin Vergi Teşvikleri, *Vergi Denetmenleri Derneği Dergisi*, (72), 55-59.
- Akartepe, B. B. (2016). Türkiye’de Gıda Bankacılığı ve Zekat İle İlişkisi. *İlemblog*, 4, 1-11.
- Akdoğan, A.(2023). *Kamu Maliyesi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş*, İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Akgül, A. (2004). Açlığın Önlenmesinde Gıda Bankacılığı, *Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Serisi*, 12, 1-41.
- Aksoy, E. (2017). *Türkiye’de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Vergi Harcamalarının Vergilendirmenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aktan, C. C. (2018). Vergi Felsefesi Aydınlanma Çağı Düşünürlerinin Keyfi Vergileme Üzerine Eleştirel Düşünceleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 10(2), 171-201.
- Aras, C. (2007). Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Yapılan Bedelsiz Teslimlerde KDV İstisnası. *Yaklaşım Dergisi*, 173, 162-165.
- Arpacı, A. Ö. (2005). *Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek veya Vakıflara Yapılacak Bağışlar*, <https://www.alomaliye.com/2005/10/15/Gida-Bankaciligi-Faaliyetinde-Bulunan-Dernek-Ve-Vakiflara-Yapilacak-Bagislar/> (Erişim Tarihi: 01.05.2024)
- Ataç, B., Ataç, E. ve Büyükerşen, Y. (2000). *Kamu Maliyesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Ayber, M. (2022). *Vergi Ahlakı Belirleyicilerinin Ülkeler Arası Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Beken, H. G. (2021). Gıda Güvencesi Bağlamında Gıda Bankacılığı: İngiltere ve Kanada Ülke Örnekleri. *Fiscaeconomia Dergisi*, 5(1), 153-176.
- Booth, S., Pulker, C., & Pollard, C. M. (2023). *Government and foodbank food security policy governance: Australian and United States COVID-19 responses*. In Handbook of Food Security and Society (pp. 286-296). Edward Elgar Publishing.
- Bos-Brouwers, H., Achterbosch, T.J., Castelein, B., & Cloutier, J.M.I. (2023). Değişim Teorisi: 2022-2025 Yılları Arasında Gıda İsrafını Azaltmak İçin Hızlandırma Gündemi: Tarım, Doğa ve Gıda Kalitesi Bakanlığı'na (LNV) öneriler (No. 2451). Wageningen Gıda ve Biyobazlı Araştırma.
- British Columbia. (n.d). Retrieved December 10, 2021, from https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96215_01#section4.4
- Broad Leib, E., & Rice, C. (2017). Don't waste, donate! Enhancing food donations through federal policy. *Harvard Food Law and Policy Clinic* <https://www.nrdc.org/sites/default/files/dont-waste-donate-report.pdf>
- Brody, E., & Owens, M. (2016). Exile to Main Street: The IRS's Diminished Role in Overseeing Tax-Exempt Organizations. *Chi.-Kent L.*, 91, 859-893.
- Campbell, E. C., Ross, M. & Webb, K. L. (2013). Improving The Nutritional Quality Of Emergency Food: A Study Of Food Bank Organizational Culture, Capacity, And Practices. *Journal of hunger & environmental nutrition*, 8(3), 261-280.
- Canada Revenue Agency (CRA), 2017. *Charitable donation tax credit rates for 2017 and 2016*. <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/charities-giving/giving->

- charity-information-donors/claiming-charitable-tax-credits/charitable-donation-tax-credit-rates.html, (Erişim Tarihi:20.02.2020)
- Canada Revenue Agency. (n.d). Redrieved December 15, 2021, from https://www.cchwebsites.com/content/pdf/tax_forms/ca/en/rc4142_en.pdf
- Colinvaux, R. (2017). The Importance of a Participatory Charitable Giving Incentive. *Tax Notes*, 154(5), 605-611.
- Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act (Act, C. A. R. E. S.) (2020). CARES Act Yale School Of Management Journal Library.
- Çankaya, F. (2006). Yoksulluğun Giderilmesinde Yeni Arayışlar: Gıda Bankacılığı Ve Muhasebe İşlemleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 155-172.
- Çuhadar, S. G. (2017). Sosyal Politika İle Klientalizm İlişkisi; Gıda Bankacılığı Üzerinden Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi* 53(2), 681-703.
- Demir, İ. C. (2015). *Kamu Maliyesi*. Afyonkarahisar: Limit Yayınları.
- Demir, İ. C. (2016). Vergilemede Fayda İlkesi Bağlamında Sosyal Güvenlik Primlerine Bakış: Türkiye Örneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-66.
- Demirbaş, N. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Gıda İsrafını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *VIII. IBANESS Kongreler Serisi, Plovdiv, Bulgaristan*, 21(22), 521-526.
- Demirhan, T., Ekinci, İ. ve Aytaç, Z. (2015). Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Yapılan Bağışlarda KDV İstisnası, *Vergi Raporu Dergisi*, V(192), 287-295.
- Direk, M., Serçemeli, G., ve Boran, F.(2022). Dünyada ve Türkiye’de Gıda Bankacılığı. *Proceeding book*, 74, 74-78.
- Doğru Binokay, M. (2010). *Rasyonel Vergileme İlkeleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Döndü, M. (2008). *Gıda Bankacılığı*. T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Yeterlilik Tezi. Ankara.
- Durna, D. (2020). Amerika Birleşik Devletleri’nde Gıda Bankacılığı Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 339-354.
- Eker, A. (1996). *Kamusal Maliye*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Eren, M. (2012). Fakirlere Yardım Etmek Maksadıyla Kurulan Gıda Bankacılığının Vergisel Boyutu ve Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 112, 229-252.
- FEBA <https://www.eurofoodbank.org/>
- Feeding America. <https://www.feedingamerica.org/hunger-in-america> (05.04.2023).
- Fırat, A. (2021). Türk Vergi Sistemi Yapısı, Sorunlar ve Çözüm Yolları. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10, 98-111.
- Food donation and Civil Liability in Canada April 2018 s.s 1-9 Zero Waste National Journal <https://nzwc.ca/Documents/FoodDonation-LiabilityDoc.pdf>
- Garcia-Garcia, G., Woolley, E. & Rahimifard, S., (2015). A framework for a more efficient approach to food waste management. *Int. J. Food Eng.* 1(1), 65-72.
- Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No:251. (2004). 21 Mart 2004 Resmi Gazete Sayı:25409, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040321.htm> (Erişim Tarihi: 01.05.2024)
- GFN. (2018). *The State of Global Food Banking 2018: Nourishing the World. The Global Foodbanking Network*, Chicago, ss. 5-80.

- Government Of Canada. (n.d.). Redrieved March 8, 2022, from <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/charities-giving/giving-charity-information-donors/claiming-charitable-tax-credits/charitable-donation-tax-credit-rates.html>
- Gökgöz, A. ve Dizkırıcı, A. S. (2011). Gıda Bankacılığı Faaliyetlerinin Vergi ve Muhasebe Boyutu, *Vergi Raporu*, 143, 15-26.
- Gündoğdu, Z. (2008). Gıda Bankacılığı-Food Banking. *Vergi Raporu Dergisi*, 16, 74.
- Haley, J. (2013). The Legal Guide to the Bill Emerson Good Samaritan Food Donation Act. *Arkansas Law Notes Journal*, 1448, 1-30.
- Hardcastle, S. J., & Caraher, M. (2021). The role of foodbanks in the context of food insecurity: experiences and eating behaviours amongst users. *Appetite*, 163, 105208.
- Howard, A., & Le Vallee, J.-C. (2015). Study of organic waste reduction. National Zero Waste Council. 11-32
- <http://foodbankscanada.ca/> (21.04.2022)
- <http://saglik.gov.tr> (26.05.2024)
- <http://www.migm.gov.tr/1y1uygulama/beyoglu/sosyalmarketbeyoglu.pdf>. 13. (23.10.2012)
- <https://www.ers.usda.gov/about-ers/plans-and-accomplishments/ers-annual-report-fy-2019/> (21.04.2024)
- <https://www.gonulluhareketi.org/> (28.05.2024)
- Immell, T. (2019). *The B.C. Farmers' Food Donation Tax Credit: Investigating Usage Among Farmers' Market Vendors*. (Master's Thesis). Colorado State University, Colorado.
- Jessri, M., Abedi, A., Wong, A., & Eslamian, G. (2014). Nutritional quality and price of food hampers distributed by a campus food bank: A Canadian experience. *Journal of health, population, and nutrition*, 32(2), 287.
- Kala, E. S. (2020). Türkiye’de Gıda Bankacılığı Mevzuatı Ve Uygulamaları. *Journal of Management and Economics Research*, 18(3), 190-211.
- Karabacak, Y. (2013). Sosyal Politika Aracı Olarak Vergilemenin İşlevleri: Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 223-252.
- Kaynar, H. (2010). *Vergi Ahlakı Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kinach, L., Parizeau, K., & Fraser, E. D. (2020). Do food donation tax credits for farmers address food loss/waste and food insecurity? A case study from Ontario. *Agriculture and Human Values*, 37(2), 383-396.
- Lambie-Mumford, H., & Dowler, E. (2014). Rising use of “food aid” in the United Kingdom. *British Food Journal*, 116(9), 1418-1425.
- Lee, D., Sönmez, E., Gómez, M. I., & Fan, X. (2017). Combining two wrongs to make two rights: Mitigating food insecurity and food waste through gleaning operations. *Food policy*, 68, 40-52.
- Leib, E. B., Ardura A., Fink B., Nitsche J., Harding A., Welsh J., & Dodson T., vd. (2020). Canada Recommendations Food Donation Law And Policy. *The Global Food Donation Policy Atlas Journal*, 1-18.
- Lohnes, J., & Wilson, B. (2018). Bailing out the food banks? Hunger relief, food waste, and crisis in Central Appalachia. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50(2), 350-369.
- Mourad, M. (2016). Recycling, recovering and preventing “food waste”: Competing solutions for food systems sustainability in the United States and France. *Journal of Cleaner Production*, 126, 461-477.

- Odun Pazarı Belediyesi*, <https://odunpazari.bel.tr/upload/files/G%C4%B1da%20Bankas%C4%B1%20Uygulama%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf> (30.05.2024)
- Okur, M. E. ve Sayın, Z. (2014). *Gıda Bankacılığı*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Oldroyd, L., Eskandari, F., Pratt, C., & Lake, A. A. (2022). The nutritional quality of food parcels provided by food banks and the effectiveness of food banks at reducing food insecurity in developed countries: a mixed-method systematic review. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, 35(6), 1202-1229.
- Ontario Hansard, June 1994, p. 6571.
- Öğüz, A. A., ve Akarçay, Ç. (2015). Türkiye’de Uygulanan Gıda Bankacılığı Sisteminin İşleyişi ve Vergisel Avantajlarının Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması. *Öneri Dergisi*, 11(44), 1-16.
- Özden, E. (2019). Vergi Avantajları Boyutuyla Gıda Bankacılığı Sistemi. *Mali Çözüm Dergisi*, 29, 123-143.
- Özkara, M. (2004). *Türk Vergi Sisteminde İstisna Ve Muafiyet Uygulamalarının Vergilemenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Parizeau, K., Massow, M.V. & Martin, R. (2015). Household-Level Dynamics of Food Waste Production and Related Beliefs, Attitudes, and Behaviours in Guelph, Ontario. *Waste Management Journal*, 35, 207-217.
- Pehlivan, O. (2022). *Uluslararası Maliye Ve Vergilendirme*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Phillips, J. (1995). Ontario's Donation of Food Act. *The Philanthropist*, 12(3), 3-8.
- Riches, G. (2002). Food Banks and Food Security: Welfare Reform, Human Rights and Social Policy. Lessons from Canada? *Social Policy and Administration Journal*, 36(6), 648–663.
- Sayın, Z. (2013). *Sosyal Sorumluluk Kapsamında Gıda Bankacılığı Sistemi ve Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sedlmeier, R., Rombach, M., & Bitsch, V. (2019). Making Food Rescue Your Business: Case studies in Germany. *Sustainability Journal* 11(18), 5101.
- Sevinçhan, E. (2014). *Sosyal Devlet İlkesini Gerçekleştirmeye Yönelik Vergi Araçları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sezgin, A. C., ve Ayşenur, A. T. E. Ş. (2023). Türkiye’de Gıda İsrafını Önleme Çalışmaları: Gıda Dostu Turuncu Bayrak Örneği *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 11(4), 3331-3357.
- Suschnigg, C. (2012). Food security? Some contradictions associated with corporate donations to Canada’s food banks. *Critical Perspectives In Food Studies*, 223-242.
- Sürmen, Y. ve Aygün D. (2009). Türkiye’de Gıda Bankacılığı ve Muhasebe İşlemleri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26(1), 191-209.
- Şeker, M. (b.t). *Kamu Maliyesi*. (PDF Belgesi). <http://www.mku.edu.tr/files/>
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi Ve Politikası* (İkinci Baskı). Ankara: Kalkan Matbaacılık San. Tic. ve Ltd. Şti.
- Şenkal, A. (2005). Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 791-810.
- Tak, P. (2023). *Türkiye’de Vergi Denetiminin Vergi Gelirlerine Etkisinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- tarimormman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/İDARI%20İŞLER/Diğer%20Belgeler/Türkiye%207nin%20Gıda%20Kayıpları%20ve%20İsrafının%20Önlenmesi,%20Azaltılması%20

- ve%20Yönetimine%20İlişkin%20Ulusal%20Strateji%20Belgesi%20ve%20Eylem%20Planı.pdf
- TBMM Dilekçe Komisyonu (TBMMDK) Genel Kurul Kararı (2018). “Gıda Bankacılığı Uygulamasının Araştırılması ve Yaygınlaştırılması Hakkında Karar”, Genel Kurul karar tarih/no 8 Mayıs 2018/20, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/belge/kararlar/d26/gkcetvel20.pdf>, (12.10.2019).
- TİDER. <https://www.tider.org/tur/gida-bankaciligi>
- Topçu, N. ve Kaya, A. (2010). Gıda Bankacılığı ve Muhasebesi. Atatürk Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 257-266.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi Ve Politikası*, (Beşinci Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982).
- Türkiye İsrar Raporu (2018). https://tuketici.ticaret.gov.tr/data/5e6b33e913b876e4200a0101/Turkiye_Israf_Raporu_2018.pdf
- USDA. <https://www.irs.gov/charities-non-profits/charitable-organizations/wheres-my-application-for-tax-exempt-status> (21.04.2022).
- Vatansever Deviren, N. ve Kurtuluş, G. (2020). Yoksullukla Mücadelede Gıda Bankacılığının Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 981-987
- Wall, J. M. (2017). *A Fresh Food Tax Credit and Food Security In New Brunswick*. (Master's Thesis). University of Acadia, Kanada.
- Watuleke, J. (2014). *From sustainability to sustainable development: the role of food banks in food security in Uganda: a case study of the hunger project food bank-Mbale epicenter* (Master's thesis, Universitet i Agder/University of Agder).
- Wetherill, M. S., White, K. C., & Seligman, H. K. (2019). Nutrition-focused food banking in the United States: a qualitative study of healthy food distribution initiatives. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 119(10), 1653-1665.
- Withanage, S. V., Dias, G. M., & Habib, K. (2021). Review of household food waste quantification methods: Focus on composition analysis. *Journal of Cleaner Production*, 279, 123722.
- Yalçın, S. (2019). Belediyelerde Gıda Bankacılığı.
- Yetkiner, E. (2004). Gıda Bankacılığı (Food Banking) ve Vergisel Teşvikler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 272, 61-65
- Yıldız, S. (2004). Gıda Bankacılığı ve Vergilendirme Analizi. *Mali Çözüm Dergisi*, 69, 164-176.
- Yolal, M. (2017). Verginin Tarihsel Gelişiminin ve Mali Fonksiyonun Geçmişten Günümüze Değerlendirilmesi. *Vergi Raporu*, 215, 9-27.
- Yüce, M. (2004). Verginin Mali Amacı Açısından Kırgız Sisteminin Değerlendirilmesi. *Mevzuat Dergisi*, 78(7).